

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1946: 8
FINANSDEPARTEMENTET

1941 ÅRS LÄRARLÖNESAKKUNNIGA

BETÄNKANDE

MED FÖRSLAG TILL

BOSTÄLLSORDNING FÖR FOLK-
SKOLANS LÄRARE M. M.

S T O C K H O L M

1 9 4 6

Statens offentliga utredningar 1946

Kronologisk förteckning

1. Betänkande angående rundradion i Sverige. Dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. Norstedt. 168 s. K.
2. Dödföddheten och tidigdödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetsminskningen och dess förhållande vid olika former av förlossningsvård samt dess socialmedicinska och befolkningspolitiska betydelse. Av C. Gyllenswärd. Beckman. 115 s. S.
3. Betänkande med förslag till ändrade grunder för flottningsslagstiftningen m. m. Hæggström. 99 s. Jo.
4. Betänkande med förslag angående uniformspliktens omfattning för viss personal vid försvarsväsendet. V. Petterson. 59 s. Fö.
5. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. V. Petterson. 351 s. S.
6. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. Bilagor. Beckman. 153 s. S.
7. Betänkande och förslag rörande åtgärder för att begränsa antalet kontraktsanställt manskap inom krigsmakten. Beckman. 136 s. Fö.
8. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. Marcus. 146 s. Fi.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1946: 8
FINANSDEPARTEMENTET

1941 ÅRS LÄRARLÖNESAKKUNNIGA
BETÄNKANDE MED FÖRSLAG
TILL
BOSTÄLLSORDNING FÖR FOLK-
SKOLANS LÄRARE M. M.

STOCKHOLM 1946
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
458893

THE LITTLE GREEN HILL

THE LITTLE GREEN HILL

THE LITTLE GREEN HILL

THE LITTLE GREEN HILL

THE LITTLE GREEN HILL

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet.

1941 års lärarlönesakkunniga få härmed vördsamt överlämna »Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m.».

Jämlikt vederbörliga förordnanden ha följande experter biträtt de sakkunniga under utredningsarbetet, nämligen arkitekten B. G. Jonson i bostadsbyggnadsfrågor och tillförordnade förste aktuarien i socialstyrelsen G. R. V. Berggren med vissa beräkningar rörande hyresavdrag och bränsleavdrag för tjänstebostäder åt lärare vid folk- och småskolor.

Under utredningsarbetet ha de sakkunniga haft överläggningar dels den 17 november 1943 med sex av statens folkskolinspektörer, dels ock den 11, 12 och 19 maj samt den 13 december 1945 med representanter för folkskolans lärare. Lärarrepresentanterna ha utgjorts av: för Sveriges allmänna folkskolläraryörening ledamoten av riksdagens andra kammare, folkskolläraren O. J. N. Malmberg, för Sverges folkskolläraryörförbund ombudsmannen Lennart Frankman, för Sveriges folkskollärarynneförbund överbäraren Hedvig Norgren och för Sveriges småskollärarynneförbund småskollärarynnan Ruth Linder.

Sedan statens bostadsnämnd i skrivelse den 31 december 1940 hemställt om vidtagande av åtgärder för anpassning efter bränslekostnadernas höjd av den för tjänstebostad utgående ersättningen och Kungl. Maj:t i anledning av nämnda skrivelse vidtagit vissa åtgärder, har Kungl. Maj:t genom beslut den 21 november 1941 förordnat, att samtliga handlingar i ärendet skulle överbäras till 1941 års lärarlönesakkunniga för att, såvitt anginge en av skolöverstyrelsen i dess utlåtande överb framställningen berörd fråga om ned-satt bostadsavdrag för lärare som icke bebodde honom anvisad tjänstebostad, tagas i överbärande vid fullgörande av de sakkunnigas uppdrag.

Till de sakkunniga har också, för att tagas i överbärande vid utredningen, genom remiss överbärats en den 30 augusti 1941 dagtecknad skrivelse från 1940 års civila byggnadsutredning angående, bland annat, vissa ändringar i 1937 års boställsordning för lärare vid folk- och småskolor.

Vidare har till de sakkunniga inkommit en den 29 september 1944 dagtecknad skrift, vari Sveriges småskolläraryrkesförbund gjort vissa framställningar i anledning av revisionen av boställsordningen.

Vid betänkandet finnes fogat ett av förenämnda lärarrepresentanter avgivet särskilt yttrande.

Stockholm den 27 december 1945.

JOSEF WEIJNE

DAVID ANDERSSON

V. ARVIDSSON

ESKIL KÄLLQUIST

ERIK SWARTLING

GUSTAF TAMM

/ Birger Öhman.

KAPITEL 1.

Historik.

Enligt Kungl. Maj:ts nådiga stadga den 18 juni 1842 angående folkundervisningen i riket (»1842 års folkskolestadga»; SFS 1842 nr 19, s. 1) skulle »wederböriligen, enligt denna Författnings föreskrift, examinerad och antagen skollärare» äga att i avlöning åtnjuta dels årlig lön, bestämd på visst sätt, och dels vissa naturaförmåner. Beträffande dessa sistnämnda stadgades följande (§ 4 mom. 2 och 3):

2:o. Skolläraren skall ock af församlingen förses med tjenlig bostad och nödigt bränsle. Äfvenledes bör åt honom anskaffas sommarbete och winterfoder för en ko, eller ock, der locala eller andra förhållanden sådant förhindra, minst wärdet af två tunnor spannmål af förenämnde sädesslag i ersättning lemnas.

3:o. Dessutom bör, så widt sig göra låter, ett lämpligt jordland ställas till skollärarens disposition, dels till brukning för eget behof af jordfrukter, dels för att lemna tillfälle till underwisning i trädplantering och trädgårdsskötsel.»

Sedan genom en år 1853 (SFS nr 65, s. 1) vidtagen ändring av 1842 års folkskolestadga medgivits, att »mindre skolor» finge inrättas, där byar, hemman, torp eller lägenheter voro så avlägsna, att dit hörande barn icke utan svårighet kunde begagna den vanliga skolan, vilken skulle vara försedd med en vid ett seminarium godkänd lärare, vidtogs även den ändringen av folkskolestadgan, att de angivna naturaförmånerna tillförsäkrades »wederböriligen, enligt denna Författnings föreskrift, vid Seminarium godkänd och sedermera vid folkskola anställd skollärare». För de mindre skolornas lärare, vilka icke behövde vara »godkända vid seminarium», skulle genom avtal mellan hufvudmännen i det område, för vilket sådan skola inrättats, och i samråd med skolestyrelsens ordförande bestämmas »en tillräcklig, i penningar eller lefnadsmedel utgående, aflöning, äfwensom husrum, der så nödigt är» (§ 4 mom. 4).

Efter en år 1874 (SFS nr 42, s. 1) verkställd ändring av § 4 mom. 1 i 1842 års folkskolestadga tillkommo de i 2 och 3 momenten av samma paragraf angivna naturaförmånerna »lärare, hwilken efter undergången godkänd afgångsexamen från seminarium blifwit i föreskrifwen ordning vid folkskola anställd».

År 1882 utbrötos bestämmelserna om lärares avlöning ur folkskolestadgan och intogos i en särskild författning, kungörelsen den 20 januari 1882 angående aflöning åt lärare och lärarinnor vid folkskolor och småskolor (SFS 1882 nr 8, s. 3). I 1 § 3 och 4 mom. av denna kungörelse stadgades

följande i fråga om naturaförmånerna åt »ordinarie lärare eller lärarinna, som efter undergången godkänd afgangsexamen från seminarium blifvit vid folkskola anställd i föreskrifven ordning»:

»3. Sådan lärare eller lärarinna skall ock af skoldistriktet förses med tjenlig bostad och nödigt bränsle. Äfvenledes bör åt honom eller henne anskaffas sommarbete och vinterfoder för en ko, eller ock, der lokala eller andra förhållanden sådant förhindra, minst värdet af 31 kubikfot 5 kannor (8 hektoliter 24,355 liter) spannmål af förenämnda sädesslag i ersättning lemnas.

4. Dessutom bör, så vidt sig göra låter, åt läraren eller lärarinnan till brukning för eget behof af jordfrukter upplåtas ett lämpligt jordland; och skall detta noga afskiljas från skolträdgården.»

Beträffande övriga lärares och lärarinnors avlöning stadgade 2 §:

»För öfriga lärare eller lärarinnor, som äro anställda vid skolor, upprättade af hela skoldistriktet, eger kyrkostämma, der icke annorlunda är eller kan varda föreskrifvet, att besluta om erforderliga löneförmåner, men för lärare eller lärarinnor, anställda vid småskolor eller mindre folkskolor, som upprättats af en del af distriktet, bestämmes genom aftal mellan husfäderna inom det område, för vilket skolan är afsedd, och i samråd med skolrådets ordförande en tillräcklig, i penningar eller lefnadsmedel utgående aflöning äfvensom husrum, der så nödigt är.»

I ett genom kungörelse den 28 maj 1897 (SFS nr 50, s. 8) nytillkommet moment av 1 § av 1882 års avlöningskungörelse meddelades särskilda bestämmelser i fråga om avlöningen till »lärare eller lärarinna, som, efter att hafva i stadgad ordning vid vederbörligt seminarium eller, enligt § 6 i Kongl. kungörelsen angående lönetillskott af allmänna medel för lärare och lärarinnor vid folkskolor och småskolor den 5 Juni 1885, inför folkskoleinspektör undergått pröfning för anställning vid småskola, vid mindre folkskola eller vid folkskola i egenskap af biträdande lärare eller lärarinna, blifvit behörigen antagen till lärare eller lärarinna vid någon af förenämnda skolor». Skoldistriktet ålades att förse sådan lärare eller lärarinna med »tjenlig i skolan eller nära denna belägen bostad jämte nödig vedbrand» eller ock, där hinder eller svårighet härför mötte, »lemna honom eller henne i ersättning derför minst femtio kronor för år».

För de vikarierande lärarna meddelades särskilda avlöningsbestämmelser första gången genom kungörelsen den 1 juni 1894 angående aflönande i vissa fall af vikarie för sådan ordinarie lärare eller lärarinna vid folkskola, som af sjukdom urståndsattes att fullgöra sin tjenst (SFS 1894 nr 43, s. 3). Härvid stadgades, bland annat, att vikarie skulle »förses med tjenlig, skolan närbelägen bostad, bestående af ett rum, med vedbrand, eller ock erhålla ersättning derför, beräknad efter minst 50 kronor för åtta månaders undervisningstid». Samma förmåner tillerkändes vikarie genom kungörelsen den 1 juni 1900 (nr 58, s. 11) angående aflönande af vikarie för lärare vid folkskola eller småskola under tjenstledighet på grund af sjukdom, vilken kungörelse ersatte 1894 års kungörelse.

1882 års avlöningskungörelse upphävdes och ersattes av kungörelsen den 1 juni 1900 angående aflöning åt lärare vid folkskolor och småskolor (SFS 1900 nr 58, s. 1). Den nya avlöningskungörelsen innehöll följande bestäm-

melser i fråga om ordinarie folkskollärares (»ordinarie lärare, som, efter undergången godkänd afgangsexamen från folkskolelärareseminarium, blifvit i föreskrifven ordning anställd vid folkskola») naturaförmåner (§ 1 mom. 2 och 3):

»2. Sådan lärare, som i mom. 1 omförmäles, skall ock af skoldistriktet förse med tjänlig bostad och nödigt bränsle eller ersättning därför.

Öfvergångsstadgande.

Ordinarie lärare, hvilken varit å innehafvande tjänst anställd före den 1 Januari 1901 och erhåller kofoder in natura eller ersättning därför till högre belopp än ett-hundra kronor för år, må vara berättigad att vid sålunda hittills åtnjuten förmån bibehållas, hvad ersättningen vidkommer dock ej längre än hvar till beslutet eller öfverenskommelsen föranleder; skolande, der i enlighet härmed kofoder in natura eller kofodersersättning utgår, denna förmån anses motsvara etthundra kronor af den i mom. 1 och i öfvergångsstadgandet vid samma mom. fastställda minimilön.

3. Dessutom bör, så vidt sig göra låter, åt läraren till brukning för eget behof af jordfrukter upplåtas ett lämpligt jordland; och skall detta noga afskiljas från skol-trädgården.»

Lärare vid småskola eller mindre folkskola och biträdande lärare vid folkskola, vilken i och för anställning vid sådan skola undergått prövning vid vederbörligt seminarium eller — för visst angivet fall — inför folkskolinspektör, var skoldistriktet enligt 1900 års kungörelse skyldigt att »förse med tjänlig, i skolan eller nära denna belägen bostad jemte nödig vedbrand» eller ock, där hinder eller svårighet härför mötte, lämna i ersättning för nämnda förmåner minst femtio kronor för år. (Ersättningen höjdes 1908 till minst 100 kronor för år. Se SFS 1908 nr 78, s. 1). Beträffande övriga lärare stadgade 1900 års kungörelse, bland annat, att för lärare, anställda vid småskolor eller mindre folkskolor, som upprättats av en del av ett skoldistrikt, skulle genom avtal mellan husfäderna inom det område, för vilket skolan var avsedd, och i samråd med skolorådets ordförande bestämmas »en tillräcklig, i penningar eller lefnadsmedel utgående aflöning äfvensom husrum, der så nödigt är».

Utvecklingen hade alltså lett till att omkring år 1915 följande huvudregler gällde i fråga om folk- och småskollärarnas naturaförmåner. Ordinarie lärare vid folkskola skulle förse med tjänlig bostad och nödigt bränsle eller ersättning därför samt, såvitt sig göra låte, ett lämpligt trädgårdsland. Annan examinerad, vid folkskola antagen lärare tillkom husrum och vedbrand eller ersättning därför. Lärare vid småskola, lärare vid mindre folkskola och biträdande lärare vid folkskola skulle skoldistriktet förse med tjänlig, i skolan eller nära denna belägen bostad jämte nödig vedbrand eller ock, där hinder eller svårighet härför mötte, lämna honom ersättning för nämnda förmåner med minst 100 kronor för år. Sjukvikarie för folk- eller småskollärare skulle förse med tjänlig, skolan närbelägen bostad, bestående av ett rum med vedbrand, eller ock erhålla ersättning därför, beräknad efter minst 50 kronor för åtta månaders undervisningstid.

Beträffande samtliga dessa naturaförmåner — med undantag av trädgårdsland för folkskollärare — eller däremot svarande ersättning gällde, att

rätta fullgörandet av dem uppställts såsom villkor för att statsbidrag skulle få utgå till vederbörande lärares kontanta avlöning (se kungörelsen den 1 juni 1900, nr 58 s. 6, angående statsbidrag till aflönande af lärare vid folkskolor och småskolor; ändrad bland annat genom SFS 1906 nr 75, s. 4, 1907 nr 37, s. 1, 1908 nr 78, s. 2, och 1914 nr 193).

I fråga om tjänstebostads beskaffenhet hade, såsom framgår av det föregående, i huvudsak ingen annan bestämmelse givits än att bostaden skulle vara »tjänlig». En viss komplettering till denna allmänna bestämmelse gavs genom kungörelsen den 26 januari 1917, nr 54, varigenom till 1897 års folkskolestadgas 52 §, som stadgade skyldighet för skoldistrikt att anskaffa och underhålla skollokaler, lades ett nytt stycke av följande lydelse:

»Lärbostad, som av distrikt tillhandahålles, skall lämna trygghet åt innehavaren och bör, därest den förlägges tillsammans med skolans övriga lokaler, vara på lämpligt sätt avskild från dessa.»

Innan denna bestämmelse tillkom, hade emellertid förslag framlagts om införande av mera konkreta föreskrifter i fråga om folk- och småskolläraernas tjänstebostäder. Den 31 oktober 1914 hade den s. k. lärarlönenämnden avgivit betänkande med förslag till löne- och pensionsreglering för lärarpersonalerna vid de allmänna läroverken, högre lärarinneseminariet, statens folkskoleseminarier, folk- och småskolor, högre folkskolor samt kommunala mellanskolor. Förslaget innebar i fråga om folk- och småskolläraernas naturaförmåner, att dessa borde regleras genom en särskild av Konung och riksdag fastställd boställsordning — av nämnden intagen i § 11 av nämndens förslag till författning angående den vid folk- och småskolor anställda lärarpersonalens avlöning — samt att detaljerna i folk- och småskolläraernas bostadsförhållanden borde regleras genom särskilda av Kungl. Maj:t utfärdade anvisningar för tillämpningen av boställsordningens kortfattade grundbestämmelser.

Lärarlönenämndens förslag till boställsordning hade följande lydelse:

»Rörande den lärarpersonalen vid folk- och småskolor tillförsäkrade bostadsförmån skola gälla följande grunder, ankommande det på Kungl. Maj:t att utfärda de normerande bestämmelser, som må vara erforderliga och gagneliga som vägledning vid tillämpningen av dessa grunder.

1. Lärbostad skall vara förlagd antingen till särskilt i skolans närhet liggande hus eller ock till skolhuset, skolande i sistnämnda fall ingången till lärbostaden vara skild från ingången till skollokalen.

2. Vid bostad, avsedd för ordinarie folkskollärare, eller i dess närhet skall, där hinder ej möter, upplåtas erforderligt område till trädgård åt läraren, och skall, där särskild skolträdgård finnes, lärarens trädgård vara noga avskild från denna.

Även vid bostad, avsedd för lärare vid småskola, lärare vid mindre folkskola eller biträdande lärare vid folkskola bör, där omständigheterna sådant medgiva, lämpligt område för enahanda ändamål avsättas.

Å område, som, enligt vad här ovan sagts, blivit till trädgård åt lärare avsatt, skall distriktet ombesörja nödig stenbrytning, röjning och dikning.

Nödigt stängsel kring bostadstomt och trädgård skall av distriktet uppföras och underhållas.

3. Det åligger distriktet att anlägga och underhålla för lärbostaden erforderlig utfartsväg.

4. Till lärarbostad skall höra vedbod, hushållskällare, tvättstuga eller annat lämpligt utrymme för tvätt samt, där så erfordras, bakstuga ävensom hemlighus.

I lärarbostaden eller dess närhet skall finnas tillgång till för lärarens hushåll nödigt vatten.

5. Lärarbostad skall vara försedd med skafferi, erforderliga garderober och kontor samt, där hinder ej möter, förstuga och egen tambur.

6. Där flera bostadslägenheter äro förlagda till samma hus, böra dessa vara väl avskilda från varandra.

7. Rummen i lärarbostaden skola vara sunda och rymliga, försedda med nödiga anordningar för eldning och uppvärmning samt även i övrigt ändamålsenligt inredda.

8. Lärarbostad skall innehålla:

för ordinarie manlig folkskollärare: minst tre sammanhängande rum och kök;

för ordinarie kvinnlig folkskollärare: minst två sammanhängande rum och kök; och

för annan lärare: minst ett rum och kök på samma botten.

Där lärarbostad icke innehåller det sålunda stadgade antalet rum, skall läraren enligt hyrespriserna å orten erhålla särskild kontant ersättning för vad i sådant avseende brister, dock att ogift manlig ordinarie folkskollärare, vars bostad innehåller två rum och kök, icke äger rätt till särskild ersättning.

9. Därest läraren icke åtnjuter bostad in natura, skall han enligt priserna å orten erhålla hyresersättning: ordinarie manlig folkskollärare, som är gift eller åtnjuter familjetillägg, ävensom kvinnlig folkskollärare, som åtnjuter familjetillägg, för tre rum och kök; ordinarie manlig folkskollärare, som är ogift, ävensom ordinarie kvinnlig folkskollärare, som icke åtnjuter familjetillägg, för två rum och kök; samt annan lärare för ett rum och kök; ävensom ersättning för bränsle.»

Till lärarlönenämndens förslag hörde också följande övergångsstadganden:

»Om lärarbostad vid ingången av år 1916 saknar egen ingång och förhållandena icke medgiva anordnande av sådan, må därvid bero utan hinder av bestämmelsen i mom. 1 av denna §.

Om bostad, som vid ingången av år 1916 är upplåten till lärarbostad, saknar hushållskällare och sådan icke utan större svårighet kan anordnas, skall distriktet åt läraren inreda annat lämpligt och erforderligt utrymme för förvaring av livsmedel.

Om i bostad, som vid ingången av år 1916 är upplåten till lärarbostad, något av rummen ligger å annan botten än de övriga eller eljest är från densamma skild, må därvid bero utan hinder av bestämmelsen i mom. 8 av denna §.»

Sedan lärarlönenämndens betänkande remitterats till 1902 års löneregleringskommitté, avgav kommittén den 21 februari 1918 utlåtande i ämnet. I fråga om folk- och småskollärarnas naturaförmåner uttalade därvid kommittén (1902 års löneregleringskommittés betänkande LV, sid. 252—254), att det vore önskvärt, att bestämmelserna angående lärarnas naturaförmåner erhöles en sådan avfattning, att såvitt möjligt anledningar till tvistigheter förekommes och att av bestämmelserna framginge å ena sidan, vilka de skyldigheter vore, som distrikten borde hava sig ålagda, samt å den andra, vilka rättigheter vederbörande boställshavare kunde yrka på. Kommittén funne, att det av lärarlönenämnden framlagda förslaget till boställsordning i stort sett kunde anses ägnat att tillfredsställa berättigade anspråk å ömse sidor. Beträffande detaljerna i förslaget fäste kommittén uppmärksamheten på ett par omständigheter. Den restriktiva bestämmelsen i mom. 5, att bostaden endast såvida hinder ej mötte skulle vara försedd med förstuga och

egen tambur, ansåge kommittén ej vara av någon mera avsevärd verkan, enär åtminstone i flertalet fall en anordning med förstuga och egen tambur borde kunna anordnas utan alltför stor svårighet. Emellertid vore bestämmelsen om förstuga och egen tambur ej lämplig ens med den angivna restriktionen, ty dels kunde den ge anledning till att krav uppställdes på i många fall onödigtvis stora utrymmen, om man nämligen tolkade orden förstuga och tambur i deras sedvanliga bemärkelse, och dels torde bestämmelsen ej låta sig väl förena med vissa moderna byggnadsformer, där förstuga och tambur understundom kunde vara sammanslagna eller ock ersatta med ett vindfång och en mindre hall. Bestämmelsen i mom. 8, att rummen i en ordinarie folkskollärares tjänstebostad skulle vara »sammanhängande», borde enligt kommitténs mening utbytas mot en föreskrift att de skulle »stå i lämplig förbindelse med varandra». Kommittén ansåge sig vidare böra framhålla önskvärdheten av en bestämmelse om huru länge avliden boställshavares stärbhus vore berättigat att efter befattningshavarens död åtnjuta de ifrågavarande naturaförmånerna.

I proposition den 22 mars 1918 (nr 260) förelade Kungl. Maj:t riksdagen förslag till löne- och pensionsreglering för de lärarpersonaler, som avsågos i lärarlönenämndens ovannämnda betänkande. I sitt anförande till det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet uttalade föredragande departementschefen, bland annat, sin anslutning i stort sett till löneregleringskommitténs förslag i fråga om löneregleringen för lärarpersonalen vid folk- och småskolor men berörde icke närmare spörsmålet om naturaförmånerna. Departementschefen hemställde, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen bestämma, bland annat, att avlöningen för de olika slagen av folk- och småskollärare skulle utgöra »förutom fri bostad och bränsle eller motsvarande ersättning» (i två fall med tillägg av »enligt ortens pris») vissa angivna kontantbelopp, samt att Kungl. Maj:t skulle få utfärda de närmare villkor och bestämmelser, vilka, i huvudsaklig överensstämmelse med den uppfattning, åt vilken departementschefen uttalat sin anslutning, borde stadgas för sagda avlöningsförmåners åtnjutande, ävensom de närmare föreskrifter, som kunde anses erforderliga för tillämpningen av vissa omförmälda villkor och bestämmelser eller i övrigt.

Under ärendets behandling i riksdagen yrkades i en inom andra kammaren väckt motion (nr 439), att riksdagen skulle bestämma, att tjänstebostad för »annan lärare» skulle bestå av »minst två rum och kök, därav minst ett rum och kök på samma botten».

Riksdagen fastställde, med bifall till propositionen och statsutskottets hemställan i dess över propositionen avgivna utlåtande (nr 197), ny lönereglering för lärarpersonalen vid bland annat folk- och småskolor samt gav Kungl. Maj:t det begärda bemyndigandet (riksdagens skrivelse 1918 nr 394). Det i den omförmälda motionen framställda förslaget föranledde icke något särskilt uttalande från utskottets eller riksdagens sida.

Sedan frågan om boställsordning för lärarpersonalen vid folk- och småskolor härafter ytterligare beretts genom särskilt tillkallade sakkunniga, ut-

färdade Kungl. Maj:t den 18 september 1918 kungörelse (nr 792) angående boställsordning för sagda lärarpersonal. Man följde således ej lärarlönenämndens förslag, att de grundläggande bestämmelserna skulle stå i en i avlöningsreglementet intagen kortfattad boställsordning — liksom avlöningsreglementet i övrigt fastställd av Konung och riksdag gemensamt — och detaljerna regleras genom av Kungl. Maj:t utfärdade anvisningar. Skälet till frångående av förslaget torde ha varit, att bestämmelsernas särskiljande på olika författningar blivit obehövt därigenom, att riksdagen bemyndigat Kungl. Maj:t att utfärda alla avlöningsförfattningarna. I den två dagar före boställsordningen utfärdade kungörelsen (nr 760) angående avlöning åt lärare vid folk- och småskolor samt statsbidrag till sådan avlöning stadgades emellertid beträffande alla slag av lärare vid nämnda skolor, att de skulle åtnjuta vissa kontanta avlöningsförmåner samt dessutom, »i enlighet med vad där- om är särskilt stadgat, fri bostad och bränsle eller motsvarande ersättning enligt ortens pris» (§§ 1 och 2). Såsom villkor för erhållande av statsbidrag till sådana lärares avlöning föreskrevs bland annat [18 § d)], att »lärarens avlöningsförmåner, såväl den kontanta avlöningen som ock naturaförmåner», fullt motsvarade vad i sådant avseende stadgats.

1918 års boställsordning — som trädde i kraft den 1 januari 1919 och ägde giltighet till och med den 31 december 1937 — ändrades genom kungörelser den 26 september 1921, nr 601, den 15 juni 1922, nr 319, den 12 december 1924, nr 535, och den 28 oktober 1932, nr 481. Ändringarna åren 1921 och 1922 skedde på grund av framställningar av riksdagen i anledning av motioner (riksdagens skrivelser 1921 nr 257 och 1922 nr 82). 1924 års ändring föranleddes av vissa av riksdagen i dess skrivelse nr 8 A samma år (s. 60, 64—66) gjorda uttalanden. 1921 års ändring, som omfattade § 2 mom. 2 och § 10 mom. 4, innebar dels ett medgivande, att tjänstebostad för kvinnlig lärare kunde få förläggas över skollokal och att folkskolläraryrbostad om tre rum och kök kunde få inrymmas i skolhus, som var avsett för endast en läraravdelning, dels ock en utsträckning av den tid, inom vilken av- och tillträdessyn skulle äga rum, från tre till fyra månader från dagen för tjänstebostadens avträdande respektive tillträdande. 1922 års ändring, som omfattade § 10 mom. 1 och 3, innebar i huvudsak, att av- och tillträdessynen, som ditintills varit obligatorisk, nu blev beroende på att yrkande om syn gjordes av vederbörande tillträdare eller skoldistrikt, dock att, om under loppet av fem år varken boställshavare eller skoldistrikt påkallat syn, sådan skulle verkställas vid näst därefter infallande lärarombyte, ändå att yrkande där- om ej framställts. 1924 års ändring avsåg § 12 mom. 2 och innebar, att viss begränsning infördes i fråga om ogift ordinarie manlig folkskollärares rätt till ersättning för bristande bostadsförmån. Den sista ändringen, år 1932, innebar, att till § 2 fogades ett nytt moment, som gav skolöverstyrelsen rätt att meddela beslut om avvikelser från bestämmelserna i nämnda paragraf, därest sådant av särskilda förhållanden påkallades.

Under den tid, 1918 års boställsordning ägde giltighet, fick riksdagen även i andra fall än de förut nämnda anledning att sysselsätta sig med bestäm-

melserna om folk- och småskollärarnas tjänstebostäder. Sålunda avsåg 1920 års riksdag motioner (nr 12 i FK och nr 42 i AK) om statsbidrag åt mindre bärkraftiga skoldistrikt på landsbygden för uppförande av skolhus jämte lärarbostäder. Första kammaren vid 1921 års riksdag avsåg en motion (nr 25) om utredning, huruvida, bland annat, folk- och småskollärarnas naturaförmåner borde upphöra och ingå i kontant lön. 1924 års riksdag avsåg *dels* en motion (nr 3 i FK), i vilken hemställdes, att riksdagen skulle såsom villkor för utgående av anslagen till folkskoleväsendet och särskilt till folkskolin-spektionen föga, bland annat, »att Kungl. Maj:t ville ombesörja en revision av boställsordningen för lärarpersonalen vid folk- och småskolorna ävensom av motsvarande författningar för andra vid folkundervisningen anställda lärare till närmare överensstämmelse med riksdagens år 1918 fattade beslut i ämnet och med uttryckliga bestämmelser om rätt till klagan över beslut rörande byggnad och underhåll av de i dessa boställsordningar avsedda lägenheter», *dels* ock två likalydande motioner (nr 161 i FK och nr 228 i AK), vari hemställdes, att riksdagen måtte »vid fattandet av beslut rörande anslag till folkskoleväsendet i motiveringen anhålla, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder för att omarbeta för folkskoleundervisningen gällande författningar i syfte att bereda kommunerna skälig trygghet mot att för folkskoleundervisningens utveckling åläggas alltför tryckande ekonomiska bördor genom administrativa myndigheters åtgärder», varvid särskilt borde beaktas, bland annat, att det enligt riksdagens mening vore önskvärt, att de föreskrifter, vilka meddelats i folkskolestadgan och i särskild boställsordning för lärarpersonalen vid folk- och småskolor rörande kommuns skyldighet att tillhandahålla lärarbostäder, efter omarbetande med tillgodogörande av vunnen praktisk erfarenhet måtte föreläggas riksdagen till godkännande. Vid 1929 års riksdag avsågo kamrarna var för sig motioner (nr 56 i FK och nr 98 i AK), i vilka hemställdes, att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t anhålla om viss ändring av övergångsbestämmelsen till § 2 i boställsordningen, syftande till lättnader för skoldistriktet i fråga om bestämmelsen att äldre tjänstebostäder skulle förses med egen ingång. Vid 1930 års riksdag avsåg andra kammaren en motion (nr 363) med ungefär samma syftemål som de nyssnämnda motionerna vid 1929 års riksdag. Vid 1936 års riksdag slutligen avsåg andra kammaren en motion (nr 616), i vilken hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om sådan ändring av boställsordningen, att äkta makar, som båda innehade lärartjänster vid folk- och småskola å samma plats, icke finge rätt att uppbära hyresersättning för mer än en tjänstebostad tillsammans.

Genom tillkomsten av 1918 års boställsordning blev bestämmelsen i senare delen av det ovan återgivna, år 1917 nytillkomna andra stycket till 52 § folkskolestadgan överflödigt. I samband med det år 1921 verkställda nytrycket av stadgan (SFS 1921 nr 604) erhöll också stycket följande formulering, som det ännu äger:

»Lärarbostad, som av distriktet tillhandahålles, skall lämna trygghet åt innehavaren, och skall i övrigt beträffande bostadsförmån åt lärare gälla vad därom är särskilt stadgat.»

Vid 1937 års riksdag genomfördes ny lönereglering för folk- och småskollärare (propositionen nr 270/1937; statsutskottets utlåtande nr 140 och memorial nr 178; riksdagens skrivelse nr 468). Regleringen innebar bland annat den betydande nyheten, att den för folkskolans lärare dittills gällande nettolöneprincipen, enligt vilken läraren skulle ha vissa naturaförmåner utöver den fastställda kontantlönen, avlöstes av bruttolöneprincipen, enligt vilken läraren icke hade rätt till någon ersättning utöver kontantlönen utan i stället, om han av skoldistriktet försågs med tjänstebostad, hade att gälda ersättning för bostaden genom avdrag å avlöningen.

Till grund för 1937 års lönereglering låg ett förslag av 1936 års lärarlönesakkunniga (SOU 1936: 48). De sakkunniga hade icke ingått på någon diskussion av lärarnas naturaförmåner utan endast — i samband med ett påpekande att vid genomförandet av den nya regleringen erfordrades åtskilliga författningsföreskrifter utöver själva avlöningsreglementet — erinrat om att boställsordningen för lärarna måste i vissa avseenden revideras, närmast till följd av bruttolöneprincipens införande. Därutöver uttalade emellertid de sakkunniga, att de hade förutsatt, att det i samband med denna översyn av boställsordningen borde undersökas, huruvida icke möjlighet kunde förefinnas att få till stånd en opartisk utredning angående storleken av den nedsättning, som borde förekomma i det fall, då tjänstebostad icke uppfyllde boställsordningens föreskrifter.

Ej heller i löneregleringspropositionen förekom någon närmare redogörelse för eller diskussion av lärarnas naturaförmåner. Departementschefen hemställde, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att, bland annat, dels besluta, att de i propositionen angivna lärarkategorierna skulle från och med den 1 januari 1938 åtnjuta avlöning jämlikt propositionens förslag till avlöningsreglemente, dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda de tilläggsbestämmelser och tillämpningsföreskrifter, som kunde erfordras för genomförandet av avlöningsbestämmelserna eller eljest stode i samband därmed.

Naturaförmånerna nämndes ej i utskottsutlåtandet eller i någon av de i anledning av propositionen väckta motionerna.

Riksdagen uttalade, bland annat, att riksdagen icke hade något att erinra mot de allmänna principerna för utformningen av avlöningsreglementet liksom ej heller mot att Kungl. Maj:t utfärdade de tilläggsbestämmelser och tillämpningsföreskrifter, som kunde erfordras för genomförande av de nya avlöningsbestämmelserna eller eljest stode i samband därmed (riksdagens anförda skrivelse s. 10, 15). Riksdagen beslöt i enlighet härmed, bland annat, att för ifrågavarande lärare skulle enligt angivna grunder genomföras lönereglering från och med den 1 januari 1938, samt lämnade Kungl. Maj:t det begärda bemyndigandet att utfärda tilläggsbestämmelser och tillämpningsföreskrifter (skrivelsen s. 18, 19).

Sedan Kungl. Maj:t med stöd av detta bemyndigande anbefallt skolöverstyrelsen att till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till vissa bestämmelser, som kunde böra av Kungl. Maj:t meddelas i anledning av riksdagens beslut om ny lönereglering för folk- och småskollärare, avgav överstyrelsen den 17 septem-

ber 1937 förslag till bland annat boställsordning för nämnda lärare. Över förslaget inhämtades utlåtande från statskontoret. Därefter utfärdade Kungl. Maj:t den 10 december 1937 kungörelse (nr 998) angående boställsordning för lärare vid folk- och småskolor.

Den nya boställsordningens avvikelser från den äldre voro i allt väsentligt endast av formell natur. En saklig ändring, direkt föranledd av den nya löne-regleringen, var att ordinarie kvinnlig folkskollärare skulle ha lika stor tjänstebostad som ordinarie manlig sådan lärare. Vidare ha i den nya boställsordningen bestämmelserna om syn utbyggts och en bestämmelse om tid för avträdande av tjänstebostad i vissa fall införts.

1937 års boställsordning har icke undergått någon ändring.

I 1937 års avlöningsreglemente, som utfärdades av Kungl. Maj:t den 30 september nämnda år (SFS nr 868/1937), gavs — såsom en följd av bruttolöneprincipens införande — för första gången bestämmelser om skyldighet för lärare att mottaga tjänstebostad. Därom stadgades i 13 § av reglementet:

»Därest åt lärare anvisas *tjänstebostad* av tjänlig beskaffenhet, skall han vara skyldig att mottaga densamma och ställa sig till efterrättelse föreskrifterna i gällande boställsordning.»

Detta stadgande har med endast en formell ändring intagits i det nu gällande folkskolans avlöningsreglemente (SFS nr 619/1942, § 37).

Däremot gävos år 1937 inga bestämmelser i fråga om skoldistrikts skyldighet att tillhandahålla tjänstebostad åt lärare. I den nya statsbidragskungörelse, som utfärdades av Kungl. Maj:t den 10 december 1937 (SFS nr 999/1937), föreskrevs såsom ett av villkoren för statsbidrags utgående, att »lärarnas avlöningsförmåner» utginge i enlighet med vad därom vore stadgat (5 § f). Då naturaförmånerna icke ingingo i de stadgade avlöningsförmånerna, kunde icke detta villkor åberopas såsom en bestämmelse om skoldistriktens skyldighet att tillhandahålla tjänstebostäder. Ett uttryckligt stadgande om när dylik skyldighet föreligger infördes emellertid i statsbidragskungörelsen genom en ändring däri år 1941 (kungörelsen den 13 juni 1941, nr 463). Genom denna ändring — föranledd av ett uttalande av folkskolans besparings-sakkunniga (se SOU 1940 nr 24, s. 74—75) — stadgades såsom villkor för statsbidrags utgående, »att distriktet tillhandahåller tjänstebostad åt lärare i de fall, då bostadsförhållandena på orten icke möjliggöra för läraren att i skolans närhet hyra annan tjänlig bostad än sådan, som tidigare varit upplåten såsom tjänstebostad». Vid framläggande av förslaget till denna ändring anförde föredragande departementschefen (propositionen nr 140/1941, s. 16—17):

»Vad beträffar frågan om skyldighet för skoldistrikt att tillhandahålla tjänstebostad, vill jag till en början framhålla, att 1937 års löne-reglering för lärarpersonalen vid folk- och småskolor ej avsåg att medföra någon ändring i de förhållandena, som tidigare rådde i detta hänseende. Såsom statskontoret framhållit, torde nämligen ett skoldistrikt icke kunna fullgöra sin skyldighet att inom distriktet upprätthålla erforderligt antal folkskolor utan att samtidigt tillse, att vid varje skola anställd lärare har möjlighet att skaffa tjänlig bostad åt sig i skolans närhet. Läraren kan å andra sidan ej påfordra tjänstebostad, därest annan bostad, som upp-

fyller de krav boställsordningen ställer på tjänstebostad eller därmed likvärdig bostad, finnes att tillgå i skolans närhet. Den omständigheten, att hyran för en sådan bostad överstiger de i avlöningsreglementet fastställda ersättningsbeloppen för tjänstebostad, kan däremot ej medföra någon skyldighet för distriktet att tillhandahålla tjänstebostad. Å andra sidan synes man i allmänhet ej böra fordra, att tjänstebostad, som varit upplåten åt lärare, även i fortsättningen måste användas för detta ändamål. Endast i de fall, då annan lämplig bostad ej finnes att tillgå, synes detta krav böra uppställas. Däremot synes mig uppenbart, att skoldistrikt ej bör få i syfte att förhindra tillämpningen av boställsordningen på tjänstebostaden uthyra denna till läraren. Jag ansluter mig därför till de sakkunnigas uppfattning. Skoldistrikt bör sålunda vara skyldigt tillhandahålla tjänstebostad i de fall, där bostadsförhållandena på orten icke möjliggöra för läraren att själv hyra tjänlig bostad i skolans närhet. Vidare bör givetvis boställsordningen alltid vara tillämplig på skoldistriktet tillhörig bostad, vilken anvisas såsom bostad åt lärare. För att ernå kontroll över efterlevnaden härav synes i villkoren för statsbidrag till avlöning åt lärare vid folk- och småskolor böra inrymmas bestämmelser av den innebörd skolöverstyrelsen föreslagit.»

I 14 § av 1937 års avlöningsreglemente gävos bestämmelser om den ersättning för tjänstebostad jämte bränsle, som lärare var skyldig att lämna. De i denna paragraf stadgade hyresavdragsbeloppen höjdes sedermera med anledning av de väsentligt stegrade bränslepriserna (Kungl. Maj:ts proposition nr 175/1941; riksdagens skrivelse nr 282/1941; SFS nr 448/1941 punkt 6). De nu gällande hyresavdragsbestämmelserna återfinnas i 38 § av folkskolans avlöningsreglemente.

Den 27 november 1934 avgavs av särskilt tillkallade sakkunniga betänkande och förslag angående statens övertagande av vissa kostnader för folkskoleväsendet m. m. (SOU 1934: 47). I betänkandet anförde de sakkunniga bland annat följande (s. 67—71). Den kommunerna åvilande skyldigheten att tillhandahålla tjänstebostäder åt lärare eller ersättning härför innebure för kommunerna en betydande börda. Det syntes med hänsyn härtill icke kunna försvaras, att, då det gällde att bereda kommunerna en effektiv lättnad i utgifterna för folkskoleväsendet, lämna kostnaderna för tjänstebostäderna ur räkningen. Ett statsbidrag till dessa kostnader kunde dock — i motsats till statsbidraget till skollokaler — ej lämpligen anknytas till byggnadskostnaderna, enär boställsordningen öppnade möjlighet för kommunerna att utbetala hyresersättning till sina lärare i stället för att uppföra bostäder. De sakkunniga föresloge, att statens tjänstebostadsbidrag skulle utgå med visst belopp per lärare. Det påpekades, att det vore en möjlighet att låta statsbidragets storlek bestämmas efter de särskilda orternas indelning i dyrortsgrupper. Enligt de sakkunnigas mening kunde det emellertid befaras, att en sådan anordning lätt nog komme att betraktas som prejudicerande vid en blivande lönereglering. De sakkunniga betonade upprepade gånger, att tjänstebostadsbidraget måste givas en provisorisk karaktär och dess bestämmelser så utformas, att man uteslöte varje möjlighet till en prejudicerande verkan vid en blivande lönereglering.

De sakkunniga gävo följande sammanfattning av sitt förslag till tjänstebostadsbidrag (s. 160):

»Staten bidrager till bestridande av kostnaderna för tillhandahållande av tjänstebostäder åt lärarpersonalen eller ersättning härför med följande årliga belopp, nämligen för ordinarie manlig folkskollärare 160 kronor, för ordinarie kvinnlig folkskollärare 120 kronor och för övriga lärare 80 kronor (*Tjänstebostadsbidrag*). Har tjänstebostad tillkommit utan kostnad för distriktet, utgår intet tjänstebostadsbidrag. Tjänstebostadsbidraget är avsett såsom ett provisorium att gälla, intill dess i samband med genomförande av ny lönereglering för ifrågavarande personal spörsmålet om naturaförmånerna tages under omprövning.»

En minoritet inom de sakkunniga reserverade sig för tjänstebostadsbidragets gradering på visst sätt efter dyrortsgrupperingen.

I proposition den 8 mars 1935 (nr 174) angående statens övertagande av vissa kostnader för folkskoleväsendet m. m. föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att, bland annat, godkänna att staten bidroge till bestridande av skoldistriktens kostnader för tillhandahållande av tjänstebostäder åt lärarpersonalen eller ersättning därför med de av de sakkunniga föreslagna beloppen. Tjänstebostadsbidrag föreslogs skola utgå för i regel varje lärartjänst, oberoende av om tjänstebostad tillhandahölls läraren eller ersättning lämnades honom för bristande bostadsförmån. I det vid propositionen fogade utdraget av statsrådsprotokollet uttalade föredragande departementschefen bland annat (s. 83):

»Samma skäl, som motivera, att staten bidrager till kommunernas kostnader för skolbyggnader, tala enligt mitt förmenande för att staten också lämnar understöd till tjänstebostäder för lärare. Vad de sakkunnigas majoritet i detta hänseende föreslagit kan jag i allt väsentligt biträda. Jag vill betona, att jag — trots att åtskilliga myndigheter förordat en anordning, innebärande att statsbidraget till förevarande ändamål skulle bestämmas efter dyrortsgrupperingen — ej anser mig kunna biträda åtgärder i sistnämnda riktning, när de äro ägnade att verka prejudicerande vid en blivande lönereglering av lärarnas löner. Det av mig nu tillstyrkta tjänstebostadsbidraget har endast provisorisk karaktär.»

Riksdagen biföll Kungl. Maj:ts förslag i fråga om tjänstebostadsbidrag (statsutskottets utlåtande nr 142, s. 70—71; riksdagens skrivelse nr 359, s. 19—20). Riksdagen anförde därvid, att riksdagen visserligen funnit skäl kunna anföras för det av bland andra reservanterna framförda förslaget, att statsbidraget till förevarande ändamål skulle bestämmas efter dyrortsgrupperingen. Med hänsyn dels till vad departementschefen anfört därom, att åtgärder i denna riktning vore ägnade att verka prejudicerande vid en blivande lönereglering, dels ock till det ifrågasatta tjänstebostadsbidragets provisoriska karaktär hade riksdagen dock funnit sig böra bifalla Kungl. Maj:ts förslag.

Författningsbestämmelserna om tjänstebostadsbidrag gävos i § 14 av den av Kungl. Maj:t den 6 mars 1936 utfärdade kungörelsen (nr 45) angående statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet.

Bestämmelserna hava ändrats genom kungörelser den 22 juni 1939, nr 363, den 27 september 1940, nr 853, den 30 juni 1942, nr 625, och den 9 juni 1944, nr 444. Genom sistnämnda kungörelse höjdes tjänstebostadsbidraget för ordinarie kvinnlig folkskollärare från 120 kronor till 160 kronor med hänsyn till att sådan lärarinna från och med den 1 juli 1943 är berättigad till lika stor

tjänstebostad som ordinarie manlig folkskollärare, för vilken tjänstebostadsbidraget ju utgår med 160 kronor.

Efter 1944 års ändring gälla följande bestämmelser i fråga om tjänstebostadsbidraget:

»1. Tjänstebostadsbidrag skall till skoldistrikt utgå för sådan lärare, för vilken distriktet enligt 3 § 2 mom. kungörelsen den 10 december 1937 (nr 999) angående statsbidrag till avlöning av lärare vid folk- och småskolor m. m. skall verkställa avdrag med belopp motsvarande hyresavdraget.

Tjänstebostadsbidraget utgör för år räknat 160 kronor för ordinarie folkskollärare och 80 kronor för annan lärare.

Där distriktet förhyr bostad för lärares räkning, må dock bidraget icke överstiga den av distriktet erlagda hyran.

2. Statsbidrag utgår icke för tjänstebostad, som tillkommit utan kostnad för skoldistriktet. För tjänstebostad, till vars uppförande utgått bidrag av statsmedel, utgår statsbidrag med så stor del av det enligt mom. 1 eljest utgående bidraget, som länsstyrelsen vid prövning finner svara mot skoldistriktets egen andel i kostnaden.

3. Tjänstebostadsbidraget beräknas efter samma grunder och tidsenhet som den kontanta avlöningen till vederbörande lärare. Beträffande extra lärare och pensionerad lärare, som avses i 49 § folkskolans avlöningsreglemente, skall bidraget för varje dag, läraren innehar anställning, utgöra $\frac{1}{273}$ av årsbeloppet.

4. Såsom villkor för utgående av tjänstebostadsbidrag gäller, att skoldistriktet med avseende å vederbörande lärare fullgjort vad i gällande författning är föreskrivet om tillhandahållande av tjänstebostad.»

Enligt vad de sakkunniga ha sig bekant, har det i 4:e punkten av de ovan återgivna bestämmelserna om tjänstebostadsbidrag stadgade villkoret i verkligheten knappast någon gång tillämpats. Hänsyn har alltså ej tagits till att anvisad tjänstebostad ej stått i överensstämmelse med boställsordningens bestämmelser eller att tjänstebostad icke anvisats, då så bort ske.

Slutligen må nämnas, att från och med år 1917 finnes i § 53 folkskolestadgan intagen en föreskrift, att skolråd skall inhämta yttrande från statens folkskolinspektör, då fråga är om uppförande för skola av ny byggnad, »vare sig byggnaden är ämnad att inrymma lärorum eller andra för skolans bruk avsedda lokaler eller lärarbostad». Yttrandet skall avse den tilltänkta tomtens läge och ändamålsenlighet samt, sedan ritningarna med tillhörande beskrivning blivit uppgjorda, de särskilda lokalernas eller lekplatsens lämplighet för sitt ändamål. I tillämpliga delar skall detsamma gälla, »då redan befintlig byggnad av angivna slag skall ombyggas, tillbyggas eller på annat sätt förändras eller då för annat ändamål uppförd byggnad skall för skolbruk anordnas».

KAPITEL 2.

Vissa statistiska uppgifter rörande tjänstebostäder för lärare vid folk- och småskolor.

Under sommaren 1942 anhöll de sakkunniga — genom statens folkskolinspektörers förmedling — hos samtliga skolstyrelser i landet om vissa uppgifter rörande tjänstebostäder för lärare vid folk- och småskolor. Uppgifterna skulle avse vårterminen 1942 och lämnas på så sätt, att skolrådets eller skolstyrelsens ordförande ifyllde ett formulär med vissa av de sakkunniga uppställda frågor. De upplysningar, de sakkunniga önskade, rörde för varje skoldistrikt dels antalet inom distriktet anställda lärare av olika slag med undantag för vikarier, dels antalet lärare, som innehade tjänstebostäder, dels antalet tjänstebostäder, som ytterligare erfordrades utöver de redan befintliga, dels ock i vissa avseenden beskaffenheten av de befintliga tjänstebostäderna.

I anledning av nämnda anhållan ha de sakkunniga erhållit önskade upplysningar beträffande 2 454 skoldistrikt, d. v. s. så gott som samtliga distrikt i landet. Upplysningarna giva vid handen bland annat följande. Under vårterminen 1942 funnos i dessa distrikt sammanlagt 23 229 lärare, varav 13 376 folkskollärare och 9 853 småskollärare, biträdande lärare och lärare vid mindre folkskolor. Tjänstebostäder funnos vid samma tid för sammanlagt 14 314 av de nämnda lärarna, nämligen för 8 062 folkskollärare och för 6 252 småskollärare och därmed likställda lärare. Enligt skolmyndigheternas uppgifter erfordrades under vårterminen 1942 ytterligare 1 444 tjänstebostäder, varav 866 för folkskollärare och 578 för småskollärare o. d.

Uppgifter saknas emellertid för Stockholm och Göteborg samt för vissa andra städer och större samhällen, rörande vilka vederbörande folkskolinspektör i regel meddelat, att ifrågavarande skoldistrikt icke anvisade tjänstebostäder till några lärare. De lämnade uppgifterna synas ock tyda på, att i orter, där det kan antagas, att hyresmarknad finnes, tjänstebostäder förekomma i ringa utsträckning eller ock bostäder, som tidigare använts såsom tjänstebostäder, numera icke nyttjas som sådana. Skäl finnas därför för antagandet, att tjänstebostadsfrågan har ringa betydelse för orter med hyresmarknad.

De sakkunniga ha ansett det riktigast att i den utförliga statistiska behandlingen av de lämnade uppgifterna såvitt möjligt endast medtaga de skoldistrikt, där tjänstebostadsfrågan är eller kan förmodas vara aktuell. Bästa bilden av problemet skulle man därvid — med hänsyn till vad ovan sagts — erhålla, om man i statistiken endast medtog de uppgifter, som avse orter,

där hyresmarknad icke finnes. Detta önskemål går dock ej att helt realisera, bland annat därför att många skoldistrikt omfatta både orter med hyresmarknad och orter utan sådan och därför att det mången gång kan vara svårt att avgöra, om hyresmarknad finnes eller ej. Ett steg i önskad riktning tar man dock, om man ur statistiken utesluter städer och köpingar, som äro självständiga skoldistrikt. Dessa torde nämligen med relativt stor säkerhet kunna förutsättas ha hyresmarknad. Någon ytterligare nedskärning av materialet torde emellertid icke kunna göras utan att resultatet av den statistiska behandlingen blir osäkert.

Ovan angivna synpunkter ha föranlett de sakkunniga att låta den statistik som här framlägges *omfatta samtliga skoldistrikt med undantag för de städer och köpingar, som bilda självständiga skoldistrikt*. Efter denna nedskärning omfattar det statistiska materialet uppgifter från 2 292 skoldistrikt.

Som ovan nämnts, avse samtliga uppgifter förhållandena under vårterminen 1942.

Antalet befintliga tjänstebostäder.

Inom de nämnda 2 292 skoldistrikt funnos vid angivna tid *13 814 med tjänstebostad försedda lärare vid folk- och småskolor*. Detta motsvarade 73,7 procent av det totala antalet lärare av angivna slag inom samma skoldistrikt (18 749).

Specificerade uppgifter för varje inspektionsområde angående antalet lärare och antalet tjänstebostäder samt det procentuella förhållandet mellan de senare och de förra återfinnas i *tabell A*.

Såsom av kolumn 4 av tabellen framgår, förelågo högst betydande variationer i fråga om det procentuella förhållandet mellan antalet med tjänstebostad försedda lärare och det totala antalet lärare inom varje inspektionsområde (nämnda förhållande för enkelhetens skull här kallat *tjänstebostadsprocenten*). Högsta tjänstebostadsprocenten är 91,1, men sjutton inspektionsområden uppvisa en tjänstebostadsprocent överstigande 85,0. Lägsta tjänstebostadsprocenten ha de norrländska inspektionsområdena, särskilt de i Västerbotten och Norrbotten. Lägsta tjänstebostadsprocenten av alla (29,4) uppvisar Norrbottens norra inspektionsområde. De sydligare landsdelarnas högre tjänstebostadsprocent framgår ock av följande tablå:

Landsdel	Antal folk- och små- skollärare	Summa befintliga tjänstebostäder	
		antal	i procent av antalet lärare
Svealand.....	4 742	3 809	80·3
Götaland	8 691	7 060	81·2
Norrländ	5 316	2 945	55·4
	18 749	13 814	73·7

Tab. A. Antalet lärare och tjänstebostäder samt tjänstebostadsprocenten för de särskilda inspektionsområdena.

(tjb = tjänstebostad)

Inspektionsområde	Folk- och småskollärare			Endast småskollärare			Endast folkskollärare			Endast manliga folkskollärare			Endast kvinnliga folkskollärare		
	antal lärare	därav med tjb		antal lärare	därav med tjb		antal lärare	därav med tjb		antal lärare	därav med tjb		antal lärare	därav med tjb	
		antal	i proc. av an- talet lärare		antal	i proc. av an- talet lärare		antal	i proc. av an- talet lärare		antal	i proc. av an- talet lärare		antal	i proc. av an- talet lärare
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1. Stockholmstrakten	231	70	30·3	80	25	31·3	151	45	29·8	79	24	30·4	72	21	29·2
2. Roslagens	403	326	80·9	164	137	83·5	239	189	79·1	124	101	81·5	115	88	76·5
3. Upplands	418	358	85·7	179	155	86·6	239	203	84·9	161	140	87·0	78	63	80·8
4. Södermanlands östra	344	296	86·1	142	128	90·1	202	168	83·2	110	96	87·3	92	72	78·3
5. » västra	329	265	80·6	135	115	85·2	194	150	77·3	121	99	81·8	73	51	69·9
6. Östergötlands östra	334	272	81·4	136	114	83·8	198	158	79·8	130	106	81·5	68	52	76·5
7. » västra	407	317	77·9	161	125	77·6	246	192	78·1	159	122	76·7	87	70	80·5
8. Nordsmålunds östra	367	288	78·5	141	112	79·4	226	176	77·9	147	116	78·9	79	60	76·0
9. » mellersta	355	281	79·2	142	108	76·1	213	173	81·2	144	124	86·1	69	49	71·0
10. » västra	287	206	71·8	113	80	70·8	174	126	72·4	129	92	71·3	45	34	75·6
11. Sydsmålunds västra	350	245	70·0	153	109	71·2	197	136	69·0	151	107	70·9	46	29	63·0
12. » mellersta	394	316	80·2	171	132	77·2	223	184	82·5	170	142	83·5	53	42	79·3
13. » östra	451	388	86·0	192	169	88·0	259	219	84·6	149	130	87·3	110	89	80·9
14. Gotlands	384	283	73·7	156	111	71·2	228	172	75·4	146	118	80·8	82	54	65·9
15. Blekinge	439	348	79·3	174	136	78·2	265	212	80·0	151	124	82·1	114	88	77·2
16. Nordskånes östra	453	353	77·9	191	159	83·3	262	194	74·1	178	137	77·0	84	57	67·9
17. » västra	399	345	86·5	168	147	87·5	231	198	85·7	166	147	88·6	65	51	78·5
18. Sydskånes östra	538	461	85·7	205	187	91·2	333	274	82·3	216	189	87·5	117	85	72·7
19. » västra	409	363	88·8	165	149	90·3	244	214	87·7	170	150	88·2	74	64	86·5
20. Hallands södra	389	321	82·5	183	158	86·3	206	163	79·1	142	115	81·0	64	48	75·0
21. » norra	340	309	90·9	156	146	93·6	184	163	88·6	111	102	91·9	73	61	83·6

22. Göteborgstraktens	375	223	59·5	149	100	67·1	226	123	54·4	129	74	57·4	97	49	50·5
23. Bohuslän	317	279	88·0	156	147	94·2	161	132	82·0	102	89	87·3	59	43	72·9
24. Dalslands	330	289	87·6	161	137	85·1	169	152	89·9	120	108	90·0	49	44	89·8
25. Älvsborgs norra	328	270	82·3	138	116	84·1	190	154	81·1	124	109	87·9	66	45	68·2
26. » södra	335	262	78·2	150	122	81·3	185	140	75·7	124	100	80·7	61	40	65·6
27. Skaraborgs södra	341	305	89·4	137	126	92·0	204	179	87·8	131	119	90·8	73	60	82·2
28. » norra	369	336	91·1	152	141	92·8	217	195	89·9	132	120	90·9	85	75	88·2
29. Värmlands västra	363	290	79·9	148	117	79·1	215	173	80·5	169	138	81·7	46	35	76·1
30. » mellersta	379	314	82·9	153	127	83·0	226	187	82·7	165	138	83·6	61	49	80·3
31. » östra	304	267	87·8	122	106	86·9	182	161	88·5	123	112	91·1	59	49	83·1
32. Närke	356	311	87·4	145	127	87·6	211	184	87·2	136	120	88·2	75	64	85·3
33. Västmanlands västra	307	276	89·9	122	110	90·2	185	166	89·7	117	112	95·7	68	54	79·4
34. » östra	421	361	85·8	177	154	87·0	244	207	84·8	142	130	91·6	102	77	75·5
35. Dalarnas södra	273	224	82·1	125	102	81·6	148	122	82·4	100	86	86·0	48	36	75·0
36. » östra	300	225	75·0	128	97	75·8	172	128	74·4	104	82	78·9	68	46	67·7
37. » norra	314	226	72·0	126	89	70·6	188	137	72·9	118	88	74·6	70	49	70·0
38. Gästriklands	334	285	85·3	151	134	88·7	183	151	82·5	114	95	83·3	69	56	81·2
39. Hälsinglands södra	351	302	86·0	171	149	87·1	180	153	85·0	111	98	88·3	69	55	79·7
40. » norra	356	274	77·0	174	144	82·8	182	130	71·4	98	73	74·5	84	57	67·9
41. Medelpads	442	296	67·0	183	132	72·1	259	164	63·3	153	109	71·2	106	55	51·9
42. Ångermanlands södra	383	234	61·1	167	96	57·5	216	138	63·9	154	101	65·6	62	37	59·7
43. » norra	330	171	51·8	179	90	50·3	151	81	53·6	89	47	52·8	62	34	54·8
44. Jämtlands södra	336	247	73·5	166	115	69·3	170	132	77·7	119	100	84·0	51	32	62·8
45. » norra	345	216	62·6	180	107	59·4	165	109	66·1	115	79	68·7	50	30	60·0
46. Västerbottens södra	363	197	54·3	158	83	52·5	205	114	55·6	83	48	57·8	122	66	54·1
47. » mellersta	420	165	39·3	256	100	39·1	164	65	39·6	107	41	38·3	57	24	42·1
48. » norra	393	121	30·8	213	62	29·1	180	59	32·8	104	37	35·6	76	22	29·0
49. Norrbottens södra	281	85	30·3	152	52	34·2	129	33	25·6	78	21	26·9	51	12	23·5
50. » mellersta	208	95	45·7	121	62	51·2	87	33	37·9	58	24	41·4	29	9	31·0
51. » norra	527	96	29·4	142	42	29·6	185	54	29·2	107	34	31·8	78	20	25·6
52. Tornedalens	447	161	36·0	205	75	36·6	242	86	35·5	158	62	39·2	84	24	28·6
	18 749	13 814	73·7	8 214	6 063	73·8	10 535	7 751	73·6	6 738	5 175	76·8	3 797	2 576	67·8

Emellertid finnes utanför Norrland ett inspektionsområde, nämligen Stockholmstraktens, som har en tjänstebostadsprocent så låg, att den endast obetydligt överstiger Norrbottens norra inspektionsområdes. Orsakerna till det ringa antalet tjänstebostäder torde dock ej vara desamma såvitt gäller Stockholmstraktens inspektionsområde och de norrländska inspektionsområdena. I Stockholmstraktens olika skoldistrikt har bebyggelsen länge varit så tät, att hyresmarknad funnits på många orter. Skoldistriktet behöva därför i regel ej förse sina lärare med tjänstebostäder. I de stora norrländska skoldistriktet med deras glesa bebyggelse är väl förhållandet det motsatta. Där har funnits och finnas ännu blott relativt få samhällen med hyresmarknad. De flesta lärarna hade därför behövt förseas med tjänstebostäder. Men här har kommunernas alltför ringa ekonomiska förmåga försvårat uppförandet av tillräckligt antal tjänstebostäder. Om orsakerna äro de som här antytts, bör behovet av flera tjänstebostäder vara ringa i Stockholmstraktens inspektionsområde men stort i de norrländska inspektionsområdena. Detta bekräftas av de av skolmyndigheterna lämnade uppgifterna.

Av det sagda framgår, att tjänstebostadsprocenten icke utgör något mått på i vad mån man inom ett inspektionsområde tillgodosett behovet av tjänstebostäder. Skall ett sådant mått erhållas, måste en jämförelse ske med uppgifterna om antalet ytterligare erforderliga tjänstebostäder.

Av de förenämnda 13 814 tjänstebostäderna voro 7 751 *tjänstebostäder för folkskollärare* och 6 063 *tjänstebostäder för småskollärare, biträdande lärare och lärare vid mindre folkskolor*. Detta innebär, att inom de skoldistrikt, varom nu är fråga, 73,6 procent av de 10 535 folkskollärarna och 73,8 procent av de 8 214 småskollärarna, biträdande lärarna och lärarna vid mindre folkskolor voro försedda med tjänstebostäder. I 45 av landets 52 inspektionsområden innehade flertalet av folkskollärarna tjänstebostad. Av de övriga lärarna hade i 46 inspektionsområden flertalet tjänstebostad. En jämförelse mellan tjänstebostadsprocenten för folkskollärare och för småskollärare o. d. i de särskilda inspektionsområdena visar, att 34 inspektionsområden voro procentuellt bättre försedda med småskollärbostäder än med bostäder för folkskollärare, medan motsatsen gällde för 18 inspektionsområden. Skillnaden i procenttal beträffande folkskollärare och småskollärare var dock inom många inspektionsområden ringa, i 6 områden mindre än en procent. Av de 15 norrländska inspektionsområdena voro 7, eller ungefär hälften, procentuellt bättre försedda med folkskollärbostäder än med småskollärbostäder.

Under vårterminen 1942 gällde fortfarande olika bestämmelser i fråga om storleken av tjänstebostad för *manlig* folkskollärare och tjänstebostad för *kvinnlig* folkskollärare. Inom de skoldistrikt, som omfattas av denna statistik, funnos vid nämnda tid 6 738 manliga och 3 797 kvinnliga folkskollärare. Av dessa voro med tjänstebostad försedda 5 175 manliga och 2 576 kvinnliga lärare, motsvarande respektive 76,8 och 67,8 procent av antalet lärare av nämnda slag. De manliga lärarnas tjänstebostäder, som voro 2 599

flera än de kvinnliga lärarnas, utgjorde 66,8 procent av hela antalet folkskollärbostäder, medan de kvinnliga lärarnas tjänstebostäder endast utgjorde 33,2 procent av nämnda antal. Tjänstebostadsprocenten var störst för de manliga folkskollärarna i samtliga inspektionsområden med undantag av fyra.

Behovet av nya tjänstebostäder.

Enligt de lokala skolmyndigheternas av folkskolinspektörerna granskade uppgifter *erfordrades vårterminen 1942* inom de skoldistrikt, som omfattas av denna statistik, *ytterligare 1 432 tjänstebostäder för lärare vid folk- och småskolor*, därav 856 bostäder för folkskollärare och 576 bostäder för småskollärare, biträdande lärare och lärare vid mindre folkskolor. Detta behov motsvarade 7,6 procent av sammanlagda antalet av omförmälda lärare samt 8,1 respektive 7,0 procent av antalet folkskollärare respektive antalet småskollärare och därmed jämställda lärare. Från en annan synpunkt sett betyder det, att antalet tjänstebostäder för folkskollärare behövde ökas med 10,8 procent av det dåvarande antalet och antalet tjänstebostäder för övriga lärare med 9,2 procent av det dåvarande antalet.

Anm. Bland dessa 1 432 nya tjänstebostäder finnas några, som av särskilda skäl icke erfordrades vårterminen 1942 (exempelvis därför att den dåvarande läraren bebodde egen villa eller var gift och bodde hos sin make) men som beräknas komma att erfordras vid lärarombyte. Det har ansetts riktigtast att medtaga även dessa tjänstebostäder såsom nu erforderliga, då ju behovet av dem när som helst kan bli aktuellt.

De olika landsdelarnas behov av nya tjänstebostäder framgår av följande tabell:

Landsdel	Antal ytterligare erforderliga tjänstebostäder		
	för folkskollärare	för småskollärare	Summa
Svealand	142	83	225
Götaland	215	118	333
Norrland	499	375	874
	856	576	1 432

Av de 2 292 skoldistrikt, som omfattas av denna statistik, ha 1 828 (eller 79,8 procent) angivits vara utan behov av ytterligare tjänstebostäder. Endast 464 skoldistrikt (eller 20,2 procent av hela antalet) anse sig ha behov av flera tjänstebostäder. En undersökning av hur många nya bostäder som erfordras inom vart och ett av dessa 464 skoldistrikt visar följande. I 249 distrikt anser man sig ha behov av *en* ny tjänstebostad, medan man i 94 distrikt anser sig behöva två nya tjänstebostäder och i 39 distrikt tre nya tjänstebostäder. Av de återstående 82 skoldistrikten hava 60 angivit behov varierande mellan 4 och 11 nya tjänstebostäder och 22 angivit behov varie-

rande mellan 12 och 56 nya tjänstebostäder. De sistnämnda distrikten äro alla belägna i Norrland.

Grupperas inspektionsområdena efter antalet nya tjänstebostäder, som ytterligare erfordras inom vart och ett av dem, erhålles följande summariska uppställning:

1— 10 nya tjänstebostäder erfordras i	9 insp.-område(n),
11— 20 » » » » » » » » » »	23 » » » » » » » » » »
21— 30 » » » » » » » » » »	9 » » » » » » » » » »
31— 40 » » » » » » » » » »	3 » » » » » » » » » »
41— 50 » » » » » » » » » »	1 » » » » » » » » » »
51— 60 » » » » » » » » » »	1 » » » » » » » » » »
61— 70 » » » » » » » » » »	0 » » » » » » » » » »
71— 80 » » » » » » » » » »	0 » » » » » » » » » »
81— 90 » » » » » » » » » »	3 » » » » » » » » » »
91—100 » » » » » » » » » »	1 » » » » » » » » » »
flera än 100 » » » » » » » » » »	2 » » » » » » » » » »

Specificerade uppgifter angående behovet av ytterligare tjänstebostäder i de särskilda inspektionsområdena återfinnas i *tabell B*.

Anm. För Norrbottens mellersta inspektionsområde har — såsom framgår av tabell B — uppgivits anmärkningsvärt låga siffror i fråga om antalet erforderliga nya tjänstebostäder. De sakkunniga ha i anledning härav erhållit följande upplysningar från folkskolinspektören i området. De låga siffrorna för vårterminen 1942 hade berott dels på att inspektören varit mycket restriktiv vid sin granskning av de uppgivna behoven, dels ock på att många av lärarna då icke önskat att tjänstebostäder skulle uppföras. Av skilda orsaker, främst de minskade hyresmöjligheterna och de ökade bränslekostnaderna samt den på grund av bl. a. nativitetsökningen alltför skeende utökningen av antalet lärartjänster, vore förhållandena nu annorlunda. Folkskolinspektören uppskattade det vid årsskiftet 1944/45 föreliggande behovet av ytterligare tjänstebostäder inom inspektionsområdet med undantag av städerna till 60 folkskolläraryrbostäder och 40 småskolläraryrbostäder. Med hänsyn till att de nuvarande svårigheterna att förhyra bostäder torde vara övergående, ansåge dock folkskolinspektören, att uppförandet av 32 folk- och 23 småskolläraryrbostäder skulle täcka behovet under avsevärd tid framåt.

Vissa uppgifter om de befintliga tjänstebostädernas beskaffenhet.

I denna del av de av de sakkunniga utsända formulären ha de lokala skolmyndigheterna i de skoldistrikt, som denna statistik omfattar, redovisat *sammanlagt 13 928 tjänstebostäder för lärare vid folk- och småskolor*. Detta antal är något större än det antal lärare, som uppgivits ha tjänstebostad (13 814). Någon orsak till denna bristande överensstämmelse har icke angivits, men man torde kunna utgå från att orsaken är, att en del lärartjänster indragits och till följd därav vissa tjänstebostäder stå obegagnade. Det torde få anses riktigt, att skolmyndigheterna medtagit även dessa, när det gällt en undersökning av de befintliga tjänstebostädernas beskaffenhet.

De sakkunniga indelade i sitt frågeformulär tjänstebostäderna efter deras beskaffenhet i följande fyra kategorier:

Tab. B. Specificerade uppgifter angående behovet av ytterligare tjänstebostäder i de särskilda inspektionsområdena.

Inspektionsområde	Ytterligare erforderliga tjänstebostäder					
	för folkskollärare		för småskollärare		för folk- och småskollärare	
	antal	i % av antalet lärare	antal	i % av antalet lärare	antal	i % av antalet lärare
1. Stockholmstraktens	3	2.0	—	0	3	1.3
2. Roslagens	15	6.3	10	6.1	25	6.2
3. Upplands	23	9.6	13	7.3	36	8.6
4. Södermanlands östra	9	4.5	4	2.8	13	3.8
5. » västra	7	3.6	3	2.2	10	3.0
6. Östergötlands östra	16	8.1	10	7.4	26	7.8
7. » västra	2	0.8	1	0.6	3	0.7
8. Nordsmålunds östra	13	5.8	8	5.7	21	5.7
9. » mellersta	5	2.4	7	4.9	12	3.4
10. » västra	8	4.6	11	9.7	19	6.6
11. Sydsmålunds västra	13	6.6	6	3.9	19	5.4
12. » mellersta	9	4.0	7	4.1	16	4.1
13. » östra	10	3.9	2	1.0	12	2.7
14. Gotlands	6	2.6	11	7.1	17	4.4
15. Blekinge	11	4.2	8	4.6	19	4.3
16. Nordskånes östra	9	3.4	5	2.6	14	3.1
17. » västra	9	3.9	6	3.6	15	3.8
18. Sydskånes östra	12	3.6	3	1.5	15	2.8
19. » västra	12	4.9	2	1.2	14	3.4
20. Hallands södra	10	4.9	5	2.7	15	3.9
21. » norra	11	6.0	4	2.6	15	4.4
22. Göteborgstraktens	13	5.8	1	0.7	14	3.7
23. Bohusläns	14	8.7	3	1.9	17	5.4
24. Dalslands	6	3.6	5	3.1	11	3.3
25. Älvsborgs norra	9	4.7	5	3.6	14	4.3
26. » södra	5	2.7	4	2.7	9	2.7
27. Skaraborgs södra	5	2.5	2	1.5	7	2.1
28. » norra	7	3.2	2	1.3	9	2.4
29. Värmlands västra	13	6.1	9	6.1	22	6.1
30. » mellersta	9	4.0	5	3.3	14	3.7
31. » östra	15	8.2	7	5.7	22	7.2
32. Närke	4	1.9	1	0.7	5	1.4
33. Västmanlands västra	5	2.7	4	3.3	9	2.9
34. » östra	10	4.1	9	5.1	19	4.5
35. Dalarnas södra	6	4.1	6	4.8	12	4.4
36. » östra	14	8.1	11	8.6	25	8.3
37. » norra	9	4.8	1	0.8	10	3.2
38. Gästriklands	35	19.1	13	8.6	48	14.4
39. Hälsinglands södra	14	7.8	9	5.3	23	6.6
40. » norra	25	13.7	12	6.9	37	10.4
41. Medelpads	19	7.3	11	6.0	30	6.8
42. Ångermanlands södra	4	1.9	7	4.2	11	2.9
43. » norra	17	11.3	18	10.1	35	10.6
44. Jämtlands södra	14	8.2	14	8.4	28	8.3
45. » norra	29	17.6	29	16.1	58	16.8
46. Västerbottens södra	47	22.9	37	23.4	84	23.1
47. » mellersta	50	30.5	66	25.8	116	27.6
48. » norra	58	32.2	42	19.7	100	25.5
49. Norrbottens södra	44	34.1	42	27.6	86	30.6
50. » mellersta	11	12.6	8	6.6	19	9.1
51. » norra	50	27.0	31	21.8	81	24.8
52. Tornedalens	82	33.9	36	17.6	118	26.4

a) tjänstebostäder med bekvämligheterna vatten, avlopp, elektriskt ljus, centralvärme, badrum och vattenklosett;

b) tjänstebostäder med bekvämligheterna vatten, avlopp, elektriskt ljus och centralvärme;

c) tjänstebostäder med bekvämligheterna vatten, avlopp och elektriskt ljus; samt

d) tjänstebostäder, i vilka vatten, avlopp och elektriskt ljus saknas helt eller delvis.

Anm. En mycket stor procent av de redovisade bostäderna äro icke sådana, att de direkt äro hänförliga till viss av de angivna typerna av bostäder. I en stor mängd fall har skolmyndigheten, sedan en bostad antecknats vid viss bokstav, genom strykningar eller tillägg angivit, att bostaden har en särskild beskaffenhet, avvikande från den vid bokstaven angivna. I dessa fall har i de sakkunnigas primära statistik bostaden hänförs till den bostadstyp den så att säga »täcker», och de överskjutande bekvämligheterna ha i marginalen anmärkts såsom tillägg. Så har t. ex. en bostad, som av skolmyndigheten upptagits under a) men för vilken ordet »badrum» överstrukits, i statistiken redovisats såsom tjänstebostad av typen b) med en marginalanteckning, att bostaden dessutom är försedd med vattenklosett. Särskilt omfattande har den ändring i detta hänseende varit som berört bostäder, för vilka vatten, avlopp eller elektriskt ljus saknas. I många fall ha nämligen dylika bostäder, om de haft några andra bekvämligheter, upptagits under a) eller b) med angivande av att vatten, avlopp eller elektriskt ljus saknas. Då det ansetts riktigast att i statistiken icke under a), b) eller c) redovisa någon bostad, som saknar primärbekvämligheterna vatten, avlopp och elektriskt ljus eller någon av dessa, har en sådan bostad alltid hänförs till typen d) med marginalanteckning om den eller de ytterligare bekvämligheter, som finnas.

En allmän översikt över de 13 928 redovisade tjänstebostäderna giver vid handen,

att 991 bostäder eller 7,12 procent äro a)-bostäder;

att 3 820 bostäder eller 27,43 procent äro b)-bostäder;

att 4 292 bostäder eller 30,82 procent äro c)-bostäder;

att 4 825 bostäder eller 34,63 procent äro d)-bostäder.

De olika bostadstyperna fördela sig inom skilda landsdelar på följande sätt:

Landsdel	Tjänstebostäder av varje typ. Antal och i procent av »Summa tjänstebostäder»								Summa tjänste- bostäder
	a		b		c		d		
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	
Svealand	342	8·9	1 000	25·9	1 415	36·7	1 099	28·5	3 856
Götaland	478	6·7	2 037	28·7	2 167	30·5	2 418	34·1	7 100
Norrland	171	5·8	783	26·3	710	23·9	1 308	44·0	2 972
	991	7·1	3 820	27·4	4 292	30·8	4 825	34·7	13 928

De olika bostadstypernas förekomst inom de särskilda inspektionsområdena framgår av *tabell C*.

De hittills gjorda översikterna ha visat tjänstebostäderna sammanförda gruppvis efter den bokstav, under vilken de redovisats. De sakkunnigas frå-

Tab. C. De olika bostadstypernas förekomst inom de särskilda inspektionsområdena.

Inspektionsområde	Antal tjänstebostäder av typen				Summa tjänstebostäder
	a	b	c	d	
1. Stockholmstraktens	11	32	16	15	74
2. Roslagens	14	66	103	140	323
3. Upplands	21	92	155	92	360
4. Södermanlands östra	34	77	132	62	305
5. » västra	23	36	147	67	273
6. Östergötlands östra	12	56	117	85	270
7. » västra	54	90	103	71	318
8. Nordsmålunds östra	9	20	111	145	285
9. » mellersta	6	17	103	153	279
10. » västra	32	20	71	85	208
11. Sydsmålunds västra	8	33	78	131	250
12. » mellersta	5	42	99	175	321
13. » östra	7	29	127	229	392
14. Gotlands	13	93	36	138	280
15. Blekinge	3	47	96	203	349
16. Nordskånes östra	17	74	178	89	358
17. » västra	40	174	100	36	350
18. Sydskaånes östra	30	186	202	43	461
19. » västra	42	182	135	11	370
20. Hallands södra	19	105	96	105	325
21. » norra	39	98	96	68	301
22. Göteborgstraktens	25	108	29	60	222
23. Bohusläns	14	94	45	127	280
24. Dalslands	10	98	55	127	290
25. Älvsborgs norra	12	113	65	79	269
26. » södra	33	67	101	65	266
27. Skaraborgs södra	32	149	60	76	317
28. » norra	16	142	64	117	339
29. Värmlands västra	11	59	90	137	297
30. » mellersta	20	76	137	87	320
31. » östra	23	54	84	104	265
32. Närke	19	122	79	95	315
33. Västmanlands västra	24	88	97	60	269
34. » östra	28	92	182	64	366
35. Dalarnas södra	41	54	59	76	230
36. » östra	61	68	59	44	232
37. » norra	12	84	75	56	227
38. Gästriklands	23	107	62	94	286
39. Hälsinglands södra	17	82	115	91	305
40. » norra	8	24	122	123	277
41. Medelpads	7	86	98	105	296
42. Ångermanlands södra	11	93	75	67	246
43. » norra	8	65	68	30	171
44. Jämtlands södra	21	84	59	82	246
45. » norra	18	47	41	112	218
46. Västerbottens södra	16	51	23	108	198
47. » mellersta	13	35	11	107	166
48. » norra	2	33	8	75	118
49. Norrbottens södra	8	9	4	64	85
50. » mellersta	3	12	13	67	95
51. » norra	15	37	5	45	102
52. Tornedalens	1	18	6	138	163

geformulär hade emellertid även en annan indelning av tjänstebostäderna, nämligen efter det slag av lärare, för vilket bostaden var avsedd, och — inom denna indelning — efter bostadens golvutrymme. En sammanställning av de

lämnade uppgifterna med hänsyn tagen jämväl till de sistnämnda synpunkterna får följande utseende.

Slag av tjänstebostad Bostadens storlek		Antal redovisade tjänstebostäder med nedannämnda bekvämligheter				
		a) v., avl., el. ljus, cen- tralv., badrum o. WC	b) v., avl., el. ljus, o. cen- tral- värme	c) v., avl., och el. ljus	d) v., avl., o. el. ljus saknas helt el. delvis	Grupp- summa
1.						
Tjber för <i>manliga</i> eller <i>kvinnliga</i> folkskollärare om minst tre rum och kök och med en sammanlagd golvyta, som i stort sett motsvarar boställsordningens föreskrifter beträffande bostad för manlig folkskollärare:						
	i Svealand....	211	463	586	266	1 526
	i Götaland....	311	1 011	937	722	2 981
	i Norrland....	107	334	240	252	933
	Gruppsumma	629	1 808	1 763	1 240	5 440
2.						
Tjber för <i>manliga</i> folkskollärare om tre rum och kök med en sammanlagd golvyta, som väsentligt understiger boställsordningens föreskrifter:						
	i Svealand....	2	10	22	30	64
	i Götaland....	4	20	42	47	113
	i Norrland....	0	5	14	7	26
	Gruppsumma	6	35	78	84	203
3.						
Tjber, upplåtna till <i>manliga</i> folkskollärare, om två rum och kök med en sammanlagd golvyta, som i stort sett motsvarar boställsordningens föreskrifter för bostad av denna storlek:						
	i Svealand....	3	12	33	32	80
	i Götaland....	1	14	20	34	69
	i Norrland....	2	22	28	64	116
	Gruppsumma	6	48	81	130	265
4.						
Tjber för <i>kvinnlig</i> folkskollärare om två rum och kök med en sammanlagd golvyta, som i stort sett motsvarar boställsordningens föreskrifter:						
	i Svealand....	38	150	179	163	530
	i Götaland....	42	238	214	303	797
	i Norrland....	18	134	96	146	394
	Gruppsumma	98	522	489	612	1 721
5.						
Tjber för <i>kvinnlig</i> folkskollärare om två rum och kök med en sammanlagd golvyta, som väsentligt understiger boställsordningens föreskrifter:						
	i Svealand....	2	6	12	28	48
	i Götaland....	4	21	26	69	120
	i Norrland....	0	6	17	30	53
	Gruppsumma	6	33	55	127	221
6						
Tjber för <i>småskollärare, biträdande lärare och lärare vid mindre folkskolor</i> om ett rum och kök med en sammanlagd golvyta, som i stort sett motsvarar boställsordningens föreskrifter:						
	i Svealand....	84	343	544	476	1 447
	i Götaland....	111	720	899	1 127	2 857
	i Norrland....	43	277	299	708	1 327
	Gruppsumma	238	1 340	1 742	2 311	5 631
7.						
Tjber för <i>småskollärare, biträdande lärare och lärare vid mindre folkskolor</i> om ett rum och kök med en sammanlagd golvyta, som väsentligt understiger boställsordningens föreskrifter:						
	i Svealand....	2	16	39	104	161
	i Götaland....	5	13	29	116	163
	i Norrland....	1	5	16	101	123
	Gruppsumma	8	34	84	321	447

I en anmärkning ovan har omförmålts, att skolmyndigheterna i många fall genom strykningar eller tillägg angivit, att viss tjänstebostad har en beskaffenhet, som avviker från den vid bokstaven angivna. Då dessa anteckningar verkställtts för endast en del skoldistrikt, torde en statistisk behandling av desamma för att uppvisa ifrågavarande tjänstebostäders särskilda beskaffenhet icke ha större värde. Emellertid äro anteckningarna talrikast beträffande d)-bostäderna. De avse där 1 213 av de redovisade 4 825 bostäderna, d. v. s. ungefär 25 procent av hela antalet. Då ju dessutom denna grupp av bostäder är så omfattande och heterogen (den innefattar alla bostäder, som helt eller delvis sakna vatten, avlopp och elektriskt ljus, oberoende av om bostäderna ha en eller flera andra bekvämligheter), torde det kunna vara av intresse att närmare undersöka beskaffenheten av dessa 1 213 bostäder. Resultatet av en sådan undersökning framgår av följande tabell.

Bostadens beskaffenhet	Antal tjänstebostäder
1. Alla bekvämligheter saknas	45
2. Endast vatten finnes	0
3. Endast avlopp finnes	5
4. Endast el. ljus finnes	657
5. Endast centralvärme finnes	5
6. Endast vatten och avlopp finnas.....	91
7. Endast vatten och el. ljus finnas.....	25
8. Endast avlopp och el. ljus finnas	179
9. Endast elektriskt ljus och centralvärme finnas	113
10. Endast avlopp och centralvärme finnas.....	14
11. Avlopp, elektriskt ljus och centralvärme finnas.....	46
12. Vatten, elektriskt ljus och centralvärme finnas	1
13. Vatten, avlopp och centralvärme finnas	24
14. Vatten, avlopp, centralvärme och badrum finnas	8
	1 213

Det framgår av tabellen, att vatten finnes i 149 och saknas i 1 064 tjänstebostäder, att avlopp finnes i 367 och saknas i 846 tjänstebostäder samt att elektriskt ljus finnes i 1 021 och saknas i 192 tjänstebostäder.

KAPITEL 3.

Allmänna synpunkter.

Folkskolans lärare äro kommunalt anställda. Till deras avlöning äger kommun uppbära bidrag av staten. Ett av villkoren för statsbidrag är, att lärarnas avlöningsförmåner utgå i enlighet med vad därom stadgas, d. v. s. enligt gällande avlöningsbestämmelser. Ett annat villkor är, att skoldistriktet (i regel sammanfallande med den borgerliga kommunen eller med en församling) då vissa förhållanden föreligga tillhandahåller lärare tjänstebostad (5 § statsbidragskungörelsen enligt den lydelse, paragrafen erhållit genom kungörelsen den 13 juni 1941, nr 463).

Beträffande tjänstebostads beskaffenhet ges en allmän regel i § 52 folkskolestadgan, nämligen att bostaden skall lämna »trygghet» åt innehavaren. Dessutom anges i samma paragraf, att i övrigt beträffande bostadsförmån åt lärare skall gälla vad därom är särskilt stadgat. Dessa mera specificerade bestämmelser givas i boställsordningen. Om tjänstebostad av »tjänlig» beskaffenhet anvisas en lärare, är han enligt föreskrift i folkskolans avlöningsreglemente skyldig att mottaga bostaden och lämna ersättning för den genom i avlöningsreglementet bestämt avdrag å avlöningen (hyresavdrag). Uppfyller tjänstebostaden i väsentliga avseenden icke fordringarna i boställsordningen, skall hyresavdraget nedsättas med skäligt belopp.

Statsbidraget till lärares avlöning utgår i regel med ett belopp motsvarande hela avlöningen, minskad med det för vederbörande lärare gällande oreducerade hyresavdraget. Skoldistriktets andel i kostnaden för lärarens avlöande består alltså antingen i ett belopp motsvarande hyresavdraget eller ock i att distriktet tillhandahåller tjänstebostad åt läraren. I de fall, då skoldistriktet tillhandahåller tjänstebostad men hyresavdraget nedsatts, får distriktet även stå för så stor del av avlöningskostnaderna, som motsvarar hyresavdragets nedsättning. På grund av denna konstruktion av statsbidraget blir det i de fall, då tjänstebostad tillhandahålles in natura, i kostnadshänseende likgiltigt för skoldistriktet men ej för läraren, hur stort det oreducerade hyresavdraget är. Om däremot tjänstebostad icke tillhandahålles utan skoldistriktet betalar läraren bruttolön, inverkar hyresavdragets storlek på skoldistriktets kostnader men ej på lärarens avlöning.

Staten bidrager emellertid icke endast till lärarnas avlöning utan lämnar även understöd till tjänstebostäder för lärare, det s. k. tjänstebostadsbidraget. Detta utgår dock oberoende av om tjänstebostad tillhandahålles eller ej och är fastställt till generella belopp (160 kronor för år för ordinarie folkskollärare och 80 kronor för år för annan lärare).

Såsom i ett tidigare kapitel påpekats, fanns före ändringen år 1941 (SFS nr 463) av statsbidragskungörelsen icke i nämnda kungörelse någon uttrycklig bestämmelse, som antydde när skyldighet förelåg för ett skoldistrikt att tillhandahålla tjänstebostad. Enligt de avlöningsbestämmelser, som gällde från och med år 1901 till och med år 1937, skulle lärare utöver den kontanta lönen ha fri bostad och bränsle eller ersättning därför (»motsvarande ersättning» enligt ordalagen i 1918 års avlöningsreglemente). Icke heller i dessa avlöningsbestämmelser angavs alltså, när skyldighet förelåg för skoldistrikt att tillhandahålla lärare tjänstebostad, utan bestämmelserna föreskrev alla näst två alternativa avlöningsförmåner: bostad in natura eller motsvarande ersättning. Grunden för skoldistrikts eventuella skyldighet att tillhandahålla tjänstebostad fick således sökas på annat håll. Icke så sällan torde sådan skyldighet ha förelegat av den anledningen, att läraren vid anställningen hos skoldistriktet tillförsäkrats rätt till tjänstebostad. Men även i andra fall har, såsom flera rättsfall utvisa, sådan skyldighet ansetts finnas. Rättsgrunden måste här vara att söka i skoldistrikts allmänna skyldighet enligt kommunallagarna och folkskolestadgan att sörja för folkundervisningen. Denna skyldighet kan icke anses fullgjord med mindre skoldistrikt tillser, att åtminstone varje mera varaktigt anställd lärare har möjlighet att erhålla tjänlig bostad i skolans närhet. Saknar läraren sådan möjlighet, kan därför föreläggande meddelas skoldistriktet att tillhandahålla läraren tjänstebostad. Även vitesföreläggande synes härvid kunna givas.

Alltjämt torde skoldistrikts allmänna plikt beträffande folkskoleväsendet utgöra rättsgrunden för förelägganden att förse lärare med tjänstebostad. Genom 1941 års ändring i statsbidragskungörelsen har allenast uttryckligen angivits, i vilka fall statsbidrag kan innehållas av den anledningen, att tjänstebostad icke tillhandahållits. Men ändringen torde därutöver få anses ha den betydelsen, att därigenom indirekt preciserats, i vilka fall förelägganden kunna givas med stöd av den först angivna rättsgrunden.

Om ett skoldistrikt icke tillhandahåller tjänstebostad åt en lärare, ehuru distriktet är skyldigt därtill, kan för närvarande rättelse vinnas på två olika vägar. Antingen gör läraren framställning till skoldistriktet om att bli anvisad tjänstebostad. Avslår distriktet hans framställning, äger han besvärast sig däröver hos länsstyrelsen eller anhålla hos länsstyrelsen om åläggande för skoldistriktet att tillhandahålla honom tjänstebostad.¹ I sista hand kan ärendet prövas av regeringsrätten. Eller ock kan länsstyrelsen, med hänsyn till att distriktet icke uppfyllt ett av de i 5 § statsbidragskungörelsen uppställda villkoren, innehålla statsbidraget till den ifrågavarande lärarens avlönning eller eventuellt till samtliga inom distriktet anställda lärares avlönning.

¹ De sakkunniga vilja i detta sammanhang framhålla, att de förutsätta, att länsstyrelsen äger på grund av stadgandet i 6 § 1 mom. 5 punkten landshövdinginstruktionen (SFS nr 902/1937) upptaga mål och ärenden angående folk- och småskollärares tjänstebostäder, ehuru tillhandahållandet av tjänstebostad efter 1937 års lönereglering icke är någon egentlig avlöningsförmån. Regeringsrättens praxis synes icke tyda på att någon ändring inträtt i länsstyrelsernas rätt att upptaga ifrågavarande mål och ärenden.

Innehållandet syftar då närmast till att framtvinga statsbidragsvillkorets fullgörande. Besvär över länsstyrelsens beslut avgöres även i detta fall av regeringsrätten.

Det sistnämnda sättet att vinna rättelse är emellertid behäftat med vissa olägenheter. För att statsbidrag skall innehållas, måste i själva statsbidragsärendet utredas och konstateras, att skoldistriktet i det speciella fallet verkligen haft skyldighet att tillhandahålla tjänstebostad och att distriktet underlåtit att fullgöra denna sin skyldighet. En annan och kanske betydelsefullare olägenhet är, att beslutet om innehållande av statsbidrag faller till tiden efter utgången av det redovisningsår, som statsbidraget avser. Om ett skoldistrikt i ett tveksamt fall ansett sig icke ha skyldighet att tillhandahålla viss lärare tjänstebostad, kan alltså efter redovisningsårets utgång beslut fattas, att distriktet rätteligen haft sådan skyldighet och att distriktet, eftersom det icke fullgjort sin skyldighet, icke skall äga uppbära statsbidrag. Måhända har icke ens krav framställts hos skoldistriktet att tillhandahålla sådan bostad. Och i varje fall saknas garanti för, att distriktet från det sådant krav framställs haft skälig tid att åstadkomma rättelse. Det torde vara denna olägenhet, som medfört, att i de fall, då frågan dragits under regeringsrättens bedömande och regeringsrätten ej gjort ändring i länsstyrelsens beslut att innehålla statsbidrag, Kungl. Maj:t i statsrådet så gott som undantagslöst på regeringsrättens tillstyrkan medgivit, att skoldistriktet, därest andra hinder ej mötte, ändock finge uppbära det rätteligen innehållna statsbidragsbeloppet.

Vad härefter angår spørsmålet om tjänstebostädernas beskaffenhet, innesluter detta i sig frågan, vilka krav man skall anses ha rätt att ställa på tjänstebostäder för lärare vid folk- och småskolor, och frågan, hur man skall kunna åstadkomma, att tjänstebostäderna verkligen givas den beskaffenhet, som författningarna bestämma.

Den nuvarande boställsordningen, som utfärdats år 1937 men tillkommit genom en blott formell revision av 1918 års boställsordning, innehåller föreskrifter om hur en tjänstebostad skall vara beskaffad i olika avseenden. Dessa föreskrifter äro ibland mycket specificerade, så t. ex. bestämmelserna i 4 § angående rummets inredning. Andra bestämmelser, som vore behöfliga, saknas helt. Så är i åtskilliga hänsenden fallet, när det gäller bestämmelser om tjänstebostads bekvämligheter.

Om ett skoldistrikt, som är skyldigt tillhandahålla en lärare tjänstebostad, visserligen gör detta men tillhandahåller en tjänstebostad som icke uppfyller de i boställsordningen givna bestämmelserna, kan — enligt vad rättspraxis synes utvisa — för närvarande rättelse sökas på någon av de förut angivna vägarna, genom lärarens begäran om föreläggande för skoldistriktet eller genom länsstyrelsens beslut om innehållande av statsbidrag. Vid bedömandet av frågan, vilka möjligheter som för närvarande stå en lärare till buds, om han önskar få sin tjänstebostad förbättrad till överensstämmelse med boställsordningens föreskrifter, måste emellertid här först observeras följande. Enligt 37 § folkskolans avlöningsreglemente är en lärare skyldig att *mottaga*

en tjänstebostad, så snart den är »av tjänlig beskaffenhet», och av sista stycket av 38 § i samma avlöningsreglemente framgår, att en tjänstebostad kan vara av tjänlig beskaffenhet, även om den »i väsentliga avseenden» ej uppfyller fordringarna i boställsordningen. Saknas överensstämmelsen med boställsordningens fordringar, skall nedsättning av hyresavdraget äga rum. De angivna stadgandena i folkskolans avlöningsreglemente innebära tydligen, att läraren i en viss situation, nämligen vid mottagandet av en tjänstebostad, måste acceptera en bostad, som till och med i väsentliga avseenden icke uppfyller fordringarna i boställsordningen, och nöja sig med hyresnedsättning i proportion till bristen eller bristerna.

Som ovan angivits finnas dock de två möjligheterna till framtvingande av förbättringar. Föreläggande för skoldistrikt att förbättra tjänstebostad har — efter vad av regeringsrättens årsbok framgår — under åren 1920—1944 givits av länsstyrelserna och regeringsrätten i en hel del fall. I föreläggandena har man därvid använt olika uttryck. Ibland har skoldistriktet ålagts att försätta viss tjänstebostad »i laga skick». Andra gånger åter har länsstyrelsen eller regeringsrätten direkt angivit, vad åläggandet skulle innebära. Exempel härå äro uttryck såsom »förse viss tjänstebostad med hushållskällare», »låta uppföra tvättstuga» till viss tjänstebostad, »verkställa de reparationer å golven i H:s lärarbostads kök och matrum», vilka föreslagits vid besiktning en angiven dag, eller vidtaga åtgärder för viss tjänstebostads förseende med vatten. Det synes sannolikt, att vid dylika måls avgörande även skälighets-synpunkter tillmåtts betydelse, så att man icke endast frågat efter, om bostaden stått i överensstämmelse med boställsordningens föreskrifter, och, om så ej varit fallet, givit föreläggande, utan även frågat sig, om det kunde vara skäligt att för den anmärkta bristens skull giva ett föreläggande. I den mån ekonomiska synpunkter härvid beaktats, måste beträffande ekonomiskt mindre bärkraftiga skoldistrikt den icke tillfredsställande följden ha blivit, att förelägganden ansetts icke böra givas i fråga om mera betydelsefulla och kostnadskrävande ändringar, men däremot givits i fråga om smärre, mindre betydelsefulla förbättringar.

Ett annat sätt att — om än indirekt — framtvinga förbättringar är, som ovan nämnts, att statsbidraget till lärarens avlöning innehålles. Såsom rättslig grund för en sådan åtgärd gällde under tiden 1919—1937 stadgandet i 18 § d) av 1918 års avlönings- och statsbidragskungörelse (SFS nr 760/1918), att ett villkor för erhållande av statsbidrag till en lärares avlöning skulle vara, att »lärarens avlöningsförmåner, såväl den kontanta avlöningen som ock naturaförmånerna» fullt motsvarade vad i sådant avseende stadgades. Under den tid, detta stadgande ägde giltighet, var frågan om statsbidrags innehållande i anledning av brister å tjänstebostad föremål för regeringsrättens prövning i ett tiotal fall. Regeringsrättens beslut blev dock varje gång, att av vederbörande länsstyrelse meddelat beslut om innehållande av statsbidrag upphävdes. Ordalagen i dessa regeringsrättens beslut synas tyda på att regeringsrätten i varje mål verkställt en skälighetsprövning och därvid ej funnit det skäligt, att de i målet upplysta bristerna skulle föranleda stats-

bidragets innehållande för det ifrågavarande redovisningsåret. Men härav behöves icke utan vidare följa, att förelägganden om dessa bristers avhjälpande icke skulle kunnat erhållas.

I 1937 års statsbidragskungörelse (SFS nr 999/1937) inskränktes villkoret så, att det stadgades att »lärarnas avlöningsförmåner» skulle utgå »i enlighet med vad därom är stadgat». Genom den samma år verkställda löneregleringen upphörde emellertid tjänstebostad att vara en egentlig avlöningsförmån. Först genom kungörelsen den 13 juni 1941, nr 463, gavs — såsom likaledes är ovan nämnt — en uttrycklig bestämmelse om att ett villkor för statsbidrags utgående skulle vara, att skoldistriktet tillhandahölle tjänstebostad åt lärare i vissa angivna fall. Även om härvid ej föreskrevs något om beskaflenheten av den tjänstebostad, som skulle tillhandahållas, torde det icke vara helt uteslutet, att stadgandet skulle kunna åberopas som stöd för ett innehållande av statsbidrag, när tjänstebostad, som tillhandahållits, varit av icke lagenlig beskaflenhet, d. v. s. ej »tjänlig». Sådant innehållande kan dock icke ske i andra fall, än då vederbörande skoldistrikt är skyldigt att tillhandahålla tjänstebostaden i fråga. Har skoldistriktet icke sådan skyldighet, är ju tjänstebostadens tillhandahållande icke något villkor för statsbidragets utgående.

Slutligen kan läraren påkalla syn å bostaden jämlikt 10 § av gällande boställsordning. Synen förrättas av statens vederbörande folkskolinspektör eller annan lämplig person, som skolöverstyrelsen efter framställning av inspektören förordnar. I syneprotokollet skall bland annat anteckning göras om befintliga brister och skador å tjänstebostaden. Folkskolinspektören skall vid inspektion, som förrättas närmast efter ett år från syneförrättningen, tillse, att vid synen anmärkta reparationer blivit verkställda.

Denna syn är icke någon »laga syn» i vanlig mening, d. v. s. syn av valda ojäviga män, vilkas beslut vinna laga kraft, om de ej överklagas hos domstol. Syn enligt 10 § boställsordningen förrättas av en enda person, som dessutom aldrig är utsedd av parterna. Dessas medverkan vid synen inskränker sig till att de skola vara närvarande vid syneförrättningen, skolstyrelsen genom ombud och lärarna personligen eller genom ombud. Parterna ha icke rätt att inverka på besluten eller få sin mening antecknad till protokollet. — Motcätter sig skoldistriktet att vidtaga en i syneprotokollet angiven åtgärd, torde den ej kunna genomdrivas på grund av synen utan framställning måste göras till länsstyrelsen, att denna måtte giva föreläggande för den felande att vidtaga åtgärden i fråga. I själva verket torde boställsordningens syn endast utmynna i en anvisning till parterna, huru tjänstebostaden enligt syneförrättarens mening bör förbättras.

Bestämmelsen om skoldistrikts skyldighet att tillhandahålla tjänstebostad kräver i ett bruttolönesystem ett komplement i form av en bestämmelse om lärares skyldighet att mottaga tjänstebostad. Lärares skyldighet är för närvarande fastslagen i 37 § folkskolans avlöningsreglemente.

Av de statistiska uppgifterna i kapitel 2 framgår, att de lokala skolmyndigheterna angivit ett behov av ytterligare 1 432 tjänstebostäder. Även om i några fall dessa bostäder icke behövas för närvarande utan först vid en senare tidpunkt, borde det övervägande flertalet av dem nu vara anvisade såsom tjänstebostäder åt lärare. Detta måste betyda, att skoldistriktet i ett mycket stort antal fall icke uppfylla statsbidragsvillkoret att tillhandahålla lärare tjänstebostad, då så är nödvändigt. I många fall har denna underlåtenhet att tillhandahålla tjänstebostad föranlett, att lärare måst bosätta sig utanför skoldistriktet. Av anledningar, som de sakkunniga ej känna, ha folkskolinspektörerna emellertid ej ansett skäligt att föreslå innehållande av statsbidrag i dessa fall av underlåtet uppfyllande av statsbidragsvillkoren. Ibland torde inspektörerna härvid ha underlåtit att ingripa, därför att de varit av den uppfattningen, att skoldistriktet i det aktuella fallet ej varit skyldigt att tillhandahålla tjänstebostad. De sakkunniga betvivla ej, att folkskolinspektörerna haft fullgoda skäl att icke föreslå innehållande av statsbidrag i dessa fall, men vilja påpeka, att författningsbestämmelsen icke synes lämna något utrymme för folkskolinspektörernas prövning i vidare mån än för avgörande av frågan, om skyldighet att tillhandahålla förelegat eller ej. Har skyldighet förefunnits, synes innehållande av statsbidraget ha bort följa, även om skäl förelegat för överseende med underlåtenheten.

Vidare framgår av de statistiska uppgifterna, att när tjänstebostäder tillhandahållas, de i ett stort antal fall icke uppfylla boställsordningens bestämmelser.

Vid en omarbetning av de gällande bestämmelserna beträffande folk- och småskollärarnas tjänstebostäder bör man enligt de sakkunnigas mening i första hand genom bestämda regler angiva, när ett skoldistrikt har skyldighet att tillhandahålla tjänstebostad och hur den tjänstebostad, som skoldistrikt tillhandahåller, skall vara beskaffad. Föreskrifter härom böra enligt de sakkunnigas mening intagas i folkskolestadgan, i vilken dock, beträffande bostädernas beskaffenhet, hänvisning bör ske till boställsordningen. Riksdagens bemyndigande för Kungl. Maj:t att utfärda ifrågavarande föreskrifter torde böra inhämtas, varigenom rättsgrund skapas för förelägganden från myndigheternas sida såväl i fråga om skyldighet att tillhandahålla tjänstebostäder som beträffande bostadsförbättrande åtgärder.

Utformandet av reglerna för när tjänstebostad skall tillhandahållas bör ske under ständigt aktgivande på grundorsaken till att denna skyldighet förefinnes, den nämligen, att kommunerna hava skyldighet att på ett lämpligt sätt ordna sitt skolväsen och att denna skyldighet icke kan fullgöras utan att kommunerna samtidigt tillse, att vid deras skolor mera varaktigt anställda lärare ha möjlighet att skaffa tjänliga bostäder åt sig i skolornas närhet. Garantier böra alltså skapas för att, när en tjänstebostad ur sistnämnda allmänna synpunkt behöves, den också tillhandahålles. Å andra sidan böra bestämmelserna göras så elastiska, att de varken framtvinga en tjänstebostad, som ej är erforderlig, eller tvinga de tillämpande myndigheterna att i praktiken sätta bestämmelserna ur kraft i vissa fall.

Vad nu sagts gäller ock om kraven på de befintliga tjänstebostädernas beskaffenhet. Boställsordningens föreskrifter skola enligt de sakkunnigas förslag vara tvingande. Dispens från desamma skall endast kunna meddelas, när så uttryckligen angives i boställsordningen. Sådana dispensmöjligheter måste i betydande omfattning öppnas särskilt för äldre tjänstebostäder, beträffande vilka också i övrigt särskilda bestämmelser måste intagas i boställsordningen. Å andra sidan föreslå de sakkunniga av naturliga skäl (den nuvarande boställsordningens bestämmelser tillkommo år 1918) mycket betydande ändringar i bestämmelserna om tjänstebostads beskaffenhet, vilka särskilt få betydelse för nya tjänstebostäder. Enligt de sakkunnigas uppfattning böra tjänstebostäderna för folkskolans lärare principiellt icke vara av lägre standard än den, som vid bostadsbyggande i allmänhet nu för tiden eftersträvas. I överensstämmelse med denna sin uppfattning komma de sakkunniga att föreslå, bland annat, att tjänstebostad för folk- eller småskollärare skall förse med bekvämligheterna vatten, avlopp, elektriskt ljus, centraluppvärmning, badrum och vattenklosett.

Nämnda bekvämligheter saknas för närvarande, helt eller delvis, i en stor del av de befintliga tjänstebostäderna. Vissa av dessa bostäder torde icke kunna förse med samtliga angivna bekvämligheter. De flesta torde det dock säkerligen, men det måste förutses åtgå en icke ringa tidrymd, innan standardhöjningen hunnit genomföras mera allmänt, detta även om — såsom de sakkunniga nedan komma att föreslå — staten lämnar bidrag till kostnaderna för bostädernas förbättrande. Tjänstebostäder av mycket olika standard måste därför förutses komma att finnas under många år framåt. Av skäl, som i annat sammanhang närmare utvecklas, anse de sakkunniga lämpligt, att den ändringen genomföres, att tjänstebostäder av olika standard ej längre skola betinga samma hyra. De sakkunniga vilja föreslå, att alla tjänstebostäder klassindelas med hänsyn till sin beskaffenhet och att olika hyresbelopp fastställas för de olika klasserna. Härav bör givetvis följa, att det nuvarande statsbidragssystemet ändras så, att statsbidraget icke längre göres beroende av hyresavdragets storlek. De sakkunniga, i vilkas uppdrag jämväl ingår att undersöka statsbidragsfrågan, komma att i annat sammanhang framlägga förslag till ändring av statsbidragsbestämmelserna i nyss nämnd riktning.

Den grundläggande klassificeringen av alla befintliga tjänstebostäder bör äga rum under ett visst budgetår och förrättas av en för varje inspektionsområde utsedd särskild synenämnd med folkskolinspektören såsom ordförande. Efter den allmänna klassificeringen förekommande klassificering bör anförtros åt folkskolinspektören.

På klassificeringen bör icke inverka bostadens beskaffenhet i underhållshänseende. Därför bör vid klassificeringssyn ej heller bostadens nämnda beskaffenhet undersökas. För sådan undersökning bör i stället finnas en underhållssyn, i huvudsak överensstämmande med den nuvarande synen enligt 10 § gällande boställsordning.

Såsom garanti för att meddelade förelägganden fullgöras, bör i statsbidragskungörelsen föreskrivas, att, sedan vederbörande länsstyrelse eller regeringsrätten givit föreläggande för skoldistriktet att vidtaga viss åtgärd med tjänstebostad, statsbidraget till vederbörande lärares lön skall — utom i vissa särskilt angivna fall — indragas utan ytterligare prövning av sakfrågan, såvida föreläggandet ej efterkommes. Vitesföreläggande erfordras däremot icke enligt de sakkunnigas uppfattning.

Under 1800-talet och de två första decennierna av 1900-talet torde det ha varit mycket ovanligt, att man underlät att bygga erforderligt antal tjänstebostäder, då ny skola uppfördes. På senare tid ha emellertid många skolor uppförts, utan att behovet av tjänstebostäder samtidigt därmed tillgodosetts. Detta har förekommit särskilt ofta, då skola tillbyggs på grund av att den utvecklats till högre skolform. För innehavaren av den nya lärartjänst, som därvid tillkommit, torde endast sällan ha byggts tjänstebostad.

Orsaken till, att tjänstebostäder ej sällan saknas eller, där de finnas, ofta ej uppfylla boställsordningens krav, är främst att söka i ekonomiska förhållanden. Det är numera i regel ekonomiskt ofördelaktigt för ett skoldistrikt att bygga ny tjänstebostad eller lägga ned kostnader på förbättrande av en äldre bostad. Tidigare var det ur ekonomisk synpunkt tämligen likgiltigt för ett skoldistrikt, om det uppförde tjänstebostad eller lämnade bostadsersättning. Det var relativt billigt att bygga en lärarbostad, i all synnerhet som den inte behövde förses med några bekvämligheter, och i övrigt skulle bostadsersättningen — alternativet till tjänstebostad — utgå efter ortens pris. Under de senare årtiondena har av flera skäl läget blivit ett annat. Arbets- och materielkostnaderna ha stigit, och bostädernas allmänna standard har höjts avsevärt, låt vara att boställsordningen fortfarande icke kräver några bekvämligheter i tjänstebostäderna. I regel ha icke de ökade byggnadskostnaderna kompensrats av i samma mån ökad hyresersättning. I samband med ändrad konstruktion av statsbidraget till läraravlönerna vid 1937 års lönereglering fastställdes också bostadsersättningen till vissa bestämda hyresavdrag, vilka i allmänhet icke äro tillräckliga för att förränta och amortera det kapital, som skoldistriktet med nuvarande byggnadskostnader måste investera i bostaden vid nybyggnad, och ersätta de löpande omkostnaderna. Förbättringen av standarden i de äldre tjänstebostäderna åter försåras av att hyresavdragen icke äro graderade efter bostadens beskaffenhet. Skoldistriktet kunna således icke genom höjd hyresersättning få någon ersättning för kostnader, som lagts ned på ombyggnad och modernisering, såvida icke bostaden tidigare i så väsentliga avseenden avvikit från fordringarna i boställsordningen, att hyresersättningen varit nedsatt. I någon mån kommer ändring att inträda i detta förhållande, därest, på sätt de sakkunniga i det föregående antytt, statsbidraget icke göres beroende av hyresavdragets storlek samt olika hyresavdrag tillämpas för bostäder av högre och lägre kvalitet.

Som redan tidigare i detta kapitel framhållits, äro de sakkunniga av den uppfattningen, att de nya bestämmelser i fråga om folk- och småskollärar-

nas tjänstebostäder, som nu böra meddelas, böra så utformas, att genom dem kan i möjligaste mån åstadkommas, dels att tjänstebostäder verkligen tillhandahållas i de fall, då behov därav föreligger, dels ock att tjänstebostäderna givas en med nutidens krav överensstämmande standard, de nya omedelbart vid uppförandet och de äldre successivt under en ej alltför lång tidrymd. Av det föregående är emellertid tydligt, att detta program icke med nu gällande bestämmelser kan genomföras utan betydande ekonomiska uppföringar från de skoldistrikts sida, vilka äro skyldiga att tillhandahålla tjänstebostäder. De sakkunniga komma därför att föreslå ekonomiskt stöd i olika former åt dessa skoldistrikt. Riktpunkten har därvid varit, att ett skoldistrikt icke på grund av skyldigheten att hålla tjänstebostad skall nödgas vidkännas större kostnader för sina lärare än de skoldistrikt, som icke ha denna skyldighet.

Enligt de sakkunnigas mening — närmare motiverad i kapitel 11 — kan icke en effektiv utjämning i ansvarsbelastning olika skoldistrikt emellan uppnås, utan att de distrikt, som tillhandahålla tjänstebostäder, vid uppförande av ny tjänstebostad eller omfattande ombyggnad av redan befintlig sådan erhålla statligt bidrag till byggnadskostnaderna. Detta statsbidrag bör så avpassas, att förräntning och amortering av återstoden av byggnadskostnaderna jämte årliga omkostnader täckas av det blivande hyresavdraget för tjänstebostaden. Därjämte bör ett skoldistrikt i vissa fall även utan statsbidrag kunna erhålla gottgörelse för tjänstebostads modernisering genom gradering av hyresavdraget efter bostadens beskaffenhet, något som även ur andra synpunkter måste anses väl befogat.

I samband med förslaget om införande av ett tjänstebostadsbidrag enligt den princip, som här antytts och i fortsättningen närmare skall utvecklas, komma de sakkunniga att förorda, att det nuvarande tjänstebostadsbidraget — som ju utom i några få undantagsfall utgår oberoende av om skoldistrikt tillhandahåller tjänstebostad eller ej och därför icke kan sägas vara något egentligt tjänstebostadsbidrag — indrages, dock att en ersättning i huvudsaklig överensstämmelse med det nuvarande tjänstebostadsbidraget för viss begränsad tid får utgå till sådana skoldistrikt, som under de senaste tjugu åren nedlagt mera avsevärda kostnader på nybyggnad eller ombyggnad av tjänstebostad. Om till det nya tjänstebostadsbidraget enligt de sakkunnigas förslag anslås ungefär samma belopp, som kan beräknas bliva anslaget till det nuvarande tjänstebostadsbidraget, därest detta skulle bibehållas, torde det bliva möjligt att inom en tidrymd av tjugu år genomföra den allmänna förbättring å ifrågavarande område, som måste anses önskvärd.

Vad slutligen beträffar lärares skyldighet att mottaga tjänstebostad, anse de sakkunniga, att föreskrift därom alltfört bör finnas i 37 § folkskolans avlöningsreglemente. De sakkunniga föreslå emellertid viss annan utformning av bestämmelsen. Rörande de sakkunnigas överväganden i denna fråga hänvisas till det nedan intagna kapitlet om lärares skyldighet att mottaga tjänstebostad eller att eljest bo i skolans närhet.

KAPITEL 4.

Skoldistrikts skyldighet att tillhandahålla tjänstebostad.

Som i nästföregående kapitel angivits, anse de sakkunniga, att i folkskolestadgan böra intagas bestämda regler om när ett skoldistrikt har skyldighet att tillhandahålla tjänstebostad. Dessa regler böra vidare enligt de sakkunnigas mening utformas under aktgivande på grundorsaken till denna skyldighet, nämligen kommunernas plikt att på ett lämpligt sätt ordna sitt skolväsen, vilket icke kan ske utan att samtidigt tillses, att lärarna inom skoldistriktet, åtminstone de mera varaktigt anställda, ha möjlighet att erhålla tjänliga bostäder, envar i närheten av den skola där han är verksam.

En förutsättning för att en lärare skall ha möjlighet att anskaffa tjänlig bostad i skolans närhet är — om han ej själv låter uppföra sådan — att på den ort, där skolan är belägen, finnes hyresmarknad för bostäder, som till storlek och beskaffenhet motsvara sådan bostad, som läraren enligt författningarna är berättigad att erhålla. Skoldistriktets skyldighet att tillhandahålla tjänstebostad bör alltså föreligga, om på nämnda ort saknas hyresmarknad för sådana bostäder, som till storlek och beskaffenhet i huvudsak motsvara gällande boställsordnings krav på bostad för den ifrågavarande läraren. Frågan om hyresmarknad föreligger eller ej torde kunna avgöras först efter prövning av de särskilda förhållandena i varje ifrågasatt fall. Följande synpunkter torde emellertid enligt de sakkunnigas mening i allmänhet böra vara vägledande vid frågans besvarande. Vid sådan prövning skall bortses från alla kommunen tillhöriga bostäder. För att hyresmarknad skall anses förefinnas, bör icke krävas, att något större antal förhyrningsbara bostäder skola finnas på orten. Vid prövningen måste observeras, att hyresmarknad skall finnas »för sådana bostäder, som till storlek och beskaffenhet i huvudsak motsvara gällande boställsordnings krav på bostad för den ifrågavarande läraren». Det kan tänkas, att på grund av särskilda förhållanden på en ort finnas flera förhyrningsbara bostäder om två rum och kök men inga sådana bostäder om tre rum och kök. Hyresmarknad bör då, därest övriga villkor äro uppfyllda, anses finnas för bostäder motsvarande tjänstebostäder för »annan lärare» men saknas för bostäder motsvarande tjänstebostäder för ordinarie folkskollärare. Slutligen må påpekas, att enligt de sakkunnigas uppfattning en ort icke kan vid viss tidpunkt anses sakna hyresmarknad, om sådan under normala tider finnes på orten men möjlighet att vid nämnda tidpunkt anskaffa bostad åt en lärare är mindre eller kanske så gott som utesluten på

grund av vissa särskilda förhållanden. Sålunda böra t. ex. icke de försvårade hyresmöjligheter, som råda under nuvarande kristid, tagas till utgångspunkt för bedömande av frågan om på en ort hyresmarknad finnes eller saknas. Skulle man tillåta, att frågan besvarades efter de vid varje aktuell tidpunkt föreliggande förhållandena, skulle enligt de sakkunnigas uppfattning oskäligen krav kunna komma att ställas på skoldistriktet.

Beträffande frågan, huruvida på hyresmarknaden finnes bostad, som till storlek och beskaffenhet i huvudsak motsvarar boställsordningens krav, må framhållas, att de sakkunniga av skäl, som nedan angivas, förorda, att de ordinarie folkskollärarnas tjänstebostäder givas något större mått än som kan anses normalt för en bostad åt en stadsfamilj på ungefär motsvarande sociala nivå som folkskollärarna. Givetvis måste dock en sådan bostad, som sist avses, i förevarande hänseende anses till sin storlek i huvudsak motsvara boställsordningens krav.

Från den omförmälda huvudregeln, att skyldighet att tillhandahålla tjänstebostad skall föreligga då hyresmarknad saknas, torde emellertid vissa undantag vara motiverade. Nuvarande bestämmelser giva ingen klar vägledning för besvarande av frågan, åt vilka slag av lärare ett skoldistrikt kan vara skyldigt att tillhandahålla tjänstebostäder. Att sådan skyldighet icke bör föreligga gentemot t. ex. en tillfälligt anställd sjukvikarie, är enligt de sakkunnigas uppfattning uppenbart. I sådant fall skulle nämligen de flesta skoldistrikt vara nödsakade att hålla en eller flera »extra» tjänstebostäder, vilka i regel icke skulle behöva tagas i anspråk utan stå oanvända. Oskäligheten i att ett skoldistrikt skulle vara skyldigt att tillhandahålla tjänstebostad åt en på några dagar eller veckor anställd lärare torde vara så uppenbar, att anspråk därpå väl i regel ej framställles, såvida ej i närheten av skolan finnes en tjänstebostad, som under tiden för lärarens anställning eljest skulle stå oanvänd. Detta torde för övrigt gälla vid alla anställningar för tid ej uppgående till en termin. Annorlunda kunna förhållandena tänkas gestalta sig, om lärares anställning från början kan förutses komma att omfatta minst en termin. Gift lärares intresse av att i sådant fall erhålla familjebostad i skolans närhet torde icke kunna frångämmas visst berättigande. Emellertid kan det i sådana fall i likhet med vid kortare anställningar vara oskäligt att ålägga skoldistrikt en skyldighet att tillhandahålla tjänstebostad — vilket i vissa fall kan innebära skyldighet att bygga ny bostad — åt en sådan tillfälligt anställd lärare, t. ex. en vikarie för en sjukledig lärare. Enligt de sakkunnigas mening torde gränsdragningen ej kunna ske efter anställningstidens längd. Däremot torde det vara berättigat, att åt skoldistriktet alltid medges befrielse från skyldighet att tillhandahålla tjänstebostäder åt lärare, som tjänstgöra såsom vikarier för tjänstlediga lärare. Kan vikarierande lärare icke förhyra lämplig bostad åt sig i skolans närhet, torde hans bostadsfråga ofta kunna ordnas genom att den tjänstledige läraren upplåter någon del av sin tjänstebostad till bostad åt vikarien.

Skäl för befrielse för skoldistrikt från skyldighet att tillhandahålla tjänstebostad föreligger ock enligt de sakkunnigas uppfattning, om den lärare, för

vilken tjänstebostad ifrågasättes, uppehåller sådan tjänst som kan anses vara av tillfällig natur. De sakkunniga tänka härvid närmast på det relativt kortvariga behov av bostad, som kan uppkomma vid en tillfällig utökning av antalet läraravdelningar vid en skola.

För ett positivt bestämmande av det antal tjänstebostäder, som ett skoldistrikt bör vara skyldigt att tillhandahålla, kan man, som de sakkunniga förut framhållit, icke uppställa regler, som göra skoldistriktets skyldighet beroende av anställningstidens längd för vederbörande lärare. Däremot skulle man med visst berättigande kunna tänka sig en regel, att varje skoldistrikt, som är skyldigt tillhandahålla tjänstebostäder, är skyldigt tillhandahålla lika många tjänstebostäder, som det finnes mera varaktigt behövliga läraravdelningar vid distriktets skolor. Tillhandahålles detta antal, erhålles en tjänstebostad för varje varaktigt behövlig lärartjänst vid de ifrågavarande skolorna. Varje bostad utöver detta antal är därför att betrakta endast såsom reserv, att användas såsom bostad åt vikarie för med tjänstebostad försedd lärare i distriktet.

En regel med angivna innehåll kan emellertid endast angiva det maximala antal, ej det exakta antal tjänstebostäder, som ett skoldistrikt skulle kunna vara skyldigt tillhandahålla. Av skäl, som nedan omförmälas, måste nämligen anses, att ett skoldistrikt, som har en generell skyldighet att tillhandahålla tjänstebostäder åt sina lärare, under vissa omständigheter icke skall behöva fullgöra denna skyldighet gentemot en lärare, som ändå har eller kan anskaffa tillfredsställande bostad åt sig.

De sakkunniga finna det icke möjligt att formulera en konkret bestämmelse, genom vilken den nu ifrågavarande skyldigheten skulle kunna noggrant fixeras. Enligt de sakkunnigas uppfattning bör skoldistriktets skyldighet att tillhandahålla tjänstebostad föreligga gentemot varje lärare, vars anställning inom distriktet icke är av den tillfälliga karaktär, som här ovan antytts. Dock bör skoldistriktet i intet fall — fränsett då överlärare utan egen klassavdelning är knuten till skolan — vara skyldigt att tillhandahålla flera tjänstebostäder än antalet läraravdelningar vid den skola, varom fråga är.

Om ett skoldistrikt enligt den regel, för vilken nu redogjorts, icke har skyldighet att tillhandahålla viss lärare tjänstebostad, bör det dock åligga distriktet att på allt sätt söka hjälpa läraren att erhålla bostad. Då en lärare med tillfällig anställning bör vara skyldig att för anställningstiden åtnöjas med förhyrning av ett möblerat rum och ej heller bör kunna ha anspråk på att hans bostad skall ligga i skolans närhet, torde i de flesta fall en sådan lärare kunna erhålla bostad inom distriktet. Skulle emellertid så ej kunna ske utan läraren bliva nödsäkad anskaffa bostad i t. ex. ett utanför skoldistriktet beläget samhälle, tillhörande högre ortsgrupp, torde Kungl. Maj:t på lärarens framställning och under förutsättning, att lärarens anställning är av viss varaktighet, kunna medgiva denne rätt att uppbära lön efter bostadsortens högre ortsgrupp.

Det hittills sagda har givit en regel, som i stora drag skulle kunna formuleras så: Saknas hyresmarknad på ort, där skola är belägen, och är lärare

mera varaktigt knuten till skoldistriktet, är distriktet skyldigt att förse läraren med tjänstebostad. Emellertid kan det tänkas, att läraren utan att skoldistriktets skyldighet fullgöres ändå har eller kan anskaffa bostad åt sig, t. ex. därigenom att läraren bygger sig egen bostad eller bor i sitt föräldrahem eller att kvinnlig lärare är gift och bor hos sin make. I dylika fall kan det vara oskäligt att fasthålla vid att skoldistriktet har skyldighet att tillhandahålla tjänstebostad. I stadgandet om skoldistriktens tjänstebostadsskyldighet bör enligt de sakkunnigas mening intagas en bestämmelse om att — under vissa förutsättningar — sådan skyldighet icke skall föreligga i fall som de nämnda. De förutsättningar, som måste uppfyllas för att undantag skall medgivas, sammanhånga delvis med att ett undantag av nu angivet slag eljest kan tänkas komma att användas på ett olämpligt sätt. En lärare kan t. ex. förespeglas, att ett löfte från hans sida om att avstå från att fordra tjänstebostad skall öka hans utsikter att vinna anställning i visst distrikt, eller en lärare kan utsättas för påtryckningar att icke begära tjänstebostad. Enligt de sakkunnigas uppfattning bör såsom förutsättningar för att ett skoldistrikt skall bli befriat från skyldigheten att tillhandahålla tjänstebostad på den grund att läraren ändå har eller kan anskaffa bostad åt sig gälla, dels att läraren icke påfordrar, att tjänstebostad anvisas honom, dels ock att folkskolinspektören prövar frågan och därvid finner, att den bostad läraren ändå har eller kan anskaffa, kan godtagas såsom bostad åt läraren. De sakkunniga ha funnit det särskilt viktigt, att folkskolinspektören vid denna granskning prövar bostadens godtagbarhet med hänsyn till lärarens tjänstgöringsförhållanden, t. ex. dess avstånd från skolan och den möjlighet till lugn och arbetsro, som bostaden bereder. Men prövningen bör avse bostadens lämplighet även ur andra synpunkter. Folkskolinspektörens prövning bör icke vara beroende av initiativ från lärarens sida. Skulle inspektören finna lärarens bostad icke godtagbar, bör han alltså äga att hos skoldistriktet påkalla, att läraren tillhandahållas tjänstebostad. Å andra sidan bör skyldighet för skoldistriktet att tillhandahålla tjänstebostad föreligga, så snart läraren påfordrar att bli anvisad sådan bostad. (Att även vissa andra omständigheter kunna föranleda befrielse för skoldistriktet från sagda skyldighet, framgår av nästföljande stycke.) Det nu sagda gäller naturligen under förutsättning, att skoldistriktet enligt huvudregeln har skyldighet att tillhandahålla läraren tjänstebostad.

Om i ett skoldistrikt en skola är belägen i omedelbar närhet av ett i annat skoldistrikt liggande samhälle, och om hyresmarknad finnes i samhället men saknas inom den ort, där skolan är belägen, kunna förhållandena tänkas vara sådana, att det skulle framstå såsom olämpligt att hävda, att det förstnämnda skoldistriktet vore skyldigt att tillhandahålla tjänstebostäder åt lärarna vid den omförmälda skolan. Ej heller torde det vara lämpligt att konstituera skyldighet för ett skoldistrikt att tillhandahålla tjänstebostäder åt lärarna vid en skola, om det med stor sannolikhet kan förutses, att skolan inom ett begränsat antal år kommer att indragas eller omändras till sådan skolform, att tjänstebostäder av visst slag bli överflödiga. I fall

som de nu nämnda torde möjlighet böra beredas skoldistriktens att kunna bliva befriade från eljest föreliggande tjänstebostadsskyldighet. Beslut om befrielse på sådan grund förutsätter en noggrann prövning av förhållandena i varje särskilt fall. Denna prövning torde lämpligast kunna anförtros åt vederbörande länsstyrelse. Då andra lika motiverade undantagsfall som de här angivna kunna tänkas förekomma, bör enligt de sakkunnigas mening i stadgandet om skoldistriktens skyldighet att tillhandahålla tjänstebostäder intagas en bestämmelse, att sådan skyldighet icke skall föreligga, om vederbörande länsstyrelse efter därom av skoldistrikt gjord framställning förklarar, att distriktet tills vidare icke skall vara skyldigt tillhandahålla tjänstebostäder åt sina lärare eller tjänstebostad åt viss lärare.

Enligt de sakkunnigas uppfattning hänga frågorna om när ett skoldistrikt skall vara skyldigt att tillhandahålla tjänstebostad och hur en tillhandahållen tjänstebostad skall vara beskaffad så intimt samman, att skyldigheten att tillhandahålla icke kan anses fullgjord, förrän skoldistriktet tillhandahållit en sådan tjänstebostad, som överensstämmer med meddelade bestämmelser. Med denna uppfattning blir det naturligt att, som de sakkunniga framhållit i kapitel 3, i folkskolestadgan även böra givas föreskrifter — ehuru i form av hänvisning till boställsordningen — om huru de tjänstebostäder, som skoldistrikt tillhandahåller, skola vara beskaffade.

Beträffande varje tjänstebostad, som tillhandahålles, bör man enligt de sakkunnigas mening kunna kräva, att den skall stå i överensstämmelse med de i boställsordningen givna eller med stöd av boställsordningen meddelade bestämmelserna. Uppställandet av detta krav kan kanske från vissa synpunkter synas något tveksamt, såvitt rör tjänstebostäder som tillhandahållas av skoldistrikt, som *icke* hava *skyldighet* att tillhandahålla sådana bostäder. Enligt vad i nästföljande kapitel kommer att närmare utvecklas, föreslå emellertid de sakkunniga, att för lärarna skall stadgas skyldighet att mottaga tjänstebostad, även om den anvisas av skoldistrikt, som icke är skyldigt att tillhandahålla den. Då sålunda mottagningsskyldighet ålägges lärarna, bör man enligt de sakkunnigas uppfattning ålägga skoldistriktens att tillse, att de tjänstebostäder, som tillhandahållas, uppfylla det förut nämnda kravet. Härigenom vinnes ock, att kravets uppfyllande i fråga om en tillhandahållen tjänstebostad kan hävdas, utan att utredning behöver verkställas beträffande skoldistriktets skyldighet att tillhandahålla bostaden.

KAPITEL 5.

Lärares skyldighet att mottaga tjänstebostad eller att eljest bo i skolans närhet.

Enligt 37 § folkskolans avlöningsreglemente gäller för närvarande, att, om tjänstebostad av tjänlig beskaffenhet anvisas åt en lärare, han är skyldig att mottaga densamma och ställa sig till efterrättelse föreskrifterna i gällande boställsordning.

Som tidigare antytts, är en föreskrift om lärares skyldighet att mottaga tjänstebostad icke erforderlig i ett nettolönesystem sådant som det före år 1937 för folkskolans lärare gällande, där tjänstebostad utgör en avlöningsförmån utöver den kontanta lönen och skoldistriktet ålagts att förse läraren med tjänstebostad eller giva honom ersättning därför. Om däremot i ett bruttolönesystem sådant som det för närvarande för folkskolans lärare gällande det ålägges skoldistriktet att i vissa fall tillhandahålla lärarna tjänstebostäder, bildar en föreskrift om lärares skyldighet att mottaga tjänstebostad ett nödvändigt komplement till bestämmelsen om skoldistriktens skyldighet att tillhandahålla tjänstebostäder. Skoldistriktens och lärarnas skyldigheter korrespondera då inbördes. Enligt de sakkunnigas uppfattning måste emellertid — som också tidigare antytts — för lärarna stadgas mottagningsskyldighet även i vissa fall, då det ej ålägges skoldistriktet skyldighet att tillhandahålla tjänstebostäder. Det kan synas oegentligt att på så sätt ensidigt ålägga lärarna en skyldighet, då skoldistriktet icke ha motsvarande förpliktelse. En närmare granskning visar emellertid, att lärares frihet från skyldighet att mottaga tjänstebostad i dessa fall skulle kunna giva rätt otillfredsställande resultat. Att ett skoldistrikt har tjänstebostäder utan att vara skyldigt att tillhandahålla sådana, beror i många fall därpå, att på den ort, där skolan är belägen, hyresmarknad tidigare saknats men genom ortens utveckling sedermera uppkommit. Skoldistriktet har alltså tidigare varit skyldigt att anskaffa de tjänstebostäder, det äger. Skulle i och med att hyresmarknad tillkomme lärarnas skyldighet att mottaga tjänstebostäder bortfalla, kunde skoldistriktet riskera, att lärarna icke mottoge bostäderna. Vid sådant förhållande måste skoldistriktet se till att få bostäderna uthyrda till andra personer. Därvid kunde många gånger hända, att svårigheter mötte att få från skolans synpunkt lämpliga hyresgäster i de oftast i skolans omedelbara närhet belägna tjänstebostäderna. Dessa olägenheter ha syns de sakkunniga så betydelsefulla, att de sakkunniga ansett riktigtast, att skyldig-

het stadgas för lärarna att — där ej i särskilt fall annorlunda bestämmes — under eljest gällande förutsättningar (se härom nedan) mottaga tjänstebostäder, även om dessa tillhandahållas av skoldistrikt, som icke äro skyldiga tillhandahålla tjänstebostäderna.

På grund av det anförda förmena de sakkunniga, att en uttrycklig bestämmelse om lärares skyldighet att mottaga tjänstebostad alltjämt är erforderlig. Bestämmelsens plats torde även i fortsättningen böra vara i av-löningsreglementet.

De sakkunniga ha i nästföregående kapitel framhållit, att generellt undantag från föreskriften om skoldistriktens skyldighet att tillhandahålla tjänstebostäder torde böra medgivas för två fall, nämligen såvitt gäller bostad åt lärare, som tjänstgör såsom vikarie för tjänstledig lärare, och bostad åt lärare, som uppehåller tjänst, vilken kan anses vara av tillfällig natur. Enligt de sakkunnigas uppfattning bör direkt motsvarighet till dessa undantag icke skapas, när det gäller lärares skyldighet att mottaga tjänstebostad. Enbart anställningsformen eller tjänstens beskaffenhet torde nämligen för läraren icke i större mån inverka på behovet av tjänstebostad eller svårigheten att mottaga sådan bostad. Den ojämförligt största inverkan torde dessa frågor i stället röna av anställningstidens längd. Anställes lärare för kortare tid, t. ex. mindre än en termin, torde han ibland endast med svårighet kunna tillgodogöra sig fördelarna av en anvisad tjänstebostad, bland annat därför att den i regel är omöblerad. Är anställningstiden redan från början bestämd till minst en termin, torde läraren emellertid i regel kunna ordna så, att det blir fördelaktigt för honom att mottaga tjänstebostad. Anställes lärare för minst en termin, bör han därför enligt de sakkunnigas uppfattning kunna mottaga en tjänstebostad, även om han är vikarie för tjänstledig lärare eller uppehåller tjänst, som kan anses vara av tillfällig natur. Generellt befriade från skyldighet att mottaga tjänstebostad böra alltså endast de lärare vara, som anställas för kortare tid än en termin.

Lärares skyldighet att mottaga tjänstebostad är för närvarande beroende på beskaffenheten av den bostad som erbjudes honom såsom tjänstebostad. Om bostaden icke är av »tjänlig» beskaffenhet, föreligger ingen skyldighet för läraren att mottaga den. Som de sakkunniga påpekat ovan i kapitel 3, utvisar en jämförelse med stadgandet i 38 § sista stycket folkskolans av-löningsreglemente, att det återgivna stadgandet i 37 § samma reglemente innebär en skyldighet för en lärare att vid *mottagandet* acceptera en tjänstebostad, som till och med i väsentliga avseenden icke uppfyller fordringarna i boställsordningen.

De sakkunniga anse det riktigt, att lärarens skyldighet att mottaga tjänstebostad är avhängig av beskaffenheten av den bostad, som erbjudes honom. Däremot kunna de sakkunniga icke ansluta sig till den definition på nämnda beskaffenhet, som för närvarande gäller. De sakkunniga ha tidigare såsom sin åsikt framhållit, att bestämmelserna om folk- och småskolläraernas tjänstebostäder böra så utformas, att varje till tjänstebostad avsedd bostad skall uppfylla eller bringas att uppfylla boställsordningens fordringar. För-

än bostaden uppfyller dessa fordringar, skall den icke anses såsom tjänstebostad. Härav bör följa, att ett skoldistrikt icke bör anses ha fullgjort sin skyldighet att tillhandahålla tjänstebostad, förrän det tillhandahållit en bostad, som uppfyller boställsordningens krav. Enligt de sakkunnigas uppfattning bör läraren icke vara skyldig att mottaga sämre bostad än skoldistrikt är skyldigt att tillhandahålla, om för distriktet finnes eller skulle finnas skyldighet att tillhandahålla den ifrågavarande tjänstebostaden. Huvudregeln bör alltså bliva, att läraren är skyldig mottaga en tjänstebostad, så snart åt honom tillhandahålles en bostad som uppfyller boställsordningens krav. En sådan regel utgör ock ett led i de sakkunnigas strävan att göra boställsordningens bestämmelser i alla situationer tillämpliga på folk- och småskollärarnas tjänstebostäder.

Anm. De sakkunnigas förslag till boställsordning innebär, att Kungl. Maj:t eller skolöverstyrelsen i vissa fall tilldelas befogenhet att medgiva dispens från boställsordningens föreskrifter eller meddela andra särskilda bestämmelser. Då en tjänstebostad, beträffande vilken Kungl. Maj:t eller skolöverstyrelsen meddelat beslut av angivet slag, givetvis ej till alla delar uppfyller boställsordningens föreskrifter, ha de sakkunniga i sina författningsförslag icke använt formuleringen, att en tjänstebostad skall uppfylla boställsordningens krav eller fordringar eller föreskrifter, utan genomgående nyttjat den formuleringen, att tjänstebostaden skall stå i överensstämmelse med de i gällande boställsordning givna eller med stöd av boställsordningen meddelade bestämmelserna. För enkelhetens skull använda dock de sakkunniga ibland i annan text än författningsförslag beteckningen »uppfylla boställsordningens krav». Denna beteckning åsyftar då detsamma som den i författningsförslagen använda, längre formuleringen.

Enligt den angivna huvudregeln blir den tillhandahållna bostadens beskaffenhet ensamt avgörande för frågan om lärarens skyldighet att mottaga bostaden såsom tjänstebostad. Därav följer, bland annat, att lärarens omförmälda skyldighet i princip är lika, vare sig skoldistriktet har skyldighet att tillhandahålla tjänstebostaden eller ej. I ett fall torde dock — på sätt nedan framhålles — undantag från den angivna regeln vara motiverat.

Enligt de sakkunnigas uppfattning måste man i princip utgå från att en lärare skall vara skyldig att mottaga en tjänstebostad, som uppfyller boställsordningens krav, även om den erbjudes av ett skoldistrikt, som icke har skyldighet att tillhandahålla tjänstebostäder. De sakkunniga förbise emellertid ej, att denna principiella regel i vissa fall kan komma att förefalla väl sträng. Detta sammanhänger med att de sakkunniga i sitt förslag till boställsordning måst föreslå rätt vittgående särbestämmelser för äldre tjänstebostäder. En äldre tjänstebostad kan således tills vidare sakna de flesta s. k. moderna bekvämligheter och även i andra hänseenden vara mindre tillfredsställande men ändå »stå i överensstämmelse med de i boställsordningen givna eller med stöd av boställsordningen meddelade bestämmelserna». Anvisar ett skoldistrikt, som icke har skyldighet att tillhandahålla tjänstebostäder, en sådan äldre tjänstebostad åt en lärare, som på hyresmarknaden kan anskaffa en fullgod bostad, torde det kunna förefalla hårt för läraren, om han under alla förhållanden skall vara skyldig mottaga den anvisade bostaden. Det

synes de sakkunniga icke oskäligt, om man för fall liknande det anförda beredde läraren möjlighet att bliva befriad från den honom eljest åvilande skyldigheten att mottaga tjänstebostad. Sådan befrielse bör kunna medgivas först efter särskild prövning. Denna prövning torde lämpligen böra anförtros åt vederbörande länsstyrelse.

Som tidigare framhållits, kan skoldistrikts skolväsen icke anses vara anordnat på lämpligt sätt, med mindre lärarna inom skoldistriktet, i varje fall de mera varaktigt anställda, ha möjlighet att anskaffa tjänliga bostäder åt sig, envar i närheten av den skola där han är verksam. Saknas nämnda möjlighet, skall enligt vad de sakkunniga tidigare förordat skoldistriktet i allmänhet vara skyldigt att tillhandahålla tjänstebostad, belägen i skolans närhet. Denna skyldighet att sörja för lärares möjlighet till bosättning i skolans närhet, som sålunda ansetts böra åvila skoldistriktet, är betingad icke blott av lärarnas enskilda utan även av allmänna intressen. En bosättning i skolans närhet giver läraren bättre möjligheter till kontakt med skolbarnens hem och målsmän. Lärarens bosättning inom den kommun, där skolan är belägen, är även ägnad att stärka intresset för nämnda kommun. En sådan bosättning är därför av betydelse för det allmänna, även om till äventyrs kommunikationerna med en annan ort, där läraren har bosatt sig eller vill bosätta sig, äro så välordnade, att det direkta skolarbetet ej behöver bliva lidande på att läraren ej bor i skolans närhet.

Om det sålunda anses vara ett allmänt intresse, att de mera varaktigt anställda lärarna äro bosatta i skolans närhet, och om skoldistriktet därför åläggas vissa skyldigheter för att möjliggöra en sådan bosättning, skulle det givetvis ligga nära till hands, att också skyldighet stadgades för lärarna att bo i skolans närhet. För folkskolans lärare har hittills icke gällt någon sådan bosättningsplikt. Lärare vid rikets allmänna läroverk ha däremot alltsedan den 1 maj 1905 genom en uttrycklig bestämmelse i läroverksstadgan varit förpliktade att, där ej vederbörande myndighet (för närvarande skolöverstyrelsen) i särskilda fall finner skäligt medgiva undantag, under terminen bo inom den kommun, där läroverket är beläget (§ 135 gällande läroverksstadga av den 17 mars 1933, nr 109).

Om sådan bosättningsplikt, som nyss angivits, skulle stadgas för folkskolans lärare, kan man för dessa uppenbarligen icke såsom i läroverksstadgan nöja sig med att begränsa skyldigheten till bosättning inom den kommun, där skolan är belägen. Inom många landskommuner äro nämligen avstånden så stora och kommunikationerna mellan kommunernas olika delar så dåliga, att ändamålet icke skulle vinnas med en sådan föreskrift. I stället måste skyldigheten avse ett begränsat område omkring vederbörande skola. Ehuru de sakkunniga äro medvetna om att förhållandena i förevarande avseende på åtskilliga håll icke äro tillfredsställande, ha de likväl ansett, att sådan bostadsplikt icke bör föreskrivas, åtminstone icke för närvarande. Det är i allmänhet icke på tätorterna utan på landsbygden, som bosättning sker mera avlägset från skolan. Lärarna bosätta sig då ej sällan i mer eller mindre av-

lägset belägna samhällen, och anledningen härtill torde ofta vara, att tjänstebostäder saknas. Bosättningsplikten kan i dessa fall icke effektueras, förrän dylika bostäder anskaffats. De sakkunniga förvänta visserligen, att efter genomförandet av de sakkunnigas förslag, som bland annat innebär att staten skulle ekonomiskt bistå skoldistriktet vid nybyggnad av tjänstebostäder eller större ändringsarbeten å sådana bostäder, tjänstebostäder i sinom tid komma att finnas i så gott som alla fall, där de behövas. Men innan så blir förhållandet — och givetvis måste man här räkna med en rätt lång tid — bör bosättningsplikt enligt de sakkunnigas uppfattning icke föreskrivas. Huruvida sådan skyldighet bör stadgas, när tjänstebostäder finnas i tillräckligt antal, torde böra göras beroende av de erfarenheter, som då kunnat vinnas. De sakkunniga hålla emellertid för sannolikt, att det då — med hänsyn särskilt till lärarnas skyldighet att mottaga dem anvisade tjänstebostäder och de möjligheter skoldistriktet härigenom i realiteten ha att i önskad utsträckning binda lärarnas bosättning till skolans närhet — icke skall visa sig nödvändigt med någon föreskrift härom.

Utöver den oförmälda bestämmelsen i läroverksstadgan om viss bosättningsplikt för lärare vid de allmänna läroverken finnes i samma stadga en föreskrift, att lärare är skyldig att varje vecka under läsåret på bestämd, i katalogen angiven mottagningstid lämna lärjungarnas målsmän tillfälle att med honom rådgöra om angelägenheter, som angå skolan (§ 135 punkt 5). Ej heller till denna bestämmelse finnes någon motsvarighet för folkskolans lärare. Enligt de sakkunnigas uppfattning bör emellertid för de lärare i folkskolan, som icke äro bosatta i skolans närhet, införas en skyldighet att under en för mottagning avsedd tid vara för lärjungarnas målsmän tillgängliga i skolan. Men hänsyn till att målsmännen till folkskolans elever i stor utsträckning torde vara förhindrade att infinna sig till en mottagning, som förlagts i anslutning till skolans lektionstimmar, torde den mottagning, varom nu är fråga, stundom böra förläggas efter vanlig arbetstids slut, exempelvis efter kl. 18 eller 19. Å andra sidan torde mottagning i folkskolan icke behöva äga rum så ofta som varje vecka. En gång varje månad under läsåret synes vara tillräckligt. Det torde icke kunna anses för betungande för lärarna, om det ålägges dem mottagningsskyldighet i skolan en gång i månaden. Mottagningstidens längd bör enligt de sakkunnigas mening icke bestämmas generellt. Det torde böra överlåtas åt vederbörande skolstyrelse att i samråd med läraren bestämma dag och klockslag för mottagningen ävensom den minsta tid, läraren vid varje mottagning skall vara tillgänglig i skolan. De sakkunniga vilja endast framhålla, att mottagningstiden måste givas den längd, att erforderligt tillfälle lämnas till verkligt rådgörande mellan läraren och målsmännen. De sakkunniga förutse, att folk- och småskollärarnas mottagningar åtminstone till en början icke komma att bliva så talrikt besökta, men anse, att ett meddelande om att lärarna på vissa tider stå till målsmännens förfogande bör kunna på ett önskvärt sätt stimulera målsmännen till att utnyttja den möjlighet till kontakt, som därigenom erbjudits.

Bestämmelsen om den ifrågavarande mottagningskyldigheten bör meddelas i folkskolestadgan och, som tidigare angivits, inskränkas till att avse de lärare, som icke bo i skolans närhet. För de lärare, som äro bosatta i skolans närhet, synes det nämligen icke nödvändigt att föreskriva sådan skyldighet, varom här är fråga. De sakkunniga vilja erinra om att lärare enligt § 29 mom. 4 folkskolestadgan bör så mycket som möjligt för barnens uppfostran anlita föräldrarnas medverkan. Den kontakt mellan lärare och målsmän, som sålunda förutsättes, synes utan svårighet — och utan att några särskilda föreskrifter behöva meddelas — kunna åstadkommas i de fall, då läraren bor i orten. Intet hindrar emellertid, att sådan lärare ändå överenskommer med skolstyrelsen om viss mottagningstid.

KAPITEL 6.

Tjänstebostads belägenhet och storlek.

Belägenhet. Enligt gällande boställsordning är huvudregeln, att tjänstebostad skall vara förlagd till särskilt hus i skolans närhet. Viktigaste undantaget från huvudregeln utgör det fall, att skolhuset är avsett för endast en läraravdelning. Ett annat undantagsfall föreligger, då »tjänstebostad ej lämpligen kan förläggas till särskilt hus». Därutöver äger skolöverstyrelsen en allmän rätt att besluta om avvikelse från de angivna bestämmelserna, då sådan avvikelse påkallas på grund av särskilda förhållanden.

Enligt de sakkunnigas uppfattning måste det innebära en betydande fördel, om en tjänstebostad kan förläggas till särskilt hus. Det torde icke kunna undvikas, att tjänstebostads belägenhet i skolhuset för läraren och hans familj innebär vissa olägenheter, åtminstone i form av mindre lugn och arbetsro. De sakkunniga giva därför sin anslutning till den nuvarande huvudregeln.

Är skolhuset avsett för endast en läraravdelning, torde de antydda olägenheterna icke vara av större omfattning. En kombination med skola och bostad i samma hus men förlagda bredvid varandra torde i sådana fall vara det ur praktiska och i viss mån även ur ekonomiska synpunkter mest ändamålsenliga. Av dessa skäl anse de sakkunniga, att det först omförmälda undantaget från huvudregeln alltfört bör uttryckligen angivas i boställsordningen.

Beträffande det andra av de i gällande boställsordning särskilt omnämnda undantagsfallen (då tjänstebostad ej lämpligen kan förläggas till särskilt hus) förhåller det sig för närvarande tydligen så, att frågan, huruvida förläggande till särskilt hus ej lämpligen kan ske, enligt författningsbestämmelsen skall avgöras av vederbörande skoldistrikt självt. I praxis har dock, såvitt de sakkunniga kunnat utröna, nämnda fråga alltid hänskjutits till skolöverstyrelsens prövning. De sakkunniga förmena ock, att detta undantagsfall rätteligen bör vara ett dispensfall, så att undantaget bör medgivas av skolöverstyrelsen — eller, enligt de sakkunnigas förslag, i vissa fall av Kungl. Maj:t — i överensstämmelse med vad som gäller för övriga, ej särskilt angivna fall av avvikelse från boställsordningens bestämmelser om tjänstebostads belägenhet. De sakkunnigas förslag innebär ändring av författningsföreskriften men, enligt det ovan sagda, i praxis icke någon inskränkning i de beslut, som fattas av skoldistriktet själva.

»Som ovan omförmålts, skall tjänstebostad vara förlagd till särskilt hus »i skolans närhet». Vad med det citerade uttrycket skall förstås, torde icke vara lätt att angiva. Av rättspraxis får man, såvitt de sakkunniga kunnat finna, ej annan vägledning för bedömande av frågan om det största avstånd, som bör kunna inrymmas i begreppet, än att i ett av regeringsrätten avgjort mål en tjänstebostad, som varit belägen på ett avstånd av 1 137 meter från skolan, icke ansetts vara belägen i skolans närhet (Regeringsrättens årsbok 1928, not E 209).

I regel torde det icke möta några svårigheter att avgöra, om en tjänstebostad är belägen i skolans närhet eller ej. Oftast torde nämligen tjänstebostäderna byggas alldeles invid skolorna. Ibland kunna dock särskilda förhållanden medverka till att tjänstebostad förläggas på något avstånd från skolan. Detta kan t. ex. förekomma, om äldre skola på grund av otillräcklighet eller för dålig beskaffenhet ersättes med ny skola och i samband därmed det äldre skolhuset ombygges till tjänstebostäder. Lämpligaste platsen för nya skolhuset kan därvid visa sig vara belägen ett stycke från det äldre skolhuset. Andra fall, då tjänstebostad kan komma att ligga på något avstånd från skolan, äro de, då ett skoldistrikt på grund av skolhusets otillräcklighet måste för skoländamål taga i anspråk i skolhuset eller i dess omedelbara närhet belägna tjänstebostäder och i anledning därav anskaffa nya tjänstebostäder åt lärarna. Vare sig skoldistriktet därvid bygger nya tjänstebostadshus eller köper en fastighet och upplåter den till tjänstebostäder eller anvisar lärarna tjänstebostäder i någon kommunen redan tillhörig fastighet, t. ex. kommunalhus, kan det hända, att de nya tjänstebostäderna icke bliva belägna så nära skolan. För fall som de nu nämnda är det erforderligt, att innebörden i uttrycket »i skolans närhet» kan åtminstone till viss grad bestämmas.

De sakkunniga ha övervägt möjligheten av att i författningstexten närmare precisera den ifrågavarande bestämmelsen men funnit, att en precisering icke är möjlig. Orsaken härtill är, att bedömandet av frågan, om en viss tjänstebostad skall anses vara belägen i skolans närhet eller ej, ofta torde röna inflytande av beskaffenheten av vägen eller vägarna mellan skolan och tjänstebostaden, vilken beskaffenhet ju kan vara mycket olika i olika fall. Då ledning för bestämmande av innebörden i det ifrågavarande uttrycket torde kunna erhållas genom en jämförelse med ett liknande uttryck i annan författningstext, vilja de sakkunniga här rikta uppmärksamheten på bestämmelsen i de sakkunnigas förslag till ändrad lydelse av § 52 punkt 2 folkskolestadgan, att skoldistrikt skall vara skyldigt tillhandahålla tjänstebostad, om hyresmarknad icke finnes »i skolans närmare omgivning». Skillnaden i uttryck mellan de båda här avsedda bestämmelserna är medvetet åstadkommen och motsvaras enligt de sakkunnigas uppfattning av en bestämd skillnad mellan de längsta avstånd, som böra medgivas i det ena och det andra fallet. Gäller det frågan, om ett skoldistrikt skall vara skyldigt tillhandahålla tjänstebostad åt en lärare, bör nämligen enligt de sakkunnigas uppfattning sådan skyldighet icke anses föreligga, om hyresmarknad finnes på ett med hänsyn

till såväl lärarens som skolans intressen ej oskäligt avstånd från skolan. De sakkunniga anse, att detta avstånd icke lämpligen kan fixeras i författningsbestämmelsen, men med det av de sakkunniga valda uttrycket har avsetts att angiva, att gränserna för det område, inom vilket hyresmarknad skall finnas, torde böra dragas på ett avstånd av ungefär 2 km från skolan, farbar väg. Men om hyresmarknad ej finnes på nämnda avstånd och skyldighet således bör föreligga för skoldistriktet att tillhandahålla tjänstebostad, då bör distriktet enligt de sakkunnigas mening vara skyldigt att tillhandahålla en bostad, som ligger närmare skolan än den på nyss nämnt sätt bestämda yttersta gränsen för det område, inom vilket hyresmarknad skall finnas. Då de sakkunniga i bestämmelsen om tjänstebostads belägenhet föreslagit bibehållande av det i hittillsvarande boställsordningar använda uttrycket »i skolans närhet», ha de sakkunniga varit av den uppfattningen, att nämnda uttryck icke medger så stora avstånd som uttrycket »i skolans närmare omgivning». Enligt de sakkunnigas uppfattning torde man såsom allmän regel böra utgå från att en tjänstebostad icke kan sägas ligga »i skolans närhet», om den är belägen mer än 1 km från skolan. Detta maximiavstånd torde för övrigt enligt de sakkunnigas mening böra medgivas endast i enstaka undantagsfall.

Bestämmelsen om tjänstebostädernas belägenhet innehåller för närvarande också vissa föreskrifter om huru en tjänstebostad, som är belägen i ett skolhus, skall vara belägen *inom* skolhuset. Från lärarhåll har i olika sammanhang framkommit önskemål om vissa liknande bestämmelser för tjänstebostäderna i allmänhet. De sakkunniga vilja påpeka, att hälsovårdsstadgan och byggnadsstadgan — vilka gälla även för folk- och småskollärarnas tjänstebostäder — innehålla vissa bestämmelser om bostads läge inom böningshus. Enligt de sakkunnigas mening garantera dessa bestämmelser, där est de efterföljas, att varje tjänstebostad gives ett sunt och lämpligt läge. En mera genomgripande reglering på detta område anse de sakkunniga ej lämplig.

Storlek. Härom gäller för närvarande (enligt 3 § 1 mom. av 1937 års boställsordning), att tjänstebostad för ordinarie folkskollärare skall innehålla minst tre i lämplig, direkt förbindelse med varandra stående rum och kök med en sammanlagd golvyta av omkring 90 kvadratmeter och att tjänstebostad för annan lärare skall innehålla minst ett rum och kök i direkt förbindelse på samma botten med en sammanlagd golvyta av omkring 45 kvadratmeter. Enligt en vid boställsordningen fogad övergångsbestämmelse gällde intill den 1 juli 1943, att tjänstebostad för ordinarie kvinnlig folkskollärare skulle innehålla minst två i lämplig, direkt förbindelse med varandra stående rum och kök med en sammanlagd golvyta av omkring 65 kvadratmeter.

De sakkunniga ha undersökt, vad vissa statliga myndigheter ansett lämpligt att fastställa i fråga om storleken å sina tjänstebostäder. De upplysningar, som därvid vunnits, äro i huvudsak följande.

För befattningshavare vid *statens järnvägar* har järnvägsstyrelsen med giltighet från och med den 1 september 1940 fastställt grunder, som innebära, att tjänsteman i någon av lönegraderna A 1—14 må normalt kunna tilldelas tjänstebostad om ett rum och kök eller två rum och kök, medan tjänsteman i någon av lönegraderna A 15—19 må kunna tilldelas tjänstebostad om tre rum och kök. Om yttinnehållet i de olika tjänstebostäderna saknas bestämmelser. Enligt uppgift är nämnda innehåll mycket varierande för bostäder med samma antal rum.

De flesta av *domänverkets* tjänstebostäder äro anvisade åt ordinarie kronojägare, som äro placerade i någon av lönegraderna 9, 10 eller 12 av löneplan A. Enligt domänstyrelsens bestämmelser är en kronojägare berättigad erhålla tjänstebostad om två rum och kök. Utöver dessa rum måste bostaden emellertid även förseas med ett tjänsterum (kontor) åt kronojägaren. I viss utsträckning torde han kunna utnyttja detta tjänsterum som om det tillhörde hans privatbostad. I praxis har man åt kronojägarna i regel byggt tjänstebostäder om tre rum och kök förutom det erforderliga tjänsterummet, vilket sistnämnda då givits liten golvyta, ofta mindre än 9 kvadratmeter. Golvytan i en sådan tjänstebostad torde oftast utgöra — förutom golvytan av kontoret — inemot 100 kvadratmeter. Häre är då inräknat sådana utrymmen som förstuga, skafferi o. dyl. — Domänverket har ock vissa tjänstebostäder för assistenter i lönegrad Eo 19 och biträdande jägmästare i lönegraderna A 20 och A 22. Dessa tjänstebostäder äro emellertid för närvarande utan undantag belägna i av domänverket inköpta fastigheter, varför deras storlek är mycket växlande. Om domänverket skulle bygga tjänstebostäder åt de nu nämnda befattningshavarna, skulle en assistent anses berättigad erhålla en tjänstebostad om tre rum och kök och en biträdande jägmästare anses berättigad erhålla en tjänstebostad om fyra rum och kök. — Även ett antal jägmästare i lönegrad A 26 och överjägmästare i lönegrad A 29 har försetts med tjänstebostad. De förra ha därvid ansetts berättigade till en bostad om fem rum och kök och de senare till en bostad om sex rum och kök, i båda fallen med kontorslokaler utöver det angivna antalet rum.

Vid *lots- och fyrstaten* är den ojämförligt största delen av fyrpersonalen försedd med tjänstebostad, medan endast ett fåtal lotsar ha sådan bostad. Bland fyrpersonalen äro fyrmästarna (vilka tillhöra lönegraderna A 8, A 10 och A 12) berättigade erhålla tjänstebostäder om tre rum och kök samt fyrvaktarna (i lönegraderna A 6, A 7 och A 8) och fyrbiträdena (i lönegraderna A 5 och A 6) berättigade erhålla tjänstebostäder om två rum och kök. För lotspersonalen gäller, att överlotsar (lönegrad A 12) och lotsförmän (lönegraderna A 8, A 9 och A 11) skola anvisas tjänstebostäder om tre rum och kök, medan lotsarna, vilka tillhöra lönegraderna A 7 och A 8, skola åtnjuta bostäder om två rum och kök. Bland fyrpersonalen måste tjänstebostad i viss utsträckning anvisas även åt de extra befattningshavarna. Sådana tjänstebostäder bestå antingen av ett rum och kök eller av ett enkelrum. — Vid lotsverket skola tjänstebostäderna omfatta en fri golvyta av 63 kvadratmeter för bostäder om tre rum och kök, 47 kvadratmeter för bostäder om två rum och kök och 32 kvadratmeter för bostäder om ett rum och kök. Vid bestämmande av den fria golvytan skall bortses från den areal, som upptages av förstuga, tambur, trappor, garderober, skafferi, klosett, badrum och andra dylika utrymmen.

Vid *statens vattenfallsverk* gäller, att en tjänsteman i någon av lönegraderna 1—14 av löneplan A bör anvisas en tjänstebostad om ett rum och kök eller två rum och kök, medan en tjänsteman tillhörande någon av lönegraderna 15—19 av samma löneplan bör anvisas en tjänstebostad om tre rum och kök. En lägenhet om ett rum och kök skall ha en fri nettogolvyta av minst 32 kvadratmeter, medan den fria nettogolvytan för en lägenhet om två rum och kök skall utgöra minst 47 kvadratmeter och för en lägenhet om tre rum och kök minst 63 kvadratmeter. I den fria nettogolvytan skall inräknas sammanlagda fria arealen av golven i lägenhetens samtliga boningsrum och kök samt halva arealen av den del av hall, som är möblerbar. Om hall och tambur utgöra ett sammanhängande utrymme, räknas

10 kvadratmeter utgöra tambur. I den fria nettogolvytan skall däremot icke inräknas de delar av arealen i boningsrum och kök, som upptagas av väggfasta skåp, diskbänkar och dylikt liksom ej heller arealen av förstuga, tambur, trappa, korridor, garderob, klosett, skafferier o. dyl.

Tjänstebostäder åt *beställningshavare, underkastade militära avlöningsreglementet eller militära icke-ordinariereglementet*, äro i fråga om sin storlek (»bostadsstandard») beroende dels av vederbörande beställningshavares lönegradsplacering och dels av om beställningshavaren är gift eller ogift. (Ogift beställningshavare, som har eget hushåll, likställas med gift.) För de med folk- och småskollärarna närmast jämförliga grupperna av beställningshavare, vilka tillhöra löneplanerna Ca och MEo, är »bostadsstandarden» fastställd på detta sätt:

L ö n e p l a n		Bostadsstandard
Ca	MEo	
L ö n e g r a d		
<i>Gifta:</i>		
7	1—8	1 rum och kök
10—12	9—13	2 » » »
14—17	14—18	3 » » »
18—22	19—24	4 » » »
<i>Ogifta:</i>		
7—10	1—12	1 rum
12—22	13—24	2 »

Tjänstebostads normalyta är för enkelrum 22 kvadratmeter, för dubblett och för ett rum och kök 40 kvadratmeter, för två rum och kök 60 kvadratmeter, för tre rum och kök 80 kvadratmeter och för fyra rum och kök 100 kvadratmeter.

I skrivelse den 30 augusti 1941 till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet, vilken skrivelse överlämnats till 1941 års lärarlönesakkunniga för att tagas i övervägande i samband med det åt de sakkunniga lämnade uppdraget, har 1940 års civila byggnadsutredning — under åberopande av att i utredningsdirektiven framhållits, att vid utredningen borde undersökas, i vad mån av statliga och kommunala myndigheter utfärdade normer och föreskrifter i avseende å byggnadsverksamheten verkade onödigt fördyrande och därför kunde tänkas böra revideras — avgivit förslag till bl. a. vissa ändringar i gällande föreskrifter rörande bostäder för kommunalt anställda lärare. Civila byggnadsutredningens förslag innebär bland annat viss ändring av bestämmelserna om tjänstebostads storlek i boställsordningen för lärare vid folk- och småskolor. Härutinnan anför byggnadsutredningen i huvudsak följande.

Vid granskning av olika förslag till nybyggnader hade utredningen bibragts den uppfattningen, att gällande föreskrifter i vissa avseenden fastslog en högre utrymmesstandard, än som regelmässigt förekomme i fråga om motsvarande bostäder å den allmänna hyresmarknaden. I betraktande av den kvalitativa förbättring, särskilt genom en mera praktisk rumsindelning och inredning, som under senare tid genomförts, syntes en mindre begränsning av utrymmena skälig och icke vara ägnad att ingiva betänkligheter. Vad anginge boställsordningen för lärare vid folk- och småskolor, hölle utredningen sålunda före, att vissa jämkningar i 3 § vore av

omständigheterna motiverade. Sålunda borde en sammanlagd golvyta av 80 kvadratmeter, i stället för den föreskrivna 90 kvadratmeter, motsvara vad som på den allmänna hyresmarknaden erbjödes i 3-rumslägenheter med fullt tillfredsställande planläggning. Jämväl bostaden för annan än ordinarie lärare borde kunna begränsas åtminstone till 40 kvadratmeter mot nu stadgade 45 kvadratmeter. Utredningen ville framhålla, att för militära befattningshavare med bostäder av motsvarande storlek gällde en normalyta av 80 respektive 40 kvadratmeter.

I skrivelse den 29 september 1944 till de sakkunniga har Sveriges småskolläraryrkesförbund framlagt de huvudsynpunkter beträffande en reviderad boställsordning, som framkommit vid diskussioner inom förbundets kretsar och vid dess förbundsmöte sommaren 1944. Som en av huvudsynpunkterna har angivits, att tjänstebostad för småskollärarinna bör bestå av två rum och kök samt ha en golvyta av minst 60 kvadratmeter.

Från lärarhåll har i övrigt i skilda sammanhang framkommit olika önskemål beträffande tjänstebostädernas storlek. Bland dessa önskemål må följande här nämnas. Sveriges allmänna folkskolläraryrkesförbunds ombudsmöte sommaren 1944 och Sveriges folkskolläraryrkesförbunds förbunds kongress samma år antogo var för sig uttalanden i fråga om en revision av boställsordningen. I båda uttalandena framhölls, att tjänstebostad åt en ordinarie folkskollärare borde ha en golvyta av minst 100 kvadratmeter. Beträffande golvytan i tjänstebostad för annan lärare gingo uttalandena i sär, i det folkskolläraryrkesförbundet ansåg den böra vara minst 60 kvadratmeter och folkskolläraryrkesförbundet ansåg den böra vara minst 70 kvadratmeter. I det ena uttalandet framhölls ock, att tjänstebostad för ordinarie folkskollärare borde omfatta minst fyra rum och kök och tjänstebostad för annan lärare minst två rum och kök.

För närvarande utgöras bestämmelserna om tjänstebostads storlek av dels en primär föreskrift om antalet rum och dels en sekundär föreskrift om den golvyta, som bostaden skall omfatta. De sakkunniga anse bestämmelser i båda dessa avseenden erforderliga även i fortsättningen. Då emellertid antalet rum är i viss utsträckning oberoende av golvytans storlek, så att ett större antal rum ej behöver innebära större utrymme, och då det enligt de sakkunnigas uppfattning bör vara en bostad av visst utrymme som tillförsäkras läraren, finna de sakkunniga det riktigare, att författningsbestämmelsen i första hand fastslår den golvyta, som tjänstebostad skall omfatta, och i andra hand giver besked om hur denna golvyta bör vara disponerad. En bestämmelse av detta innehåll är enligt de sakkunnigas mening ägnad att skapa större rättvisa tjänstebostadsinnehavarna emellan.

En på här angivet sätt uppbyggd föreskrift om tjänstebostads storlek kräver tydligen en otvetydig definition av vad som skall förstås med golvyta. Enligt nu gällande boställsordning skall därmed förstås »rummets totala golvyta, således med inräknande av plats, som upptages av vindfång, kapprum, skafferier, garderob och liknande utrymmen». På sätt framgår av den ovan lämnade översikten över de föreskrifter i nu ifrågavarande hänseende, som gälla för vissa statliga befattningshavares tjänstebostäder, är begreppet golvyta definierat på olika sätt. De sakkunniga anse den i gällande boställsordning för

lärare vid folk- och småskolor gjorda bestämningen av begreppet alltfört vara den för här avsett fall lämpligaste. För att minska möjligheterna till feltolkning bör man emellertid enligt de sakkunnigas uppfattning vidtaga dels en redaktionell ändring av bestämmelsen och dels en utvidgning av den i bestämmelsen intagna exemplifieringen. De sakkunniga vilja påpeka, att i golvytan här icke skall inräknas innerväggar och innermurar. Detta innebär en viss motsättning mot en i den öppna hyresmarknaden stundom förekommande praxis att med golvyta förstå all golvyta innanför yttermurarna. Denna praxis torde delvis ha uppkommit därigenom, att bostad i den öppna hyresmarknaden ibland uthyrts, innan huset uppförts, och hyresvärden därvid velat giva hyresgästen viss valfrihet beträffande innerväggarnas placering. De sakkunniga anse det icke motiverat att i detta fall frångå boställsordningens nuvarande regel.

Tjänstebostad för ordinarie folkskollärare skall enligt gällande boställsordning innehålla minst tre, i lämplig direkt förbindelse med varandra stående rum och kök med en sammanlagd golvyta av omkring 90 kvadratmeter. Civila byggnadsutredningen har föreslagit minskning av det nu stadgade måttet på golvytan, medan från lärarhåll yrkats på höjning av samma mått. Civila byggnadsutredningens förslag har dikterats av det allmännas intresse av att byggnadskostnaderna hållas så låga som möjligt. Dessutom har byggnadsutredningen som ett skäl för minskad golvyta åberopat den kvalitativa förbättring, särskilt genom en mera praktisk rumsindelning och inredning, som under senare tid genomförts.

Tjänstebostäderna för folkskolans lärare äro till allra största delen belägna på den egentliga landsbygden. På landet föreligger emellertid av olika anledningar behov av relativt stora bostäder. I verkligheten äro också bostäderna på landsbygden regelmässigt större än bostäderna i städer och övriga tätorter. Tjänstemän, som ha sin stationeringsort på landsbygden, förses ofta med större bostäder än som skulle tillkommit dem, om de varit stationerade i städer eller samhällen. Folkskolans lärare kunna därför icke sägas intaga någon särställning, om för deras tjänstebostäder fastställs en något större golvyta än som kan anses normal för motsvarande bostäder i städer och övriga tätorter.

Det finnes en obestridd strävan hos landsbygdens lärare att söka erhålla platser i städer och andra tätorter. Detta förhållande är icke alltid till fördel för folkskoleväsendet i dess helhet, och i sådana fall bör denna tendens enligt de sakkunnigas uppfattning motverkas med lämpliga medel. Ett sådant medel är, förmena de sakkunniga, att man söker bereda landsbygdens lärare ökad trivsel genom rymligare bostäder än dem, som städernas lärare i allmänhet kunna förhyra.

De sakkunniga vilja i detta sammanhang erinra om ett uttalande av statsutskottet vid 1944 års riksdag i dess utlåtande nr 215, punkten 8:o), i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag till vissa byggnadsarbeten vid Folåsa skolhem. Kungl. Maj:ts förslag innebar, bland annat, anvisande av

medel till uppförande av en lärarbostad vid skolhemmet. Bostadens golvyta hade ursprungligen föreslagits till 106 kvadratmeter men föreslogs av Kungl. Maj:t minskad till omkring 85 kvadratmeter. Sedan utskottet erinrat om att folkskollärares tjänstebostad enligt gällande boställsordning skulle innehålla minst tre rum med en sammanlagd golvyta av omkring 90 kvadratmeter, uttalade utskottet såsom sin mening, att mindre tjänstebostäder än nämnda boställsordning tillåte i allmänhet icke borde byggas för lärarpersonal. I anledning av vad utskottet sålunda uttalat, föreslog utskottet en höjning av det av Kungl. Maj:t äskade anslaget med så stort belopp, som kunde beräknas motsvara den besparing, som skulle ha uppkommit vid en minskning av lärarbostadens golvyta från 105 till omkring 85 kvadratmeter. Under punkten 9:o) av samma utlåtande har utskottet bland annat — under återopande av vad utskottet anfört under punkten 8:o) — förklarat sig icke kunna tillstyrka, att en till uppförande föreslagen lärarbostad vid Lövestahemmet minskades från 105 till omkring 85 kvadratmeter, och i anledning härav föreslagit en mot den avstyrkta minskningen svarande höjning av det begärda anslagsbeloppet. Riksdagen gjorde statsutskottets uttalande till sitt och beviljade de av utskottet föreslagna högre anslagen.

De sakkunniga anse giltiga skäl föreligga för att de ordinarie folkskollärarnas tjänstebostäder givas något större mått än som kan anses normalt för en bostad åt en stadsfamilj på ungefär motsvarande sociala nivå som folkskollärarna. De sakkunniga hålla före, att ur kostnadssynpunkt tillräckliga skäl ej föreligga för vidtagande av den av civila byggnadsutredningen föreslagna nedskärningen av bostadsutrymmet för folkskolans lärare. Beträffande den av civila byggnadsutredningen som ytterligare skäl för en golvyteminskning återopade kvalitativa förbättringen vilja de sakkunniga anföra, att enligt de sakkunnigas uppfattning de ordinarie folkskollärarnas tjänstebostäder icke äro av den storlek, att den kvalitativa förbättringen bör inverka på av byggnadsutredningen angivet sätt. En allmän minskning av golvytorna i förhållande till genomförda förbättringar och allt eftersom nya förbättringar komma att genomföras torde för övrigt enligt de sakkunnigas förmenande vara olämplig från bl. a. befolkningspolitiska synpunkter.

Med hänsyn till det anförda och till riksdagens omförmälda uttalanden och beslut kunna de sakkunniga icke tillstyrka någon minskning av den golvyta, som för närvarande är bestämd för de ordinarie folkskollärarnas tjänstebostäder, d. v. s. »omkring 90 kvadratmeter». De sakkunniga vilja tillika uttala, att de sakkunniga härvid förutsätta, att tjänstebostad, som uppföres efter nya boställsordningens ikraftträdande, icke gives mindre golvyta än 90 kvadratmeter.

Som ovan omförmälts, har från lärarhåll framkommit yrkanden om ökning av den föreskrivna golvytan i tjänstebostad för ordinarie folkskollärare. De sakkunniga kunna icke förorda en sådan ökning. Enligt de sakkunnigas mening uppfyller nämligen redan en bostad på 90 kvadratmeter de anspråk på större utrymme, som skäligen kunna framställas. Av den tidigare i detta

kapitel intagna översikten av förhållandena i fråga om vissa statliga befattningshavares tjänstebostäder synes icke heller framgå, att folkskollärarna äro med nuvarande bestämmelser sämre ställda i fråga om tjänstebostads golvyta än flertalet statstjänstemän i närmast motsvarande tjänsteställning.

En föreskrift om 90 kvadratmeters golvyta i tjänstebostad för ordinarie folkskollärare är enligt de sakkunnigas uppfattning tillfredsställande ur ännu en synpunkt. Enligt gällande bestämmelser skall en tjänstebostad av anvisat slag innehålla minst tre rum och kök. De sakkunniga anse sig icke kunna föreslå någon höjning av denna minimibestämmelse men vilja uttala, att det enligt de sakkunnigas mening är mycket önskvärt, om en folkskollärare kan beredas en tjänstebostad om åtminstone fyra rum och kök. En sådan bostad torde ock utan större svårigheter kunna utvinnas på en golvyta av 90 kvadratmeter. En lämplig disposition av en sådan golvyta torde enligt de sakkunnigas uppfattning vara: ett stort vardagsrum och tre mindre rum, av vilka ett lämpligen torde kunna användas som arbetsrum åt läraren eller anvisas åt ett eventuellt anställt hembiträde. Med hänsyn till arten av det hemarbete, som lärartjänsten medför, är det av stor betydelse, om läraren kan beredas ett särskilt arbetsrum. Å andra sidan torde, när hembiträde finnes, ett av de mindre rummen behöva anvisas åt henne. De sakkunniga vilja påpeka, att enligt gällande boställsordning, vars bestämmelser i allmänhet äro direkt överflyttade från 1918 års boställsordning, i köket bör finnas utrymme för sovplats åt tjänarinna, där ej särskilt rum för ändamålet upplåtes. Det torde nu för tiden i de flesta fall vara omöjligt att erhålla hembiträde, som åtnöjes med sovplats i köket. Behöver man hembiträde — och detta behov måste förutsättas finnas i många folkskollärares familjer — måste därför i regel ett rum reserveras åt hembiträdet. Detta innebär ock, att man måste för detta ändamål avsätta större del av golvytan än vad man i gällande boställsordning räknat med.

Tjänstebostad för annan lärare än ordinarie folkskollärare — i de allra flesta fall är det liktydigt med tjänstebostad för småskollärarinna — skall enligt gällande boställsordning innehålla minst ett rum och kök i direkt förbindelse på samma botten med en sammanlagd golvyta av omkring 45 kvadratmeter. Civila byggnadsutredningen har föreslagit golvytans minskning till 40 kvadratmeter. Från lärarhåll har å andra sidan framkommit förslag om ökning av golvytan, t. ex. till 60 kvadratmeter, och ökning av rumsantalet till två rum och kök.

Enligt en annan bestämmelse i boställsordningen bör skoldistrikt, om bostad, avsedd för ensamt boende lärarinna, har ett avskilt läge, låta sig angeläget vara att genom särskilda åtgärder bereda lärarinnan trygghet i tjänstebostaden, antingen genom att utöver det stadgade antalet rum i bostadshuset åt lärarinnan upplåta ytterligare ett i förbindelse med de övriga rummen stående boningsrum, tjänligt att användas av anhörig eller annan lämplig person, eller ock genom andra ändamålsenliga anordningar.

Har ensamt boende lärarinnas bostad ett avskilt läge, torde utan tvekan det bästa sättet att bereda lärarinnan lindring i den psykiska påfrestning,

som följer av ensligheten, vara, att det gives henne möjlighet att ha annan person — släkting eller hembiträde — boende hos sig. Denna möjlighet till annan persons sällskap eller hjälp torde emellertid med skäl vara efterlängtat även av många andra lärarinnor än de avskilt boende. Är tjänstebostad ej avsedd för småskollärlarinna utan för extra ordinarie folkskollärare, kan den bliva tagen i bruk av t. ex. en manlig lärare med familj. Behovet av två rum torde då framträda än tydligare.

Den förut i detta kapitel intagna översikten beträffande vissa statliga befattningshavares tjänstebostäder utvisar ock, att många sådana befattningshavare i lönegrad 9 (samma lönegrad som ordinarie småskollärlarinna tillhör) äro berättigade till tjänstebostäder om två rum och kök eller alternativt ett rum och kök och två rum och kök. I praxis bygger man dock för statliga befattningshavare numera aldrig tjänstebostäder om ett rum och kök.

Enligt de sakkunnigas uppfattning bör annan lärare än ordinarie folkskollärare göras berättigad att erhålla en tjänstebostad om två rum och kök.

För en bostad om två rum och kök är en golvyta av 45 kvadratmeter enligt de sakkunnigas uppfattning icke tillräcklig. De sakkunnigas förslag om utökning av rumsantalet bör därför medföra ökning även av golvytan. Ett ytterligare skäl för en sådan ökning framkommer enligt de sakkunnigas mening vid en jämförelse med vad som för närvarande gäller i fråga om golvytan i ordinarie folkskollärares tjänstebostad. En ordinarie folkskollärare, även en kvinnlig sådan, skall enligt gällande regler tilldelas en tjänstebostad om tre rum och kök och omkring 90 kvadratmeter. Tjänstebostad för ordinarie småskollärlarinna skall för närvarande innehålla ett rum och kök och omkring 45 kvadratmeter. De sakkunniga kunna icke finna detta vara en rättvis avvägning med hänsyn till proportionen mellan folk- och småskollärarnas tjänsteställningar och avlöningsförmåner.

Vid avvägandet av storleken av den ifrågasatta ökningen i golvyta ha de sakkunniga stannat för att föreslå en ökning från omkring 45 till omkring 55 kvadratmeter. Härvid ha de sakkunniga förutsatt, att tjänstebostad, som uppföres efter nya boställsordningens ikraftträdande, icke gives mindre golvyta än 55 kvadratmeter. En golvyta av sistnämnda storlek bör enligt de sakkunnigas uppfattning kunna utan svårigheter så disponeras, att den kommer att inrymma en bra och relativt rymlig bostad om två rum och kök. Förhållandet mellan golvytan i ordinarie folkskollärares tjänstebostad och i »annan lärares» tjänstebostad blir också härigenom mera tillfredsställande.

De småskollärlarinnor, som äro försedda med tjänstebostäder, äro i viss utsträckning gifta, och i ett stort antal fall äro dessa gifta småskollärlarinnors familjeförhållanden sådana, att lärarinnans tjänstebostad måste användas såsom familjebostad. En bostad om ett rum och kök med en golvyta av omkring 45 kvadratmeter torde enligt de sakkunnigas uppfattning svårigen kunna anses såsom lämplig familjebostad. Vidtagas de av de sakkunniga nu föreslagna ökningarna i fråga om golvyta och rumsantal i tjänstebostäderna för »annan lärare», erhåller man emellertid bostäder, som enligt de sakkunnigas mening kunna godtagas såsom familjebostäder.

Enligt de sakkunnigas förslag skall således åt en ordinarie folkskollärare anvisas en tjänstebostad med omkring 90 kvadratmeters golvyta, fördelad på minst tre rum och kök, samt åt annan lärare anvisas en tjänstebostad med omkring 55 kvadratmeters golvyta, fördelad på två rum och kök. De sakkunniga förutse emellertid, att fall kunna förekomma, då det torde synas skäligt att även en ordinarie folkskollärare skall vara skyldig åtnöjas med tjänstebostad av sistnämnda slag. Om nämligen tjänstebostad skall tillhandahållas en ordinarie folkskollärare, som är ensamstående, och en bostad om 90 kvadratmeter och tre rum och kök icke står till förfogande men det finnes en bostad om två rum och kök, bör enligt de sakkunnigas mening läraren vara skyldig att mottaga den mindre tjänstebostad, som står till förfogande. De sakkunniga föreslå, att en särskild bestämmelse om denna skyldighet intages i boställsordningen. Bestämmelsen bör ock innebära, att skoldistriktet i dessa fall har fullgjort sin skyldighet att tillhandahålla en tjänstebostad, som uppfyller boställsordningens krav, därest det tillhandahållit en sådan mindre tjänstebostad som läraren är skyldig att mottaga.

Grunden för en sådan skyldighet för ordinarie folkskollärare att åtnöjas med mindre tjänstebostad bör vara, att läraren presumeras icke ha behov av så stora utrymmen, som en folkskollärarystads bostad enligt huvudregeln skall omfatta. Av denna anledning bör skyldigheten aldrig åligga gift folkskollärare. Den bör ej heller åvila alla ogifta. Skyldigheten bör enligt de sakkunnigas uppfattning föreligga endast för lärare, som är *ensamstående*. Ogift lärare, som har närstående anförvanter boende hos sig, bör enligt de sakkunnigas mening i regel icke sägas vara ensamstående. Detsamma bör enligt de sakkunnigas mening gälla lärare, som har hushållerska.

Orsaken till att en tjänstebostad, som uppfyller huvudregelns krav på tjänstebostad för en ordinarie folkskollärare, icke står till förfogande torde ibland kunna tänkas vara den, att tjänstebostad av nyss angivet slag givits åt »annan lärare», som enligt huvudregeln icke skulle ha rätt till så stor bostad. Sådana fall torde dock vara mycket sällsynta. De torde ytterst sällan giva upphov till några stridigheter, enär en ensamstående lärare i regel föredrar en mindre bostad med lägre hyresavdrag och mindre utrymmen att möblera. Det sist sagda torde för övrigt medföra, att även i andra fall än de nämnda ensamstående ordinarie folkskollärare frivilligt åtnöjes med eller rent av önskar mindre tjänstebostad än den föreskrivna om 90 kvadratmeter. Även för dessa fall, då tjänstebostadsfrågan ordnats genom en frivillig överenskommelse, bör gälla, att skoldistriktet fullgjort sin skyldighet att tillhandahålla en tjänstebostad, som uppfyller boställsordningens krav.

De förslag till bestämmelser om tjänstebostädernas storlek, för vilka de sakkunniga hittills redogjort, avse principiellt alla slag av tjänstebostäder, såväl nya som äldre. Förslagen innebära emellertid, att de för »annan lärare» avsedda tjänstebostäderna skola utökas i fråga om golvyta och rumsantal. Även till den del förslagen icke innebära någon utökning bör bemärkas, att

av de statistiska uppgifter, som de sakkunniga infordrat, framgår, att många av de för närvarande befintliga tjänstebostäderna icke uppfylla de nuvarande storleksbestämmelserna i 1937 års boställsordning med därtill hörande övergångsbestämmelser. Om de befintliga tjänstebostäderna skola kunna uppfylla den nya boställsordningens bestämmelser i fråga om storlek, kräves därför i många fall, antingen att de nuvarande golvytorna utökas, eller ock att undantagsbestämmelser givas i erforderlig mån. Den förstnämnda utvägen torde i regel ej vara framkomlig av byggnadstekniska och ekonomiska skäl. Dessutom torde en utökning av golvytan till den nya boställsordningens mått icke alltid vara önskvärd. Fall kunna nämligen tänkas, då en lärare eller lärarinna icke önskar större tjänstebostad än den han eller hon har. En ensamstående ordinarie folkskollärarinna torde ock i vissa fall anse en tjänstebostad om 65 kvadratmeter mera lämplig för sig än en tjänstebostad om 90 kvadratmeter. I dessa fall göra lärarens personliga förhållanden, att det icke är så angeläget med en utökning av golvytan. På grund härav böra enligt de sakkunnigas mening dessa tjänstebostäder tills vidare anses vara reglementsenliga utan någon ändring. Föreskrifter härom böra meddelas i form av undantagsbestämmelser till boställsordningens bestämmelser om tjänstebostads storlek. Dessa undantagsbestämmelser böra dock icke givas längre giltighetstid än som nödvändigt är. Sker efter den nya boställsordningens ikraftträdande sådan om- eller tillbyggnad av det hus, vari tjänstebostad är belägen, eller sådan mera omfattande reparation å nämnda hus, att tjänstebostadens golvyta kan utökas till den enligt huvudregeln gällande storleken, böra därefter undantagsbestämmelserna icke få återopas för ett fortsatt godkännande av för liten golvyta.

Grunden till att de avsedda undantagsbestämmelserna böra givas är olika i olika fall. Å ena sidan finnas här nämligen sådana tjänstebostäder, som uppfylla tidigare eller närmast före den nya boställsordningens ikraftträdande gällande föreskrifter i fråga om golvytans storlek. Hit höra folkskolläraryrkesbostäderna med en golvyta av omkring 65 kvadratmeter, vilka varit reglementsenliga intill den 1 juli 1943, samt de tjänstebostäder för »annan lärare», som ha en golvyta av omkring 45 kvadratmeter och därför överensstämma med de nuvarande föreskrifterna i ämnet. För dessa två slag av tjänstebostäder bör enligt de sakkunnigas uppfattning givas ett stadgande, att de må utan prövning tills vidare avvika från de enligt nya boställsordningens huvudregel gällande föreskrifterna beträffande golvyta. Å andra sidan finnas ock en hel del tjänstebostäder, som aldrig uppfyllt gällande bestämmelser i fråga om golvytans storlek utan endast på grund av stadgande i övergångsbestämmelserna till boställsordningen ansetts såsom tjänliga tjänstebostäder. Ehuru de sakkunniga väl inse fördelen och önskvärheten av att i den nya boställsordningen sättas bestämda minimimått i fråga om sagda storlek, anse de det dock ej möjligt att giva sådana föreskrifter, att alla dessa sistnämnda tjänstebostäder med för liten golvyta måste utdömas såsom tjänstebostäder. Enligt de sakkunnigas uppfattning böra därför undantagsbestämmelserna givas sådan räckvidd, att de må kunna om-

fatta även vissa av dessa tjänstebostäder. I detta fall böra de för små bostäderna dock ej bliva godkända omedelbart på grund av ett stadgande i boställsordningen, utan möjlighet torde böra öppnas för skolöverstyrelsen att, om särskilda förhållanden anses därtill föranleda, på framställning av skoldistrikt giva dispens för sådan bostad från boställsordningens övriga bestämmelser om golvyta. Dispensen torde böra av skolöverstyrelsen givas viss tids giltighet, dock så att den alltid upphör, om sådan ovan omförd åtgärd vidtages med tjänstebostaden eller det hus, vari den är inrymd, att golvytan kan ökas till de föreskrivna måtten.

Två frågor torde vålla särskilda svårigheter vid tillämpningen av de av de sakkunniga här skisserade undantagsbestämmelserna. Den första frågan är, var man skall anse att gränsen går mellan de undantagsfall, som böra vara godkända omedelbart på grund av stadgandet i boställsordningen, och de undantagsfall, för vilkas godkännande fordras dispens av skolöverstyrelsen. Som förut nämnts, böra omedelbart på grund av stadgandet i boställsordningen godkännas dels folkskolläraryrkesbostäderna om två rum och kök med en sammanlagd golvyta av omkring 65 kvadratmeter och dels bostäder för »annan lärare» om ett rum och kök med en sammanlagd golvyta av omkring 45 kvadratmeter. Tolkningssvårigheten är här knuten till ordet »omkring». Enligt de sakkunnigas uppfattning torde detta ord här böra medgiva en avvikelse på ungefär 10 procent. Under denna undantagsbestämmelse böra alltså falla bostäder om två rum och kök med en sammanlagd golvyta av minst 58 kvadratmeter och bostäder om ett rum och kök med en sammanlagd golvyta av minst 40 kvadratmeter. Det kan tyckas, att dessa gränser verka godtyckliga. Då gränsdragningen i detta fall blir i viss mån godtycklig, hur den än verkställes, anse dock de sakkunniga lämpligast, att man i detta fall ej går utöver en avvikelse av ungefär 10 procent.

Den andra frågan, som torde komma att bereda svårigheter, är var skolöverstyrelsen skall sätta en lägsta gräns för dispensfallen. Denna gräns torde icke kunna bestämt fastställas utan torde böra variera från fall till fall. Den torde vara avhängig av flera omständigheter, av vilka tre böra särskilt nämnas. Den första är tjänstebostadsinnehavarens personliga förhållanden. En ensamstående lärare t. ex. behöver i regel icke så stor bostad som en lärare med familj. Men en ensamstående lärare kan bilda familj och därigenom få behov av större bostad. Eller en ensamstående lärare kan sluta sin anställning och efterträdas av en lärare med familj. De sakkunniga anse riktigt, att vid dispensfrågans avgörande hänsyn tages till tjänstebostadsinnehavarens personliga förhållanden. Dessa förhållandens föränderlighet bör emellertid föranleda, att skolöverstyrelsens medgivande visserligen gives för viss tid men dock med giltighet endast tills vidare under denna tid. Därigenom vinnes, att dispensfrågan kan upptagas till omprövning, om förändring inträder i lärarens personliga förhållanden. Skulle den inträdda förändringen anses böra medföra medgivandets upphörande, må dock observeras, att medgivandet måste gälla så lång tid efter beslutet om dess upphörande, att skoldistriktet lämnas tillfälle att anskaffa en annan tjänstebostad. Denna över-

gångstid torde i regel icke kunna fastställas till kortare tid än ett år. Den andra omständighet, som har särskild betydelse för avgörandet av var den nedre gränsen för dispensfallen skall sättas, är hur tjänstebostadens golvyta kan beräknas bli disponerad under dispenstiden. En praktiskt disponerad bostad kan tillåtas ha mindre golvyta än en opraktiskt disponerad. Som en tredje omständighet bör nämnas tjänstebostadens bekvämligheter och kvalitet i övrigt. Även om hänsyn toges till nämnda och eventuellt förekommande andra omständigheter, måste det dock finnas en gräns, under vilken man aldrig bör få gå. De sakkunniga vilja uttala, att enligt de sakkunnigas mening dispens beträffande tjänstebostäderna för »annan lärare» bör givas ytterst sällan för bostäder med mindre golvyta än 40 kvadratmeter.

De sakkunniga vilja till slut påpeka, att enligt den konstruktion, som av de sakkunniga givits åt de nu föreslagna undantagsbestämmelserna, de bostäder, som enligt nämnda bestämmelser bli godkända såsom tjänstebostäder, stå i överensstämmelse med »de i boställsordningen givna eller med stöd av boställsordningen meddelade bestämmelserna». På grund härav är lärare skyldig att mottaga sådan tjänstebostad, under förutsättning att övriga villkor för mottagningsskyldighet föreligga. Läraren kan alltså icke neka att mottaga tjänstebostaden under hänvisning till dess alltför ringa golvyta.

KAPITEL 7.

Tjänstebostads bekvämligheter.

Med »bekvämligheter» förstå de sakkunniga i detta sammanhang vatten (medelst i bostaden indragen vattenledning), avlopp, elektriskt ljus, centraluppvärmning, badrum och vattenklosett. I denna betydelse använda de sakkunniga även uttrycket »de moderna bekvämligheterna». I vissa fall användes dessutom uttrycket »primärbekvämligheterna». De sakkunniga avse härmed bekvämligheterna vatten, avlopp och elektriskt ljus.

Gällande boställsordning — vars bestämmelser i detta hänseende äro likalydande med 1918 års boställsordnings — innehåller ingen annan föreskrift om bekvämligheter än följande föreskrift om vatten: »I tjänstebostad eller dess närhet skall finnas tillgång till friskt och gott vatten i för tjänstinhavarens hushåll tillräcklig mängd.» Som av ordalydelsen framgår, innebär detta icke något krav på att tjänstebostad skall vara försedd med i bostaden indragen vattenledning.

De ovan i kapitel 2 redovisade statistiska uppgifterna utvisa, att endast ungefär 7 procent av samtliga tjänstebostäder för lärare vid folk- och småskolor äro försedda med alla de moderna bekvämligheterna. I ungefär 27 procent av antalet tjänstebostäder finnas bekvämligheterna vatten, avlopp, elektriskt ljus och centralvärme, eventuellt någon därutöver men ej alla bekvämligheterna. Ungefär 31 procent av tjänstebostäderna äro försedda med »primärbekvämligheterna» vatten, avlopp och elektriskt ljus, medan i ungefär 35 procent av bostäderna dessa primärbekvämligheter saknas helt eller delvis.

En av de sakkunniga företagen undersökning av de bestämmelser och den praxis i fråga om tjänstebostäders bekvämligheter, som gälla på vissa områden inom statsförvaltningen, har givit följande resultat.

För *statens järnvägars* tjänstebostäder finnas inga bestämmelser i nu förevarande avseende. Då ny tjänstebostad bygges eller ombyggnad verkställas av äldre tjänstebostad, förses bostaden emellertid nu för tiden såvitt möjligt med vatten, avlopp, elektriskt ljus, centraluppvärmning och vattenklosett. Badrum förekommer i många fall men ej alltid; det inredes mest i de större tjänstebostäderna. Av till de sakkunnigas förfogande ställda uppgifter beträffande 7 500 tjänstebostäder eller omkring 80 procent av statens järnvägars samtliga tjänstebostäder framgår, att »vatten- och avloppsledningar» finnas i 80 procent av de 7 500 tjänstebostäderna, medan central- eller värmningsvärmeledning finnes i 30 procent av samma bostäder.

Ej heller för *domänverkets* tjänstebostäder finnas några bestämmelser om bekvämligheter. Vid de nybyggnader, som för närvarande verkställas, förses tjänste-

bostäderna emellertid alltid med vatten, avlopp, centraluppvärmning och vattenklosett ävensom med elektriskt ljus. På grund av att dessa tjänstebostäder stundom äro belägna på stora avstånd från ledningar för elektrisk ström, kan det ibland vara svårt att förse bostäderna med elektriskt ljus. Man brukar då bygga vindmotorer för strömalstringen. Tjänstebostäderna förses ock i regel med badrum.

Även vid *lots- och fyrstaten* saknas fastställda regler om tjänstebostädernas bekvämligheter. Lotsstyrelsen brukar emellertid, i den mån det praktiskt är möjligt och kostnaderna ej bliva alltför stora, i tjänstebostäderna inreda vatten, avlopp, elektriskt ljus, centralvärme och badrum (det sistnämnda i regel i tvättstugan). Där emot förses tjänstebostäderna mycket sällan med vattenklosett.

För *statens vattenfallsverks* tjänstebostäder finnes i de av vattenfallsstyrelsen den 14 juni 1941 fastställda bestämmelserna för beräkning av hyror för nämnda tjänstebostäder en föreskrift, att till tjänstebostad skola höra »kök, tambur, torrklosett, erforderliga garderober, källare och tillgång till tvättstuga, varjämte i hela lägenheten skola vara installerade ledningar för elektrisk belysning samt i köket vatten- och avloppsledningar». Enligt hyresbestämmelserna skall grundhyran höjas med vissa belopp, om tjänstebostad är försedd med, bland annat, vattenklosett, badrum och centralvärmeledning.

Generella bestämmelser angående bekvämligheterna saknas ock såvitt gäller tjänstebostäder för *beställningshavare, underkastade militära avlöningsreglementet eller militära icke-ordinariereglementet*. Vid byggande av nya tjänstebostäder förser man numera bostäderna med vatten, avlopp, elektriskt ljus, centraluppvärmning, badrum och vattenklosett. Största delen av de äldre tjänstebostäderna äro emellertid icke försedda med alla dessa bekvämligheter. Det är vederbörande myndigheters strävan att få i de äldre tjänstebostäderna inreda samma bekvämligheter, varmed de nya förses, men denna strävan har starkt hämmats av nu rådande kristid.

I detta sammanhang ha de sakkunniga även inhämtat upplysningar om de fordringar i fråga om bekvämligheter, som *egnahemsstyrelsen* uppställer för beviljande av egnahemslån. Dessa fordringar kunna vara av intresse därför, att de angiva de minimikrav i fråga om bostäders beskaffenhet, som anses böra uppfyllas för att staten skall ha skäl att understödja egnahemsbyggandet. Av naturliga skäl måste dessa krav vara mindre vittgående än de krav, som böra ställas på tjänstebostäder för folkskolans lärare. Kraven på bostädernas standard kunna på grund härav vara olika. Då emellertid såväl tjänstebostäderna för folkskolans lärare som de byggnader, för vilkas uppförande egnahemslån beviljas, till största delen äro belägna på landsbygden, och egnahemsstyrelsen bland annat har till uppgift att »verka för en förbättring av byggnadsbeståndet på landsbygden», ha de sakkunniga trots de angivna olikheterna dock ansett det vara av värde att här lämnas vissa uppgifter om villkoren för egnahemslån. Dessa villkor gälla, såvitt avser byggnadens standard, egentligen endast golvutrymme och rumsantal. Förefintlighet av någon eller några bekvämligheter utgör nämligen icke något villkor för beviljande av egnahemslån. Grundprincipen är, att vatten, avlopp och centralvärme böra indragas, om det kan ske för en rimlig kostnad. Egnahemsstyrelsen har inga krav på att badrum skall inredas. Däremot söker man om möjligt genomföra, att i varje bostad inredes ett litet tvättrum med tvättställ ävensom torkutrymme. — Beträffande vattenklosett må nämnas, att egnahemsstyrelsen i en utredning av år 1942 angående vattenförhållandena på landet närmast uttalat sig mot att man söker inreda

vattenklosett på landet annorstädes än på platser, där avloppsförhållandena äro förstklassiga. Egnahemsstyrelsen anser, att de hygieniska olägenheter, som följa med en vattenklosett, om avloppsförhållandena icke äro fullt tillfredsställande, äro så betydande, att de överbäga fördelarna av denna bekvämlighet. — Slutligen må observeras, att egnahemsstyrelsen, som alltså icke uppställer förefintligheten av vissa bekvämligheter såsom krav vid beviljande av egnahemslån, dock har rätt vidsträckt möjlighet att befrämja införandet av de primära bekvämligheterna. Styrelsen kan nämligen giva bidrag — även till dem som eljest icke kunna få egnahemslån — för inredande i redan färdiga bostäder av vatten, avlopp och elektriskt ljus.

De sakkunniga vilja ock påpeka, att enligt 3 § kungörelsen den 22 juni 1939 (nr 465) om lantarbetarbostadslån och lantarbetarbostadsbidrag må *lantarbetarbostadslån* utgå för »iordningställande av lägenhet om minst två rum och kök av lämplig storlek, vilken inrättas så, att den ur hygienisk synpunkt och med hänsyn till möjligheterna att underlätta det husliga arbetets bedrivande utgör en god och ändamålsenlig bostad». I paragrafen föreskrives ock, att lägenheten, där så kan ordnas inom rimlig kostnad, skall förses med vatten- och avloppsledningar samt anordningar för centraluppvärmning. Enligt 17 § samma kungörelse i den lydelse, paragrafen erhållit genom kungörelsen den 30 juni 1943, nr 632, kan *lantarbetarbostadsbidrag* beviljas för, bland annat, iordningställande av sådan i 3 § avsedd lägenhet, som förses med vatten- och avloppsledningar samt anordningar för centraluppvärmning eller förses med enbart vatten- och avloppsledningar.

I förevarande sammanhang, då det är fråga om bostäder på landsbygden, anse de sakkunniga det vara av intresse att här även erinras om vissa uppgifter i 1940 års *byggnadskostnadssakkunnigas* betänkande den 29 januari 1941 med utredning angående byggnadskostnaderna (SOU 1941: 4). Byggnadskostnadssakkunniga ha å s. 278—307 i sitt betänkande redogjort för vissa uttalanden rörande orsakerna till stegringen av byggnadskostnaderna på landsbygden, vilka uttalanden på begäran av byggnadskostnadssakkunniga gjorts av egnahemsdirektörer, hushållningssällskap, stiftsjägmästare och boställsnämndsordförande. I de flesta uttalanden har standardhöjningen framhållits såsom en av orsakerna till stegringen. Bland de sidor av standardhöjningen som särskilt omnämnts är, att en del av vad man brukar anse ingå i »modern bostadsstandard» från städerna trängt ut till landsbygden. I detta sammanhang nämnas bl. a. vatten, avlopp, elektriskt ljus, värmeledning, vattenklosett och tvättrum eller bad. Den roll, standardhöjningen spelat för byggnadskostnadernas stegring, bedömes mycket olika, såväl i de skilda landsdelarna som ock inom samma trakt av landet. Meningarna gå ock i sår när det gäller frågan, hur långt standardhöjningen fortskridit på landsbygden, d. v. s. vilka av de moderna bekvämligheterna som kunna sägas ha blivit så vanliga, att det vid nybyggnader ansetts normalt att förse bostäderna med dem. En sammanfattning av uttalandena på denna punkt torde svårigen kunna göras. Lärlönesakkunniga vilja inskränka sig till att hänvisa till redogörelsen i det omnämnda betänkandet, särskilt s. 278—280 och 290—295.

De sakkunniga. De sista åren ha medfört en högst betydande höjning av bostadsstandarden i allmänhet i landet. Denna höjning skedde först i städer och övriga tätorter, men under senare delen av 1920-talet och framför allt under 1930-talet spred den sig även till landsbygden.

Som ovan påpekats, uppställde 1918 års boställsordning inga krav på att tjänstebostad skulle vara försedd med någon av de moderna bekvämligheterna. Detta torde ha stått i överensstämmelse med vad man vid tiden för nämnda boställsordnings tillkomst ansåg sig kunna kräva i fråga om standarden på bostäder på landsbygden. 1937 års boställsordning innebar endast en formell revision av den tidigare boställsordningen. Vid tillkomsten av 1937 års boställsordning upptogs de olika problemen, bland annat det om tjänstebostads bekvämligheter, ej till saklig prövning. Redan före tillkomsten av den nu gällande boställsordningen torde emellertid 1918 års boställsordnings inställning till bekvämligheterna ha varit föråldrad. Utvecklingen hade gått förbi författningsbestämmelserna. Då 1937 års boställsordning icke upptog några föreskrifter om bekvämligheter i tjänstebostäderna, var den därför redan från början distanserad av de faktiska förhållandena på detta område. Under åren efter 1937 har detta missförhållande alltmer ökat. Numera torde det knappast förekomma, att skoldistriktet uppföra nya tjänstebostäder, som icke äro försedda med åtminstone primärbekvämligheterna.

Boställsordningen skall enligt de sakkunnigas uppfattning innehålla tvingande bestämmelser om huru tjänstebostäderna för folkskolans lärare skola vara beskaffade för att tillfredsställa de anspråk, som lärarna enligt de författningsgivande myndigheternas uppfattning skäligen böra ha rätt att ställa. Dessa anspråk böra icke vara mindre än de, som i allmänhet ställas på vanliga bostäder för personer i ungefär samma samhällsställning som folkskolans lärare inneha. Bostadsstandarden torde emellertid med all sannolikhet komma att fortsätta att stiga, åtminstone på landsbygden, där den ännu är betydligt lägre än i tätorterna. Den boställsordning, varom nu skall framläggas förslag, måste antagas bliva gällande under rätt lång tid. Med hänsyn härtill och till den med sannolikhet fortsatta standardhöjningen bör enligt de sakkunnigas mening den nya boställsordningen upptaga bestämmelser i fråga om tjänstebostads bekvämligheter, som motsvara den standard man nu för tiden vid byggande av nya bostäder i allmänhet strävar efter att uppnå.

Tjänstebostad torde i regel kunna förses med vatten medelst i tjänstebostaden indragen vattenledning. Finnes ej allmän vattenledning på orten och kan ej genom självtryck vatten ändå inledas i tjänstebostad, bör enligt de sakkunnigas uppfattning vatten inledas i tjänstebostaden medelst en hydroforanläggning och ledningar från en brunn. Finnes i tjänstebostaden tillgång till elektrisk ström, bör hydroforanläggningen göras automatiskt verkande.

Avlopp från tjänstebostad torde ock i allmänhet kunna tillfredsställande ordnas.

Större svårigheter torde det i vissa trakter bereda att förse tjänstebostad

med elektriskt ljus. Ännu finnas många kommuner, exempelvis på Gotland, som icke äro elektrifierade. I vissa skogstrakter kan det också på grund av de stora avstånden till närmaste med elektrisk belysning försedda plats vara stora ekonomiska svårigheter förknippade med införande av elektriskt ljus i en tjänstebostad. I vissa fall torde — på sätt som, enligt vad ovan angivits, stundom sker vid domänverkets tjänstebostäder — de antydda svårigheterna kunna övervinnas genom att invid tjänstebostaden uppföres en vindmotor för strömalstring. Svårigheterna att förse tjänstebostäderna med elektriskt ljus bliva emellertid med tiden allt mindre på grund av den utbyggnad av ledningsnätet, som alltfort pågår.

De svårigheter, som sålunda ibland kunna föreligga för tjänstebostads förseende med vatten, avlopp och elektriskt ljus, äro enligt de sakkunnigas mening icke större eller oftare förekommande, än att den nya boställsordningen bör upptaga såsom huvudregel, att de nämnda primärbekvämligheterna skola finnas i varje tjänstebostad.

Har innehavare av äldre tjänstebostad på egen bekostnad inlett elektriskt ljus i bostaden och för att erhålla elektrisk ström tecknat andelar i en distributionsförening, bör i och med ikraftträdandet av den nya boställsordningen skoldistriktet inträda såsom ansvarig för alla de förpliktelser, läraren måst ikläda sig för att erhålla den elektriska strömmen. Skoldistriktet bör på grund härav vara skyldigt att av läraren övertaga dennes andelar i distributionsföreningen.

Även om de sakkunniga således anse svårigheterna att förse tjänstebostad med vatten, avlopp och elektriskt ljus icke vara större än att huvudregeln bör vara, att primärbekvämligheterna skola finnas i varje tjänstebostad, förutse de sakkunniga, att de nämnda svårigheterna någon gång kunna vara så betydande, att det kan vara skäligt att tjänstebostad i avvaktan på svårigheternas undanröjande får sakna nämnda bekvämligheter eller någon av dem. Svårigheten att förse tjänstebostad med vatten kan bero på att bostaden är belägen på sådan berggrund, att vattenledningarnas nedläggande på frostfritt djup kan vara förenat med stora praktiska svårigheter och oproportionerligt stora kostnader. Svårighet att förse tjänstebostad med elektriskt ljus torde uteslutande bero på att trakten, där bostaden är belägen, icke är elektrifierad. Med hänsyn till möjligheten av antydda betydande svårigheter bör därför enligt de sakkunnigas uppfattning huvudregeln ej göras orygglig utan möjlighet öppnas för skolöverstyrelsen att efter framställning av skoldistrikt medgiva undantag. Avser medgivandet att tjänstebostad får sakna vatten (medelst i tjänstebostaden indragen vattenledning), måste dock tillses, att bostadsinnehavarens hushåll på annat sätt beredes tillgång till erforderligt vatten. Finnes friskt och gott vatten i tillräcklig mängd att hämta i en brunn i tjänstebostadens omedelbara närhet, bör tjänstebostadsinnehavaren vara skyldig att åtnöjas därmed under den tid skolöverstyrelsens medgivande gäller. Finnes vatten ej att hämta i en brunn i tjänstebostadens omedelbara närhet, bör skoldistriktet vara skyldigt att ombesörja, att vatten på lämpligt sätt tillhandahålles.

Näst efter de nu föreslagna torde centraluppvärmning vara den bekvämlighet, som genomförts mest allmänt. Centraluppvärmningen torde i regel möjliggöra bättre bränsleekonomi. Dess övriga fördelar — t. ex. jämnare värme, mindre besvär med eldningen — äro lätta att påvisa och enligt de sakkunnigas uppfattning mycket betydande. Med hänsyn härtill vilja de sakkunniga föreslå, att även centraluppvärmning i boställsordningen upptages bland de bekvämligheter, varmed varje tjänstebostad skall förses. Ett generellt, under på visst sätt bestämd tid gällande undantag från denna regel torde böra stadgas för de äldre tjänstebostäder, som sakna denna bekvämlighet. De sakkunniga ha ock övertvägt den frågan, huruvida undantag från regeln borde tillåtas även för de nya tjänstebostäder, beträffande vilka skoloröverstyrelsen medgiver, att de få sakna vatten. Då de sakkunniga emellertid inhämtat, att centraluppvärmning kan utan större svårigheter användas även om vatten medelst i bostaden indragen vattenledning ej finnes, anse de sakkunniga sig ej böra föreslå något undantag av sist angivet slag.

Äro flera tjänstebostäder belägna i samma hus, kunna de antingen ha gemensam centraluppvärmning eller ock var sin sådan, s. k. våningsvärmeledning. I förstnämnda fallet kunna irritationsmoment lätt uppkomma. Tjänstebostadsinnehavarna kunna t. ex. ha olika uppfattning om när eldningen i den gemensamma värmepannan skall börja eller sluta eller om hur riklig eller sparsam eldningen skall vara eller om hur ansvaret för eldningens ombesörjande skall fördelas. I sistnämnda hänseende kan t. ex. förekomma, att tjänstebostadsinnehavare anser sig icke skyldig att deltaga i ombesörjandet av och kostnaden för uppvärmningen av huset under jullovet, om han då är bortrest. För undvikande av tvister som de nämnda böra i boställsordningen ock intagas noggranna författningsbestämmelser om fördelning av ansvar och kostnad i fall, då gemensam centraluppvärmning förekommer.

Badrum torde — jämte vattenklosett — vara den bekvämlighet, som längst ansetts vara »lyx». Kanske finnes detta betraktelsesätt ännu kvar i vissa trakter av landet eller inom vissa folklager, framför allt på landsbygden. Det torde kunna förutses, att med en fortsatt höjd bostadsstandard den uppfattningen allmänt skall göra sig gällande, att badrum icke är lyx utan bör jämsställas med de övriga här förut omnämnda bekvämligheterna.

Av den ovan intagna redogörelsen för praxis i fråga om tjänstebostäders bekvämligheter inom vissa områden av statsförvaltningen framgår, att nya tjänstebostäder där i allmänhet förses med badrum. Detsamma gäller om äldre tjänstebostäder, som undergå mera omfattande reparationer eller ombyggnader.

I sin förut omförmälda skrivelse med förslag till bl. a. vissa ändringar i boställsordningen för lärare vid folk- och småskolor har 1940 års *civila byggnadsutredning* till särskild behandling upptagit även frågan, om i nämnda boställsordning borde intagas en föreskrift, som kunde främja inredandet av badrum i ifrågavarande tjänstebostäder. Civila byggnadsutredningen anför härom.

Slutligen vill utredningen framhålla, att utredningen principiellt hyser den uppfattningen, att tillgång till badrum, där så är möjligt, bör beredas i alla familjebostäder. Vid granskning av olika byggnadsförslag har utredningen ock låtit sig angeläget vara att främja en utveckling i sådan riktning trots de kostnader, som därmed äro förbundna. Utredningen har med hänsyn härtill öfvervägt att låta önskemålet i fråga komma till uttryck i boställsordningen för här förevarande befattningshavare. Enär emellertid anordnandet av särskilt badrum i en lägenhet för närvarande torde approximativt draga en merkostnad av mellan 800 och 1 000 kronor, bör denna merkostnad givetvis föranleda en i motsvarande mån förhöjd hyresersättning, förslagsvis uppskattad till 60—72 kronor för år. En sådan utväg låter sig emellertid knappast anlitas till följd av det sätt, på vilket sagda ersättning för folkskolans lärare är författningsmässigt reglerad. Utredningen har därför ansett sig böra avstå från att föreslå åtgärder i angivna syfte, så mycket mera som upptagandet av en dylik minimifordran i boställsordningen skulle kunna föranleda, att tjänstebostad utan badrum ansåges icke uppfylla boställsordningens fordringar och sålunda berättigade till nedsättning i fastställda hyresbelopp.

De sakkunniga dela civila byggnadsutredningens uppfattning, att tillgång till badrum, där så är möjligt, bör beredas i alla familjebostäder. Då det synes de sakkunniga uppenbart, att vid den fullständiga omarbetning av boställsordningen, som nu verkställes, ändring även måste komma att ske i fråga om hyresavdragsbeloppen, bortfaller för de sakkunniga det skäl, som avhållit civila byggnadsutredningen från att föreslå införandet i boställsordningen av en bestämmelse om badrum. Enligt de sakkunnigas uppfattning bör man emellertid vid införandet av en sådan bestämmelse gå längre än civila byggnadsutredningen efter ordalagen i sin skrivelse synes vara benägen att göra. Enligt civila byggnadsutredningens uppfattning bör tillgång till badrum beredas i alla »familjebostäder». Då i fråga om tjänstebostäderna för folkskolans lärare alla bostäder, såväl de större som de mindre, kunna komma att tjäna som familjebostäder, vilja de sakkunniga föreslå, att bestämmelsen om badrum gives tillämpning å varje tjänstebostad för lärare vid folk- eller småskola, oberoende av om den är familjebostad eller ej. (Att ett från annan synpunkt berättigat undantag från denna generellt formulerade regel dock bör medgivas, kommer nedan att påpekas.) Uttrycket »tillgång till badrum» tyder ock på att civila byggnadsutredningen icke ansett, att varje tjänstebostad borde förses med eget badrum utan att ett badrum kunde vara gemensamt för flera tjänstebostäder. De sakkunniga vilja avråda från en bestämmelse, som kan medgiva en sådan tolkning. Systemet med ett för två eller flera tjänstebostäder gemensamt badrum torde enligt de sakkunnigas mening vara ägnat att framkalla irritation och tvister mellan tjänstebostadsinnehavarna. De sakkunniga anse, att systemet med särskilt badrum till varje tjänstebostad är väl värt den merkostnad, som därigenom uppkommer. Då skillnaden i merkostnad för ett badrum och för ett tvätttrum ej heller är stor — den utgöres egentligen endast av kostnaden för badkaret — men fördelarna med ett badrum enligt de sakkunnigas uppfattning äro mycket större än fördelarna med ett tvätttrum, finna de sakkunniga det ej motiverat, att fordringarna sänkas till krav på endast tvätttrum.

På grund av det anförda föreslå de sakkunniga, att i boställsordningen in-

tages en bestämmelse, att tjänstebostad skall vara försedd även med badrum. Från denna huvudregel böra dock två undantag medgivas. Då badrum enligt de sakkunnigas uppfattning icke kan tänkas, om bostaden saknar vatten medelst i bostaden indragen vattenledning, bör gälla, att tjänstebostad må sakna badrum under tid, då den enligt medgivande av skolöverstyrelsen må sakna vatten. Dessutom bör generellt undantag av samma räckvidd som i fråga om centraluppvärmning stadgas för äldre tjänstebostäder.

Är tjänstebostad försedd med vatten och avlopp, torde inga mera betydande svårigheter förefinnas för inredande av vattenklosett i bostaden. Som ovan omförmäls har visserligen egnaheimsstyrelsen uttalat sig mot inredande av vattenklosett i andra fall än där avloppsförhållandena äro fullt tillfredsställande. Enligt vad de sakkunniga inhämtat böra dock de anordningar för avlopp från vattenklosett, som numera finnas (t. ex. septic-tank), kunna anses vara så tillfredsställande, att de sakkunniga icke på den grund behöva avhållas från att föreslå tjänstebostädernas förseende med vattenklosett. Ej heller torde kostnaderna för inredande av denna bekvämlighet vara så stora, att de böra inverka avhållande. De sakkunniga finna sig därför böra föreslå, att i boställsordningen intages en bestämmelse om att tjänstebostad jämväl skall förseas med vattenklosett. Dock bör tjänstebostad få sakna vattenklosett under tid, då bostaden enligt medgivande av skolöverstyrelsen må sakna vatten. För äldre tjänstebostäder bör även här stadgas generellt undantag av viss räckvidd.

I boställsordningen skall alltså enligt de sakkunnigas förslag intagas en bestämmelse, att varje tjänstebostad skall förseas med vatten, avlopp, elektriskt ljus, vattenklosett, centraluppvärmning och badrum. Några erforderliga undantag från bestämmelsen ha ovan angivits. Eljest bör bestämmelsen principiellt gälla i alla fall, således för såväl nya som äldre tjänstebostäder. Emellertid framgår av de ovan i kapitel 2 redovisade statistiska uppgifterna, att en mycket stor del av de äldre tjänstebostäderna sakna de flesta eller rent av alla moderna bekvämligheter. Det är såväl praktiskt som ekonomiskt omöjligt att omedelbart förse denna mängd äldre tjänstebostäder med alla de moderna bekvämligheterna. Å andra sidan är det icke motiverat, att denna brist på bekvämligheter skall omedelbart medföra, att alla dessa bostäder utdömas som tjänstebostäder, vilket ju måste bli resultatet, om de icke stå i överensstämmelse med de i boställsordningen givna eller med stöd av boställsordningen meddelade bestämmelserna. Det måste i detta sammanhang betonas, att även dessa äldre tjänstebostäder i fråga om bekvämligheter uppfylla den nuvarande boställsordningens fordringar.

Då den nuvarande boställsordningen icke kräver någon av de moderna bekvämligheterna, anse de sakkunniga, att äldre tjänstebostads avsaknad av bekvämligheter icke i och för sig bör medföra, att den efter den nya boställsordningens ikraftträdande utdömes såsom tjänstebostad. Den bör dock icke få godkännas såsom tjänstebostad hur länge som helst. Sker efter nämnda ikraftträdande om- eller tillbyggnad av hus, inrymmande tjänstebostaden, el-

ler mera omfattande reparation å sådant hus och kan bostaden därvid förse med de föreskrivna bekvämligheterna eller någon eller några av dem, bör bostaden ock förse därmed. Sker ej så, trots att möjlighet därtill finnes, bör tjänstebostaden därefter ej anses uppfylla boställsordningens krav i fråga om de bekvämligheter, med vilka bostaden kunnat förse.

Äldre tjänstebostad bör således enligt de sakkunnigas förslag icke få sakna bekvämlighet längre än till den tidpunkt, då i samband med i nästföregående stycke angiven åtgärd med tjänstebostaden eller tjänstebostadshuset möjlighet finnes att förse bostaden med den ifrågavarande bekvämligheten. Detta bör gälla i fråga om alla de moderna bekvämligheterna. Det kan emellertid dröja många år efter nya boställsordningens ikraftträdande, innan angiven åtgärd vidtages. De sakkunniga anse icke skäligt, att äldre tjänstebostad skall under längre tid få sakna de viktigaste bekvämligheterna, de s. k. primärbekvämligheterna vatten, avlopp och elektriskt ljus. Därför vilja de sakkunniga föreslå, att i boställsordningen intages en bestämmelse, att äldre tjänstebostad, som saknar primärbekvämligheterna eller någon av dem, skall inom viss tid, lämpligen fem år, från boställsordningens ikraftträdande vara försedd med samtliga primärbekvämligheter. Från denna bestämmelse bör dock göras ett undantag i vardera riktningen. Sker omförmäld ombyggnad, tillbyggnad eller reparation tidigare än fem år från ikraftträdandet, bör tjänstebostaden redan vid omförmälda åtgärds vidtagande förse med primärbekvämligheterna. Å andra sidan bör tjänstebostad få sakna dessa bekvämligheter även efter femårstidens utgång, om — på sätt ovan är sagt — skolöverstyrelsens medgivande därtill lämnats.

KAPITEL 8.

Bränsle och bränsleersättning.

Enligt 6 § gällande boställsordning för lärare vid folk- och småskolor skall med tjänstebostad följa ved eller annat för uppvärmning av bostaden lämpligt bränsle till lärarens husbehov. Läraren äger erhålla veden upphuggen och framforslad till samt inlagd i den till bostaden hörande vedboden. Vedens sönderhuggning skall ombesörjas av läraren. I 9 § 2 punkten föreskrives vidare, att lärare skall vinnlägga sig om sparsamhet i användningen av honom tilldelat bränsle samt att lärare icke får avyttra eller från tjänstebostad bortföra bränsle, som åtföljer bostaden. Ersättning för bränslet beredes skoldistriktet därigenom, att de i 38 § folkskolans avlöningsreglemente angivna hyresavdragsbeloppen utmätts så, att de beräknats innefatta både egentlig hyra och ersättning för bränsle.

Tillhandahålles tjänstebostad åt en folk- eller småskollärare, skall läraren alltså förses även med erforderligt bränsle till bostaden. Härutinnan intaga folkskolans lärare en särställning. För tjänstebostäder, som anvisas åt statliga befattningshavare underkastade de civila eller militära avlöningsreglementena, finnas inga andra bestämmelser i fråga om bränsle än en föreskrift, att ersättning för tjänstebostad i förekommande fall skall inbegripa gottgörelse för centraluppvärmning. Detsamma gäller beträffande de tjänstebostäder, som anvisas åt lärare, underkastade avlöningsreglementet för de högre kommunala skolorna. Enligt lagen om reglering av prästerskapets avlöning skall fri bostad beredas kyrkoherde och komminister, varjämte det åligger pastoratet att såsom bidrag till uppvärmning av tjänstebostad gälda, till kyrkoherde 200 kronor och till komminister 160 kronor för år.

Som nyss omförmälts, innefatta de i 38 § folkskolans avlöningsreglemente angivna hyresavdragen både egentlig hyra för tjänstebostaden och ersättning för bränsle. Av dessa delposter är den förstnämnda betydligt mindre föränderlig än den sistnämnda.¹ Med anledning av bränsleprisens starka stegring i början av nu rådande kristid föreslog Kungl. Maj:t år 1941 riksdagen (proposition nr 175) att besluta om höjning av, bl. a., de då gällande, i 14 § av 1937 års avlöningsreglemente för folkskolans lärare angivna hyresavdragsbeloppen. Höjningen, som angavs skola utgöra särskild ersättning

¹ Observeras bör, att den sedan 1940 inträdda starka disproportionen mellan bränsle- och hyreskostnadernas nivå framför allt beror på att hyresnivån genom statsingripande hållits konstant.

för tjänstebostads uppvärmning, föreslogs av Kungl. Maj:t till 24 kronor för år och eldstad. Kungl. Maj:ts förslag blev av riksdagen bifallet.

Av ett uttalande i den omförmälda propositionen framgår, att föredragande departementschefen anslutit sig till den meningen, att, om ersättning för tjänstebostad inbegriper gottgörelse för bostadens uppvärmning, ersättningen bör under sådana förhållanden som nu råda periodvis omregleras med hänsyn till bränsleprisens variationer. En dylik omreglering kan, såvitt angår tjänstebostäderna för folkskolans lärare, med nuvarande regler endast ske genom direkt ändring av avlöningsreglementet eller genom tillägg till det samma. De sakkunniga kunna icke finna detta tillfredsställande. Skall bränsle alltfört medfölja tjänstebostäderna för folkskolans lärare och skall ersättning för bränslet alltfört utgå med vissa generellt fastställda belopp, torde det därför enligt de sakkunnigas uppfattning vara mest ändamålsenligt, att bränsleersättningen utbrytes ur hyresavdraget och gives formen av ett särskilt bränsleavdrag. Härigenom vinnes, att bränsleersättningen kan ändras efter bränsleprisens variationer, utan att ändring behöver vidtagas i fråga om hyresavdragen. Emellertid torde det även i bränsleposten finnas en relativt konstant del. Den del av bränslekostnaden, som motsvarar bränslepriset under normala prisförhållanden, torde nämligen uppvisa endast obetydliga variationer. Med hänsyn härtill torde kunna övervägas, huruvida ej — för det fall att ett särskilt bränsleavdrag skall tillskapas — bränsleavdraget lämpligen borde uppdelas i två delar, av vilka den ena vore fast och endast den andra vore föränderlig med hänsyn till bränsleprisens variationer.

Systemet med fritt bränsle har såväl fördelar som nackdelar. För systemet talar bland annat följande. Då skoldistrikt genom centrala uppköp stundom torde ha möjlighet att erhålla bränslet billigare än den enskilde läraren torde kunna, kan bostadens uppvärmning förbilligas genom att bränslet tillhandahålles av skoldistriktet. Om flera lärare bebo ett tjänstebostadshus med centraluppvärmning, innebär systemet med fritt bränsle färre irritationsmoment än ett system, där lärarna gemensamt skola skaffa bränsle för eldning av värmepannan. Slutligen medför systemet med fritt bränsle, att ett skoldistrikt, som tillhandahåller en tjänstebostad som är dålig och svår att uppvärma, självt får stå för den på grund av bostadens dåliga beskaffenhet ökade uppvärmningskostnaden, vilket bör göra skoldistriktet mera villigt att försätta tjänstebostaden i bättre skick.

Mot systemet med fritt bränsle talar bland annat, att detta system icke medger fritt konsumtionsval. Bränsleförbrukaren bestämmer varken bränslets art, beskaffenhet, kvalitet eller kvantitet. En annan nackdel med systemet utgör svårigheten för skolstyrelserna att i varje särskilt fall avgöra, hur mycket bränsle som bör medfölja tjänstebostad. Denna fråga har varit föremål för regeringsrättens prövning i ett par fall. I praxis torde man för närvarande många gånger godtaga regeringsrättens beslut i de nämnda fallen såsom anvisningar beträffande den erforderliga bränslemängden. Skall systemet bibehållas, torde emellertid böra övervägas, om icke lämpligast vore, att i boställsordningen angåves, hur mycket bränsle som borde tillhandahållas

i de särskilda fallen. — Mot systemet talar även, att det från ekonomiska synpunkter icke är lämpligt med fritt bränsle. Det inbjuder nämligen ej till sparsamhet med bränslet. — Slutligen må framhållas, att, såvitt de sakkunniga kunnat utröna, folkskolans lärare äro de enda, åt vilka tillhandahålles bränsle till tjänstebostäderna.

Vid ett överbäggande av frågan, om det nuvarande systemet bör bibehållas eller ersättas med ett annat, är att märka, att två av systemets fördelar icke med nödvändighet behöva gå förlorade i ett annat system. Irritationsmomenten i samband med en gemensam centraluppvärmning kunna till största delen elimineras, om för dylikt fall delaktigheten i arbete och kostnad i författningsväg noggrant regleras. Skoldistriktets särskilda intresse av att tillhandahålla tjänstebostäder, som äro bra ombonade och lätta att uppvärma, kan ock bibehållas, om nämligen föreskrift gives om nedsättning av hyresavdraget för en tjänstebostad, som är särskilt svår att uppvärma.

Med hänsyn till det i nästföregående stycke anförda kunna de sakkunniga icke finna det nuvarande systemets fördelar överbäga dess nackdelar. Dessutom kunna de sakkunniga ej finna det motiverat, att folkskolans lärare även i fortsättningen skola intaga en särställning i nu ifrågavarande hänseende. På grund härav föreslå de sakkunniga, att i nya boställsordningen icke infördes någon bestämmelse om att bränsle skall medfölja tjänstebostad. Folkskolans lärare bliva härigenom likställda med statens befattningshavare och med lärarna vid de högre kommunala skolorna. Vidare föreslå de sakkunniga, att hyresavdragen omräknas till att endast innefatta egentlig hyra för tjänstebostaden samt att i boställsordningen intagas bestämmelser i de i nästföregående stycke angivna avseenden.

KAPITEL 9.

Ersättning för tjänstebostad**(Hyresavdrag).**

Gällande bestämmelser om ersättning för tjänstebostad återfinnas i 38 § folkskolans avlöningsreglemente den 30 juni 1942 (nr 619). Paragrafen har följande lydelse.

1 mom. För tjänstebostad jämte bränsle skall lärare månadsvis i efterskott lämna ersättning genom avdrag å avlöningen eller genom kontant inbetalning, i den mån utgående avlöningsbelopp ej förslår till avdraget (*hyresavdrag*).

2 mom. Hyresavdraget skall, där ej annat följer av tredje och fjärde styckena här nedan, för olika hyresgrupper utgå med följande belopp, för redovisningsår räknat:

För tjänstebostad innehållande	Hyresgrupp								
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
	Kronor								
1 rum och kök	330	414	498	582	666	750	834	918	1 002
2 rum och kök	492	624	756	888	1 020	1 152	1 284	1 416	1 548
3 rum och kök	660	834	1 008	1 182	1 356	1 530	1 704	1 878	2 052

Fördelningen å nämnda nio hyresgrupper av de orter, där lärarna äro stationerade, fastställes av Kungl. Maj:t på grundval av utredning rörande de för orterna gällande hyreskostnaderna.

Innehåller tjänstebostad större antal rum än boställsordningen föreskriver, skall lärare icke på grund härav vidkännas högre hyresavdrag än eljest.

Uppfyller tjänstebostaden i väsentliga avseenden icke fordringarna i boställsordningen, skall skolstyrelsen nedsätta hyresavdraget med skäligt belopp.

Hyresavdragsbeloppen äro desamma som i 1937 års avlöningsreglemente (SFS 1937 nr 868, § 14), om därtill lägges den år 1941 i anledning av de stegrade bränsleprisen beslutade särskilda bränsleersättningen av 24 kronor för år och eldstad. Beträffande de överväganden, som ligga till grund för hyresavdragsbeloppens fixerande, torde få hänvisas till 1936 års lärarlönesakkunnigas betänkande den 27 november 1936 (SOU 1936: 48) s. 63—67 samt till kungl. propositionen den 5 mars 1937, nr 270, s. 31—33 och 35, och till kungl. propositionen den 21 mars 1941, nr 175, s. 4—12.

I de år 1937 fastställda hyresavdragen ingick ersättning för bränsle till ett uppskattat belopp av 40 kronor för år och eldstad. Den egentliga hyran för tjänstebostad beräknades alltså till följande belopp.

För tjänstebostad innehållande	Hyresgrupp								
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
	Kronor								
1 rum och kök	202	286	370	454	538	622	706	790	874
2 rum och kök	300	432	564	696	828	960	1 092	1 224	1 356
3 rum och kök	404	578	752	926	1 100	1 274	1 448	1 622	1 796

Då boställsordningen icke kräver, att tjänstebostad skall vara försedd med någon bekvämlighet (i den mening, vari de sakkunniga i kapitel 7 använt detta uttryck), innebär den återgivna regleringen av hyresavdragen å ena sidan, att tjänstebostadsinnehavare icke kan fordra nedsättning av hyresavdraget på den grund att hans bostad saknar en eller flera, eventuellt alla bekvämligheter, och å andra sidan, att — såsom i kapitel 3 påpekats — skoldistrikt icke kan genom förhöjt hyresavdrag utfå någon ersättning av tjänstebostadsinnehavare för kostnader, som nedläggas på tjänstebostads förseende med bekvämligheter.

På sätt i kapitel 7 angivits föreslå de sakkunniga, att i boställsordningen skall såsom huvudregel föreskrivas, att tjänstebostad skall förses med bekvämligheterna vatten, avlopp och elektriskt ljus (primärbekvämligheterna) samt centraluppvärmning, badrum och vattenklosett. För ny tjänstebostad skall undantag från denna huvudregel endast få göras, när betydande svårigheter föreligga för bostadens förseende med primärbekvämligheterna, och då endast efter medgivande av skolöverstyrelsen. De flesta äldre tjänstebostäder sakna nu en eller flera av dessa bekvämligheter. Dessa bostäder kunna icke, åtminstone ej omedelbart, förses med de bekvämligheter, som må erfordras för att bostäderna skola uppfylla boställsordningens huvudregel i fråga om bekvämligheter. Då å ena sidan alla dessa bostäder icke gärna kunna utdömas såsom tjänstebostäder men å andra sidan de sakkunniga anse, att efter nya boställsordningens ikraftträdande alla tjänstebostäder skola uppfylla boställsordningens krav, föreslå de sakkunniga vissa specialbestämmelser för äldre tjänstebostäder, vilka innebära att dessa bostäder tills vidare, intill dess viss tid förflutit eller vissa omständigheter inträffat, må godkännas såsom tjänstebostäder utan hinder av att de sakna vissa bekvämligheter.

Ungefär detsamma gäller enligt de sakkunnigas förslag i fråga om äldre tjänstebostäder med för liten golvyta enligt nya boställsordningens bestämmelser. De må tills vidare godkännas såsom tjänstebostäder oaktat nämnda avvikelser från boställsordningens regler, i vissa fall dock blott efter skolöverstyrelsens medgivande.

Av det sagda framgår, att även efter nya boställsordningens ikraftträdande komma att finnas tjänstebostäder av växlande kvalitet och beskaffenhet, särskilt i fråga om äldre bostäder. De sakkunniga kunna icke finna det tillfredsställande, att — såsom för närvarande gäller — hyran skall vara obe-

roende av tjänstebostädernas växlande beskaffenhet. Från tjänstebostads-innehavarnas sida måste det synas orättvist, att samma hyra skall betalas av en lärare med en tjänstebostad utan någon bekvämlighet och av en lärare med en tjänstebostad, som är försedd med alla moderna bekvämligheter. Vidare måste systemet med lika hyra för bostäder av högst växlande beskaffenhet såsom ovan framhållits vara ägnat att hämma skoldistriktens intresse av bostadsförbättringar.

De sakkunniga vilja föreslå, att tjänstebostäderna *för bestämmande av hyresavdrag* indelas i klasser, och att skilda hyresavdragsbelopp fastställas för de särskilda klasserna. *Nya tjänstebostäder* böra enligt de sakkunnigas uppfattning indelas i två klasser. Till följd av den kontroll, som i statsbidragsärendena kommer att utövas över dessa bostäders utförande, kunna de alla förutsättas bli sådana, att de i fråga om t. ex. golvytans disponerande och bostadens inredning uppfylla berättigade krav. Växlande kvalitet hos nya tjänstebostäder kommer därför huvudsakligen att bero på bostädernas bekvämligheter. Till den högsta klassen, lämpligen benämnd klass A, torde böra hänföras tjänstebostad som är försedd med alla de moderna bekvämligheterna. Tjänstebostad, som på grund av betydande svårigheter icke kunnat förse med alla bekvämligheterna, bör hänföras till den lägre klassen, lämpligen benämnd B. Emellertid anse de sakkunniga, att även tjänstebostad som saknar bekvämligheten elektriskt ljus må kunna hänföras till klass A, om den nämligen till sin allmänna beskaffenhet göres mera utmärkt än eljest är vanligt eller ock förse med särskilda anordningar och bostadens allmänt utmärkta beskaffenhet eller de särskilda anordningarna kunna anses kompensera frånvaron av den ifrågavarande bekvämligheten. Med hänsyn till den standardisering beträffande nya tjänstebostäder, som måste förutses bli en följd av bland annat systemet med statsbidrag till byggnadskostnaderna, torde dock någon compensation för frånvaron av bekvämligheter icke kunna tänkas annat än i undantagsfall.

De gemensamma kraven på alla nya tjänstebostäder bli enligt de sakkunnigas förslag mycket betydande. Skillnaden mellan tjänstebostäder av klass A och tjänstebostäder av klass B blir därför icke så stor. Med anledning härav bör skillnaden mellan hyresavdragen för de båda klasserna enligt de sakkunnigas uppfattning vara relativt liten.

Äldre tjänstebostäder, som ju i fråga om såväl allmän beskaffenhet som bekvämligheter komma att förete större skiljaktigheter än de nya tjänstebostäderna, böra enligt de sakkunnigas uppfattning indelas i tre klasser. Dessa böra lämpligen benämnas A, B och C. Då enligt de sakkunnigas mening vissa minimikrav alltid måste ställas på de äldre tjänstebostäderna — vilket kan förutses medföra, att vissa av de nuvarande tjänstebostäderna icke efter nya boställsordningens ikraftträdande kunna godkännas såsom tjänstebostäder — är det i detta fall nödvändigt, att villkor uppställas även för tillhörighet till klass C. Till klass A bör hänföras tjänstebostad, som är av god beskaffenhet och försedd med samtliga moderna bekvämligheter. Till denna klass bör emellertid enligt de sakkunnigas uppfattning även hän-

föras tjänstebostad som är försedd med bekvämligheterna vatten, avlopp och centraluppvärmning samt minst en av bekvämligheterna elektriskt ljus, badrum och vattenklosett, om nämligen tjänstebostaden genom sin allmänt utmärkta beskaffenhet eller på grund av särskilda anordningar anses böra hänföras till klass A. När det gäller en äldre tjänstebostad kan en sådan kompensation för frånvaron av någon bekvämlighet lättare tänkas förekomma än i fråga om en ny tjänstebostad. I äldre tjänstebostäder äro t. ex. utrymmena ofta mycket olika, till såväl storlek som disposition. Påpekas kan ock, att till en äldre tjänstebostad ibland kan höra en trädgård av sådant värde, att den måste anses med rätta kunna medverka till tjänstebostadens placering i högre klass. Till klass B hänföres tjänstebostad, som antingen är av någorlunda god beskaffenhet och försedd med samtliga moderna bekvämligheter eller ock är av god beskaffenhet men saknar högst två av ifrågavarande bekvämligheter, dock ej vatten och avlopp. Sistnämnda begränsning av de tjänstebostäder, som skola hänföras till klass B, är avhängig av de sakkunnigas uppfattning, att vatten och avlopp äro så primära bekvämligheter, att en tjänstebostad, som saknar dem, ej bör kunna hänföras till högre klass än den lägsta. Till klass C slutligen bör hänföras sådan tjänstebostad av god eller någorlunda god beskaffenhet, som icke enligt vad i det föregående sagts skall hänföras till klass A eller klass B. Tjänstebostäder, som icke ens kunna hänföras till klass C, böra alltså falla utanför de fastställda klasserna, d. v. s. ej längre godtagas såsom tjänstebostäder.

Med anledning av den klassindelning av äldre tjänstebostäder, som sålunda föreslagits, anse de sakkunniga, att i fråga om hyresavdragen för dessa tjänstebostäder bör gälla detsamma som förut sagts om hyresavdragen för nya tjänstebostäder, nämligen att skillnaden mellan hyresavdragen för tjänstebostäder av klass A och för tjänstebostäder av klass B icke bör vara så stor. Däremot bör hyresavdragen för tjänstebostäder av klass C vara betydligt lägre än hyresavdragen för tjänstebostäder av klass B.

Då klassindelningen på detta sätt till stor del gjorts beroende av tjänstebostads »beskaffenhet», bör genom en särskild bestämmelse föreskrivas, att på klassindelningen ej må inverka bostadens »tillfälliga beskaffenhet i underhållshänseende». I detta fall innefattas i stället i begreppet »beskaffenhet» huvudsakligen tjänstebostadens rumshöjd, lämpligheten av golvytans fördelning och rummens förbindelse med varandra samt de inre anordningarna eller inredningen, d. v. s. vad som innehålles i 6 § samt 8 § a) och c) ävensom till viss del i 7 § 1 mom. av de sakkunnigas förslag till ny boställsordning.

Vid redogörelse för huru tjänstebostäderna enligt de sakkunnigas uppfattning böra klassindelas har intet sagts om tjänstebostads golvyta. Detta beror på att golvytan enligt de sakkunnigas mening icke bör inverka på klassindelningen. Om tjänstebostads golvyta är väsentligt mindre än den enligt boställsordningen skall vara, bör detta i stället medföra skyldighet för skolstyrelsen att med skäligt belopp nedsätta det hyresavdrag, som är fastställt för den klass till vilken tjänstebostaden hänförs. När en tjänstebostads golv-

yta skall anses vara väsentligt mindre än den enligt boställsordningen skall vara, kan enligt de sakkunnigas uppfattning ej angivas i bestämda mått. Vid bedömandet av denna fråga bör man emellertid utgå från de exakta måtten av respektive 90, 65, 55 och 45 kvadratmeter. De sakkunniga vilja ock anföra att, om exempelvis en tjänstebostad för ordinarie folkskollärare har en golvyta av endast 75 kvadratmeter, är detta enligt de sakkunnigas uppfattning en väsentlig avvikelse. Hyresavdraget för en sådan tjänstebostad skall därför nedsättas med skäligt belopp.

Klassificering av tjänstebostäder bör ske vid syn. För de äldre tjänstebostädernas del bör den ske vid en särskild klassificeringssyn, som måste hållas innan de nya bestämmelserna om hyresavdrag graderade med hänsyn till klassindelningen kunna vinna tillämpning. Ny tjänstebostad bör i regel klassificeras vid den avsyning, som bör äga rum sedan tjänstebostaden färdigställt. Närmare redogörelse för förfarandet vid klassificering lämnas i nästa kapitel.

Som förut nämnts böra hyresavdragen fastställas till olika belopp för de olika klasserna. Därvid bör gälla, att hyresavdraget för en klass bör vara det samma, vare sig tjänstebostaden är ny eller äldre, d. v. s. klass A för nya tjänstebostäder och klass A för äldre tjänstebostäder böra anses vara samma klass samt klass B för nya tjänstebostäder och klass B för äldre tjänstebostäder också anses vara samma klass.

Som av redogörelsen för klassindelningen framgått, är det främst förefintligheten eller frånvaron av de olika bekvämligheterna, som bestämmer till vilken klass en tjänstebostad skall höra. Därav följer emellertid att, då olika hyresavdragsbelopp fastställas för de olika klasserna, vid den författningsmässiga bestämningen av hyresersättningen hänsyn tages till förefintlighet eller avsaknad av bekvämligheter. Hyresavdragen för klass A böra nämligen enligt de sakkunnigas uppfattning så utmätas, att de innefatta ersättning för alla de moderna bekvämligheterna. Saknas någon av bekvämligheterna, skall tjänstebostaden i regel hänföras till lägre klass, varmed följer att lägre hyra skall utgå för tjänstebostaden. Skall bostaden trots avsaknaden av viss eller vissa bekvämligheter ej hänföras till lägre klass, måste den enligt de sakkunnigas förslag till klassindelning ha andra fördelar som kunna anses uppväga den ifrågavarande avsaknaden av bekvämlighet. Av detta följer emellertid, att avsaknad av någon eller några bekvämligheter aldrig bör medföra nedsättning av det fastställda hyresavdraget för den klass tjänstebostaden tillhör.

Nedsättning av det i boställsordningen fastställda hyresavdraget bör däremot ske i två andra fall, det ena nämnt tidigare i detta kapitel och det andra omnämnt i kapitel 8. Nedsättning med skäligt belopp bör nämligen ske, dels om tjänstebostads golvyta är väsentligt mindre än vad i boställsordningen föreskrives, och dels om upplåten tjänstebostad på grund av sin beskaffenhet är svår att uppvärma. Som i kapitel 8 angivits, bör den sistnämnda möjligheten till nedsättning förefinnas, för att skoldistriktens intresse av tjänstebostädernas tillbörliga ombonande icke skall bortfalla i samband med att systemet med det fria bränslet borttages.

Utöver den angivna variationen med hänsyn till olika klasser böra hyresavdragen liksom hittills helt naturligt variera med hänsyn till bostädernas rumsantal. På grund av att de sakkunniga föreslå, att »annan lärare» hädanefter skall beredas en tjänstebostad om två rum och kök med en sammanlagd golvyta av omkring 55 kvadratmeter, bör hyresavdragstabellen i den nya boställsordningen upptaga fyra grupper av tjänstebostäder, nämligen tjänstebostad om ett rum och kök; tjänstebostad om två rum och kök med en sammanlagd golvyta av omkring 55 kvadratmeter; tjänstebostad om två rum och kök med en sammanlagd golvyta av omkring 65 kvadratmeter samt tjänstebostad om minst tre rum och kök.

Tjänstebostad skall i ett bruttolönesystem principiellt icke vara en avlöningsförmån. Skulle så bli förhållandet, motverkas nämligen ett av ändamålen med ett med noggranna föreskrifter försett avlöningsreglemente och ett för statsbidrag stadgat villkor, sådant som det för folkskolans lärarlöner uppställda, att avlöningen skall utgå i enlighet med vad därom stadgats. Med avlöningsreglementets noggranna bestämmelser och det omförmälda statsbidragsvillkoret avses nämligen, bland annat, att såvitt möjligt åstadkomma garantier för rättvisa befattningshavarna emellan. För att så skall ske, skulle tydligen fordras, att befattningshavarens, i detta fall lärarens, avlöningsförmåner icke få röna inverkan av om tjänstebostad tillhandahålles eller ej. Sådan inverkan undvikes emellertid endast, om läraren får för anvisad tjänstebostad betala lika stor hyra, som han i fria hyresmarknaden — om sådan finnes eller funnes — skulle få giva för en likvärdig hyresbostad på orten. Från angivna synpunkter skulle alltså för varje tjänstebostad hyresavdraget fastställas till ett belopp, motsvarande den hyra som bostaden kan beräknas skola ha betingat om den uthyrts i fria marknaden. En anpassning av hyrorna för tjänstebostäderna efter hyresnivån på orten måste också vara naturlig med hänsyn till att dyrortsgraderingen av lönerna till stor del beror på att hyrorna äro olika höga på olika orter.

Vid hyressättningen av tjänstebostäderna för folkskolans lärare måste emellertid — såsom ock torde ske vid hyressättningen av tjänstebostäder för statliga befattningshavare — hänsyn även tagas till den bundenhet och eventuellt den olägenhet, som uppkommer för läraren därigenom, att han icke får själv med hänsyn till sina personliga förhållanden välja bostad och plats för densamma. Till följd av denna bundenhet för bostadsinnehavaren måste nämligen tjänstebostaden anses vara något mindre värd än eljest jämbördiga lägenheter i fria marknaden. Det mindre värdet äger tjänstebostaden alltså just för att den är tjänstebostad. Då hyran enligt den ovan uppställda huvudregeln principiellt skall utgöra tjänstebostadens hyresvärde, följer av det sagda, att hyresavdragen för tjänstebostäderna böra fastställas till något lägre belopp än de, till vilka de enligt huvudregeln bort fastställas.

Från de synpunkter, som ovan anlagts på spørgsmålet om hyresavdragsbeloppens storlek, torde bästa lösningen på frågan om *sättet* för bestämmande av nämnda belopp vara den, att hyresavdraget bestämdes särskilt för varje tjänstebostad under hänsynstagande till tjänstebostadens storlek och

beskaffenhet och till hyresförhållandena på orten. En dylik individuell hyressättning gäller i regel för statliga befattningshavares tjänstebostäder. I fråga om tjänstebostäderna för folkskolans lärare gäller däremot alltifrån tillkomsten år 1937 av systemet med hyra för tjänstebostad, att hyra för tjänstebostad, som icke företer alltför stora avvikelser från boställsordningens regler, utgår med vissa i författning — för närvarande avlöningsreglementet — fastställda belopp. Från de överväganden, som föranlett detta skiljaktiga system, torde följande böra återgivas.

1920 års lärarlönekommitté har visserligen icke direkt uttalat sig i nu förevarande fråga, men i samband med att kommittén behandlat en fråga om borttagande av naturaförmånerna för folkskolans lärare har kommittén gjort bland annat följande uttalande (lärarlönekommitténs betänkande den 15 augusti 1923, SOU 1924: 13, s. 37—38).

»Det är från början klart, att en värdering av bostäderna och åsättande av hyresvärde i varje särskilt fall, såsom sker vid kommunikationsverken, icke är möjlig utan betydande kostnader för det allmänna. Det stora antalet lärarbostäder, av vilka många äro belägna på milslånga avstånd från kommunikationer, skulle nödvändiggöra en mängd värderingsnämnder eller värderingsmän, vilkas rese- och dagtraktamenten måste uppgå till ansevärda belopp, helst värderingen på grund av ombyggnad, ändringar eller ombyte av boställsinnehavare tid efter annan måste göras om. Enda möjligheten att bestämma det belopp, som skulle avdragas å lönen för de lärare, vilka åtnjuta bostad in natura, vore att bestämma ett för hela landet eller för varje särskild dyrortsgrupp gällande medelvärde. En sådan anordning föreslogs av ett par reservanter i 1914 års lönekommitté för statens järnvägar men utdömdes av kommitténs majoritet samt enhälligt av kommunikationsverkens lönekommitté. Att tillämpa denna princip på lärarpersonalen vore ännu olämpligare, alldenstund deras bostäder, som i många fall ligga långt mera avlägset, skulle även inom samma dyrortsgrupp betyda betydligt mera växlande hyrespris.»

1928 års lönekommitté har i sitt betänkande den 21 juli 1930 med förslag till lönereglering för befattningshavare vid undervisningsväsendet (SOU 1930: 20) framlagt förslag till bland annat »avlöningsreglemente för kommunalt anställda lärare». I 27 § av detta reglementsförslag stadgas följande om ersättning för naturaförmåner.

»1. För tjänstebostads begagnande skall lärare månadsvis erlagga ersättning genom avdrag å avlöningen. Är bostadsinnehavaren på grund av tjänstledighet icke berättigad att uppbära någon avlöning för månaden, eller förslår ej utgående avlöningsbelopp, skall nämnda ersättning eller vad däri brister i stället kontant inbetalas.

2. Där värdering av tjänstebostad icke begäres av läraren eller den, som tillhandahåller bostaden, skall ersättning för bostad och bränsle utgå med för olika ortsgrupper nedan angivna belopp:

	Ortsgrupp				
	I kr.	II kr.	III kr.	IV kr.	V kr.
1 rum och kök samt bränsle.....	300	390	480	570	660
2 rum och kök samt bränsle.....	480	630	780	930	1 080
3 rum och kök samt bränsle.....	660	870	1 080	1 290	1 500
4 rum och kök samt bränsle.....	840	1 110	1 380	1 650	1 920
5 rum och kök samt bränsle.....	1 080	1 410	1 740	2 070	2 400

Begäres särskild värdering, skall ersättning för tjänstebostad, däri inbegripen, i förekommande fall, gottgörelse för bränsle, bestämmas med hänsyn till det pris, som å orten i allmänhet gäller för lägenhet, vilken beträffande storlek och bekvämlighet samt beskaffenhet i övrigt kan anses likvärdig med tjänstebostaden i fråga.

Har åt lärare anvisats större lägenhet, än som motsvarar boställsordningens bestämmelser, skall skäligen jämkning av hyresbeloppet vidtagas.

3. Kan överenskommelse rörande ersättningens storlek icke träffas mellan vederbörande myndighet och lärare, som skall bebo lägenheten, skall frågan hänskjutas till länsstyrelsen, som har att i ärendet inhämta yttrande av statens folk-skolinspektör respektive folkhögskolinspektör.

Över länsstyrelses beslut i ärende, som hänskjutits till dess avgörande, må besvär kunna anföras hos statens bostadsnämnd, över vars beslut klagan icke må föras.

Intill dess ersättningens storlek blivit bestämd, skall densamma utgå med ovan angivet belopp, med rätt och skyldighet för bostadsinnehavaren att, därest ersättningen slutligen fastställs till annat belopp, återbekomma respektive utgiva skillnaden.

Jämkning av fastställd ersättning för tjänstebostad må icke påkallas, förrän minst ett år förflutit från det ersättningen senast fastställdes.

4. Där andra förmåner än bränsle tillhandahållas läraren i samband med bostad, bestämes ersättningen för dessa enligt av skolöverstyrelsen fastställda grunder.»

I specialmotiveringen till detta stadgande har kommittén bland annat anfört, att då kommittén föreslagit att, i de fall särskild värdering begäres, ersättning för tjänstebostad skulle bestämmas med hänsyn till det pris, som å orten i allmänhet gällde för liknande lägenhet, hade kommittén icke förbisett det förhållandet, att en tjänstebostad kunde vara belägen å ort, som saknade egentlig hyresmarknad. För sådana fall borde av kommittén fixerade ersättningsbelopp kunna tjäna som ett visst underlag för fastställande av den lämpliga bostadsersättningen och i dessa belopp skäligen jämkning företagas. Å andra sidan borde termen *med hänsyn till icke fattas så, att ersättningen nödvändigtvis sattes lika med å en ort för liknande lägenhet* gällande pris.

1935 års *lärarlönesakkunniga* föreslogo — i likhet med *lärarlönekommittén* men till skillnad från 1928 års lönekommitté — att nettolöneprincipen alltfört borde tillämpas för de kommunanställda lärarnas vidkommande. Till stöd för detta förslag anförde *lärarlönesakkunniga*, att enligt deras uppfattning allvarliga svårigheter av praktisk art mötte mot en tillämpning av bruttolöneprincipen för nämnda lärare. Särskilt borde framhållas, uttalade de sakkunniga, att det knappast kunde vara möjligt att inom en rimlig kostnadsram få till stånd en rättvis och efter enhetliga grunder verkställd uppskattning av de belopp, som skulle avdragas från lärarnas bruttolöner som ersättning för åtnjutna naturaförmåner.

Även 1936 års *lärarlönesakkunniga* hava — i sitt betänkande den 27 november 1936 (SOU 1936:48) — behandlat frågan om sättet för hyresersättningens fastställande i samband med frågan om det lönesystem, netto- eller bruttolönesystem, som borde göras tillämpligt å folkskolans lärare. Efter noggranna redogörelser för vad som tidigare anförts för och emot de båda systemen uttala 1936 års *lärarlönesakkunniga* härom och om sättet för hyresersättningens fastställande följande.

»I likhet med de föregående sakkunnigberedningarna anse sig 1936 års *lärarlönesakkunniga* böra förorda en lönereglering för folk- och småskolans lärare på grundval av det nya statliga lönesystemet. Det framstår för de sakkunniga såsom ett ur rättvisans och billighetens synpunkt välgrundat krav och såsom ägnat att skapa ökad reda och ordning i administrationen, att alla av statsmedel avlönade befattningshavare så långt som möjligt behandlas efter enhetliga avlöningsregler. Med hänsyn härtill och på grund av de påtagliga fördelarna av att kunna anpassa lönerna för här avsedda lärare i så nära anslutning som möjligt till ifrågavarande lönesystem med tillvaratagande av alla dess möjligheter till en rättvis avvägning

av reallönens storlek å olika orter, har det synts de sakkunniga vara angeläget att även för lärarna söka tillämpa bruttolöneprincipen. De sakkunniga hava emellertid, i likhet med 1935 års lärarlönesakkunniga, icke kunnat ansluta sig till 1928 års lönekommittés förslag till värderingsförfarande utan i stället ansett sig böra undersöka, huruvida det icke skulle vara möjligt att på annat sätt få till stånd en tillförlitlig och i huvudsak rättvis uppskattning av storleken av den ersättning, som en lärare bör erlægga för honom anvisad tjänstebostad. Härvid har det synts de sakkunniga ligga synnerligen nära till hands, att en värdering av tjänstebostäderna sker med ledning av de utav socialstyrelsen i samband med indelningarna av rikets olika orter i dyrortsgrupper uppskattade hyresvärdena.

Att märka är nämligen, att socialstyrelsen i samband med dyrortsgrupperingarna måste verkställa värdering av hyrespriserna å de olika orterna. Då denna värdering är verkställd med så stor noggrannhet, att den kan läggas till grund för de till sina ekonomiska verkningar ganska betydelsefulla dyrortsgrupperingarna, synes den även kunna tjäna till ledning för bestämmandet av värdet av lärarnas tjänstebostäder. De sakkunniga hava ägnat denna fråga en synnerligen ingående granskning och, såvitt de sakkunniga kunnat finna, skulle det knappast vålla några svårigheter av praktisk art att på denna väg nå fram till en lösning av föreliggande spörsmål. Ej heller skulle genomförandet av en dylik anordning behöva föranleda några nämnvärda merkostnader för det allmänna.

Det bör likväl vid en sådan värdering uppmärksammas, att socialstyrelsens hyressiffror äro medeltal, avseende samtliga bostäder, såväl bättre som sämre, på de olika orterna. Lärarnas tjänstebostäder äro åter enligt de krav, som gällande boställsordning uppställer, av genomgående bättre beskaffenhet, än vad som kan anses motsvara genomsnittet av bostadsbeståndet på orten. Beaktas bör jämväl, att till tjänstebostad för ifrågakvarande lärare bör, så vitt möjligt, upplåtas även trädgård. För att få fram hyresvärdet av en lärarbostad synes därför det av socialstyrelsen beräknade medelhyresvärdet för orten böra höjas med visst belopp. Denna höjning synes lämpligen kunna beräknas till omkring 15 %. Det har nämligen visat sig att av tjänstemän i allmänhet i den fria marknaden förhyrda bostäder betinga ett hyrespris av 10—20 % över genomsnittet (se statens offentliga utredningar 1933: 21 s. 24). Socialstyrelsens ifrågakvarande undersökningar avse smålägenheter och sammanfattas i medelhyror för bostäder om 2 rum och kök. Med ledning av dessa värderingar torde man utan svårighet kunna beräkna värdet av lägenheter om 3 rum, respektive 1 rum och kök. Värdet av en trerumslägenhet torde nämligen i stort sett få anses utgöra $\frac{4}{3}$ och en lägenhet om 1 rum och kök $\frac{2}{3}$ av värdet på en tvärumslägenhet. Härtill måste emellertid läggas värdet av bränslekostnaderna, vilka i runt tal torde kunna uppskattas till 35 å 40 kronor per år och eldstad.

I fråga om formen för fastställandet av dessa tjänstebostadsersättningar kunde det väl vara möjligt att för varje ort direkt angäves, vilken ersättning som skulle utgå för lärarnas tjänstebostäder. Det synes emellertid innebära en väsentlig förenkling att fastställa vissa hyresbelopp för ett visst antal hyresgrupper och sedan hänföra de olika orterna till den av dessa hyresgrupper, som upptager hyresbelopp, som närmast motsvara ortens hyrespris. Fördelningen av de olika orterna å dessa hyresgrupper torde lämpligen böra bestämmas av Kungl. Maj:t efter förslag av socialstyrelsen. Med nu beskrivna, av 1936 års lärarlönesakkunniga förordade och i deras förslag till avlöningsreglemente med därtill hörande specialmotivering närmare utformade och motiverade ordning vinnes den avgörande fördelen, att individuella värderingar med åtföljande besvär och omgång undvikas.

Vad nu anförts gäller allenast sådana tjänstebostäder, som i väsentliga avseenden uppfylla fordringarna i boställsordningen. I de fall, då brist i bostad föreligger, torde nedsättning av hyresbeloppet böra medgivas på samma sätt, som skoldistrikten för närvarande lämna kontant ersättning för vad som brister i läraren lagligen tillkommande bostadsförmåner. I det avseendet skulle alltså i sak ingen förändring i nuvarande förhållanden inträda.»

1936 års lärarlönesakkunnigas förslag i fråga om såväl lönesystem som regler för fastställande av ersättning för tjänstebostad godtogs av Kungl. Maj:t och riksdagen. Det avlöningsreglemente för lärare vid folk- och småskolor, som — efter förslag av Kungl. Maj:t i proposition den 5 mars 1937, nr 270, och efter beslut av riksdagen den 11 juni samma år (riksdagens skrivelse nr 468) — av Kungl. Maj:t utfärdades den 30 september 1937 (SFS nr 868/1937), innehöll därför bestämmelser om ersättning för tjänstebostad, som uteslöto individuell värdering av tjänstebostäderna. Om värderingsfrågan anförde chefen för ecklesiastikdepartementet i den förenämnda propositionen följande (s. 34—35).

»De olägenheter och fördelar, som äro förbundna med en utformning av lönesystemet efter netto- respektive bruttoprinciper, hava på ett uttömmande sätt blivit klarlagda genom i ärendet verkställda utredningar. Jag vill icke bestrida, att netto-lönesystemet i själva verket synes ägnat att ge den mera tillfredsställande avvägningen mellan lönerna till lärare å skilda orter. Främst beror detta på att en allmänt genomförd individuell värdering av bostadsförmånen av praktiska skäl ej kan ifrågakomma och att det material, vartill man under dessa omständigheter är hänvisad, när det gäller att i lönerna inarbeta naturaförmånerna, är förhållandevis ganska bristfälligt.

Vid övervägandet av frågan om sättet för naturaförmånernas infogande i systemet har jag likväl stannat för att förorda ett bruttolönesystem med hyresavdrag för bostadsförmånen. Därvid hava följande synpunkter varit avgörande.

Huvudinvändningen mot ett bruttolönesystem ligger i svårigheten att erhålla en tillfredsställande bostadsvärdering. Olika utvägar hava i diskussionen anvisats. Ytterlighetslinjerna representeras å ena sidan av förslaget om en allmänt genomförd individuell bostadsvärdering och å den andra av det av 1936 års lärarlönesakkunniga förordade systemet med reglementsbundna hyresavdrag differentierade efter hyresortsgrupp, varvid hyresortsgrupperingen baseras på det av socialstyrelsen vid den allmänna dyrortsgrupperingen utnyttjade statistiska materialet. Mellanformer kunna tänkas. Så förordar 1928 års lönekommitté en anordning med bestämda hyresavdrag för varje Ortsgrupp men med möjlighet till justeringar genom individuell värdering.

De praktiska svårigheterna vid en individuell värdering hava starkt understrukits av 1936 års lärarlönesakkunniga, vilkas förslag ju utesluter ett sådant värderingsförfarande. För min del måste jag lägga den största vikt vid detta förhållande. Väljes ett system, som öppnar möjlighet till individuell värdering, är jag övertygad om att detta kommer att draga med sig en sådan mängd av tvister om hyres-sättningen, utspelade först hos skolstyrelserna, därefter hos länsstyrelserna och slutligen hos regeringsrätten, att konsekvenserna måste komma att te sig ojämför-ligt mycket svårare och olägligare än de till Kungl. Maj:t framförda klagomål över dyrortsgrupperingen, som möjligen kunna tänkas föranledda av en tillämpning av den ordning, 1936 års sakkunniga föreslagit. Med hänsyn till vad av socialstyrelsen och i en inom finansdepartementet utarbetad promemoria anförts angående be-skaffenheten av det material, som ligger till grund för de av styrelsen verkställda hyresvärderingarna, kan man visserligen mot de sakkunnigas förslag invända, att det leder till en ganska summarisk värdesättning och följaktligen i vissa fall måste medföra resultat, som för den enskilde icke komma att te sig helt rättvisa. Detta förslag synes mig likväl av ovan anförda skäl innebära den lösning av den före-liggande frågan som kan väntas ge det ur praktiska synpunkter bästa resultatet. *I stort sett* torde för övrigt genom det av de sakkunniga föreslagna tillvägagångs-sättet erhållas godtagbara värden å tjänstebostäderna och längre kan man i detta fall enligt min tanke icke komma. Jag fäster härvid särskild vikt vid att, på sätt framgår av sakkunnigbetänkandet, vederbörande lärarrepresentanter, som förhand-lat med de sakkunniga i frågan, för sin del funnit sig kunna godtaga förslaget.

Ävenledes vill jag fästa uppmärksamheten vid att förslaget dessutom åstadkommer en relativt lättillämpad ordning för kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna. Jag anser mig alltså böra i förevarande del förorda 1936 års lärarlönesakkunnigas förslag.»

Vid överförandet från 1937 års avlöningsreglemente till det nu gällande folkskolans avlöningsreglemente hava bestämmelserna om ersättning för tjänstebostad endast undergått vissa formella ändringar.

Av det refererade framgår, att vissa speciella omständigheter i fråga om tjänstebostäderna för folkskolans lärare ansetts motivera en anordning för hyresersättningens bestämmande, avvikande från det eljest vanliga. Dessa motiv äga alltfört giltighet. 1941 års lärarlönesakkunniga anse därför riktigt, att hyresavdragen för ifrågavarande tjänstebostäder även i fortsättningen utgå med i författning fastställda, generella belopp, varierande med hänsyn till olika hyresgrupper. Då detta, av speciella omständigheter föranledda sätt för hyrornas reglering icke bör försätta lärarna i annan ställning än de skolat intaga, om det naturligare sättet med individuell värdering tillämpats, böra såväl hyresavdragen som orternas fördelning på olika hyresgrupper kunna ändras under löpande löneregleringsperiod. Folkskolans lärare böra nämligen i detta hänseende icke intaga annan ställning än stats-tjänstemän med tjänstebostäder.

De hyresavdragsbelopp, som för närvarande gälla enligt 38 § folkskolans avlöningsreglemente, äro — om hänsyn ej tages till den förhöjning på grund av stegrade bränslekostnader, som vidtogs år 1941 — beräknade på grundval av de hyresvärden, som framkommit vid 1933 års hyresräkning. Dessa värden kunna enligt de sakkunnigas uppfattning icke läggas till grund för en verklig hyresreglering år 1945. Med större berättigande skulle man kunna utgå från de hyresvärden, som framkommit vid den år 1939 verkställda hyresräkningen. Även dessa, för sex år sedan gällande värden äro emellertid enligt de sakkunnigas mening icke ägnade att vara representativa uttryck för det år 1945 rådande hyresläget. Reella siffervärden för detta hyresläge givas däremot vid den hyresräkning, som har verkställts under hösten 1945. De vid denna hyresräkning framkommande värdena komma emellertid enligt upplysning, som de sakkunniga erhållit, icke att kunna vara uträknade förrän tidigast omkring den 1 januari 1947. Skall en hyresreglering därför verkställas av de sakkunniga, måste den enligt de sakkunnigas uppfattning grundas på de vid hyresräkningen år 1939 erhållna värdena. Av skäl som anförts måste de sakkunniga emellertid betrakta en sådan hyresreglering såsom icke tillfredsställande.

Vid införandet år 1937 av de i författning fastställda hyresavdragen för tjänstebostäderna för folkskolans lärare graderades hyresavdragen med hänsyn till stationeringsorternas fördelning å nio hyresgrupper. Man utgick alltså från att hyresgrupperna borde vara lika många som dyrortsgrupperna. I sitt nyligen avgivna betänkande (SOU 1945: 32) har dyrortskommittén föreslagit, att antalet Ortsgrupper i dyrortshänseende inskränkes till fem. Då ett sådant förslag framlagts, anse de sakkunniga det icke lämpligt att

nu föreslå en hyresreglering — ej ens provisorisk — med bibehållande av det nuvarande antalet hyresgrupper. Om dyrortskommitténs förslag genomföres, synes det nämligen lämpligt att också antalet hyresgrupper bestämmas till fem. De sakkunniga ha ock övertvägt, huruvida ej antalet hyresgrupper borde än ytterligare inskränkas. Eftersom det emellertid är hyreskostnaderna, som vid dyrortsgrupperingen ha den största spännvidden, kommer, om antalet hyresgrupper göres lika stort som antalet dyrortsgrupper, hyresgrupperingen troligen att i regel på ett naturligt sätt ansluta sig till dyrortsgrupperingen, vilket enligt de sakkunnigas mening är en fördel. En större begränsning av antalet hyresgrupper än antalet dyrortsgrupper torde därför icke böra ske.

Emellertid förefaller det, som om det nuvarande systemet med nio hyresgrupper numera icke motsvarade de verkliga förhållandena på hyresmarknaden. Det skulle alltså kunna ifrågasättas, om icke redan nu borde genomföras en provisorisk begränsning av hyresgruppernas antal till fem. En sådan genomgripande åtgärd bör dock icke vidtagas, med mindre samtidigt en allmän översyn sker av de olika orternas placering i hyresgrupper. Det behöver knappast betvivlas, att den nuvarande hyresgruppsplaceringen på många håll icke är riktig. Icke heller den gruppering, som skulle kunna göras på grundval av materialet från 1939 års hyresräkning, blir enligt de sakkunnigas uppfattning riktig. Förhållandena ha på åtskilliga håll ändrats sedan 1939. Dessutom skulle en sådan översyn kunna få icke lämpliga återverkningar beträffande den gällande dyrortsgrupperingen. Troligen skulle nämligen en ändring av en Orts hyresgrupp föra med sig ändring av ortens dyrortsgrupp och hela den nuvarande dyrortsgrupperingen skulle därigenom allvarligt rubbas, vilket naturligtvis icke är önskvärt i det nuvarande läget. Om en ändring av antalet hyresgrupper sker, måste detta enligt de sakkunnigas uppfattning få till resultat, att hyresavdragen höjas på åtskilliga orter. Om icke orten samtidigt placeras i högre dyrortsgrupp, skulle ändringen av antalet hyresgrupper mindre väl överensstämma med den sedan 1942 proklamerade och förda löne- och prispolitiken.

Av skäl som nu angivits förefaller det de sakkunniga även oriktigt att med utgående från t. ex. materialet från 1939 års hyresräkning höja hyresavdragsbeloppen utan att samtidigt undersöka orternas placering i hyresgrupper. Skälen mot en dylik översyn ha dock redan angivits.

På grund av vad de sakkunniga sålunda anför, finna de sakkunniga det i nuvarande läge riktigast att — om en reglering av hyresavdragen skall ske — regleringen göres provisorisk med utgångspunkt från de gällande beloppen i 38 § folkskolans avlöningsreglemente. Regleringen kommer då endast att innebära, att den del av de nuvarande avdragen, som beräknats utgöra bränsleersättning, borttages och att avdragen sedan graderas efter den av de sakkunniga föreslagna klassindelningen av tjänstebostäderna.

De sakkunniga ha emellertid funnit sig icke böra föreslå ens en provisorisk reglering av hyresavdragen nu. Skälen härför äro följande. Bestämmelser om hyresavdrag, graderade med hänsyn till den föreslagna klassindelningen av

tjänstebostäderna, kunna visserligen meddelas redan nu men ej tillämpas, förrän tjänstebostäderna klassificerats. För verkställandet av klassificeringssyner å samtliga för närvarande befintliga tjänstebostäder torde emellertid enligt de sakkunnigas uppfattning erfordras ungefär ett års tid. De sakkunniga ha utgått från att budgetåret 1946/47 bör anslås härtill. Först den 1 juli 1947 skulle alltså de nya, med hänsyn till klassindelningen graderade hyresavdragen kunna tillämpas. En redan nu verkställd provisorisk reglering av hyresavdragsbeloppen, sådan som den i nästföregående stycke ifrågasatta, kan således icke verkställas med beaktande av klassindelningen. Den skulle därför endast komma att bestå i en revision av hyresavdragsbeloppen med hänsyn till upphörandet av rätten till fritt bränsle. Enligt vad de sakkunniga erfarit är det emellertid troligt, att en ny dyrortsgradering och en allmän lönereglering komma att genomföras från och med den 1 juli 1947. Genomföras dessa, erfordras dock enligt de sakkunnigas mening helt nya beräkningar för fastställandet av hyresavdragen för folkskolans lärares tjänstebostäder. Med hänsyn härtill och till att en sådan provisorisk hyresavdragsreglering, som de sakkunniga ovan skisserat, icke bör verkställas om det ej är nödvändigt, finna de sakkunniga sig icke böra föreslå någon hyresavdragsreglering nu. De sakkunniga vilja i stället föreslå, att de nuvarande hyresavdragsbeloppen — alltfört inbegripande bränsleersättning — få gälla intill den dag, då en ny dyrortsgradering och en allmän lönereglering genomföras.

KAPITEL 10.

Syn.

I 10 § av gällande boställsordning givas följande bestämmelser om syn.

1. Då tjänstebostad från- eller tillträdes, skall syn hållas å bostaden med tillhörande hus, trädgård och övriga anläggningar, vid frånträde dock endast om sådant påkallas av skolstyrelsen eller den frånträdande. Har under loppet av tre år syn å tjänstebostad icke förekommit, skall syn hållas, om skolstyrelsen eller läraren så påkallar.

2. Syn påkallas hos statens vederbörande folkskolinspektör och förrättas av inspektören eller annan lämplig person, som skolöverstyrelsen efter framställning av inspektören förordnar, i närvaro av ombud för skolstyrelsen samt vederbörande lärare eller deras ombud. Synen, till vilken förrättningsmannen i god tid skall hava kallat vederbörande, hålles å tid, som förrättningsmannen bestämmer.

Den, som utses att i inspektörs ställe förrätta syn, äger att för de av uppdraget föranledda resor åtnjuta resekostnads- och traktamentsersättning efter samma grunder som folkskolinspektör; skolande nämnda ersättning gäldas av de medel, som ställts till förfogande för bestridande av inspektörens resekostnader i tjänsten.

3. Det åligger skolstyrelsen att, när tjänstebostad skall tillträdas av ny tjänstinnehavare, i god tid förut lämna folkskolinspektören meddelande därom.

4. Syn, som förrättas i samband med ombyte av tjänstinnehavare, må ej hållas tidigare än fyra månader före dagen för tjänstebostads frånträdande, respektive tillträde eller senare än fyra månader efter samma dag.

5. Vid syn skall protokoll föras av förrättningsmannen.

I protokollet skall anteckning göras om befintliga brister och skador å tjänstebostaden med tillhörande hus, trädgård och övriga anläggningar. Därest brist eller skada uppenbarligen vållats genom frånträdande lärares eller hans husfolks vårdslöshet, skall detta särskilt anmärkas.

Befinnes vid tillträdessyn, att tjänstebostad i väsentliga avseenden ej uppfyller fordringarna å dylik bostad enligt bestämmelserna i denna boställsordning, skall anteckning i protokollet göras jämväl härom liksom om det belopp, varmed enligt förrättningsmannens och de enligt 2 mom. vid synen närvarandes mening eljest för tjänstebostaden utgående ersättning till skoldistriktet bör nedsättas.

Protokollet skall underskrivas av förrättningsmannen och förvaras hos folkskolinspektören, vilken har att, så snart ske kan, tillställa såväl skolstyrelsen som vederbörande lärare bestyrkt avskrift därav.

6. Folkskolinspektören skall vid inspektion, som förrättas närmast efter ett år från syneförrättningen, tillse, att vid synen anmärkta reparationer blivit verkställda.

Vid ett genomförande av de sakkunnigas förslag, att alla tjänstebostäder skola klassificeras, blir det erforderligt med en utbyggnad av syneinstitutet, så att detta kommer att omfatta två olika slag av syneförrättningar, lämpligen benämnda *klassificeringssyn* och *underhållssyn*.

Klassificeringssyn.

Innan de nya bestämmelserna om hyresavdrag kunna vinna tillämpning, måste samtliga tjänstebostäder klassificeras. Då för närvarande finnas något mer än 14 000 tjänstebostäder, måste klassificeringen av dessa taga en rätt betydande tid. Enligt de sakkunnigas uppfattning måste man räkna med att hela budgetåret 1946/47 åtgår för dessa syneförrättningar.

Klassificeringssynen under budgetåret 1946/47, alltså den första, grundläggande klassificeringen, bör i varje inspektionsområde utföras av en syne-nämnd, i vilken statens vederbörande folkskolinspektör är ordförande och som dessutom består av två av länsstyrelsen utsedda personer, varav den ene bör vara byggnadssakkunnig och den andre i allmänna värv betrodd. För vinnande av en enhetlig bedömning av tjänstebostäderna inom inspektionsområdets olika delar är det önskvärt, att samma personer förrätta synen för hela inspektionsområdet. Något förbud för länsstyrelsen att då så finnes påkallat utse olika bisittare för olika delar av inspektionsområdet bör dock icke uppställas.

Synen bör förrättas i närvaro av representant för skolstyrelsen samt vederbörande tjänstebostadsinnehavare eller ombud för denne.

Vid klassificeringen skall beträffande varje tjänstebostad fastställas om bostaden kan godkännas såsom tjänstebostad enligt boställsordningens krav och — därest detta kan ske — till vilken klass tjänstebostaden skall hänföras.

Särskilt viktigt att i detta sammanhang observera är, att vid klassificeringen icke skall tagas hänsyn till bostadens tillfälliga beskaffenhet i underhållshänseende. Det kunde emellertid tänkas, att synenämnden finge begagna tillfället att granska bostaden även ur denna synpunkt samt i syneprotokollet anteckna brister i underhållet och uppfordra skoldistriktet att avhjälpa dessa. Enligt de sakkunnigas uppfattning skulle dock detta bli alltför hinderamt. Vid klassificeringssynen måste därför alla underhållsfrågor lämnas å sido.

Därest de tre ledamöterna av synenämnden ej kunna enas i fråga om klassificeringen av en tjänstebostad, bör som synenämndens beslut gälla det, varom två ledamöter enas.

Synenämndens beslut om klassificering bör snarast delgivas skoldistriktet och tjänstebostadsinnehavaren. Därest någon av dessa eller båda icke äro nöjda med beslutet, bör besvär få anföras hos länsstyrelsen inom 30 dagar efter det vederbörande fått del av beslutet. Över länsstyrelsens utslag i fråga om tjänstebostads klassificering bör klagan icke få föras.

En klassificering av samtliga befintliga tjänstebostäder enligt det förslag, som här framförts, måste medföra en del kostnader. Sålunda måste rese-kostnads- och traktamentsersättning utgå till synenämndens tre ledamöter. Folkskolinspektören bör åtnjuta ersättning enligt samma rese- och trakta-mentsklass, som gäller för honom vid resor i tjänsten, d. v. s. klass II C. De

övriga två ledamöterna av synenämnden böra enligt de sakkunnigas uppfattning åtnjuta ersättning enligt rese- och traktamentsklass II D. Vidare torde särskild ersättning i form av arvode, lämpligen fastställt till 15 kronor per dag, böra utgå till de av länsstyrelsen utsedda ledamöterna. En rätt betydande kostnad torde ock uppkomma därigenom, att folkskolinspektören måste antagas bliva i behov av tjänstledighet från sin inspektörsbefattning under någon del av det ifrågavarande budgetåret. I vad kostnaderna beröra folkskolinspektören böra desamma belasta folkskolinspektionens anslag. De sakkunniga anse sig icke kunna uppskatta övriga kostnader för klassificeringen till lägre belopp än 25 kronor för varje klassificerad lägenhet, eller för de nuvarande ca 14 000 tjänstebostäderna ungefär 350 000 kronor. För budgetåret 1946/47 bör därför på riksstaten uppföras ett anslag å sistnämnda belopp till klassificering av tjänstebostäder för folkskolans lärare. Då grunderna för ersättningarna till synenämndens ledamöter torde kunna exakt angivas, torde anslaget böra upptagas som ett förslagsanslag.

Ett av de sakkunniga i överensstämmelse med det ovan sagda upprättat förslag till kungörelse angående allmän klassificering av äldre tjänstebostäder har såsom bilaga fogats till detta betänkande (*Bilaga 1*).

Det hittills sagda har endast berört den klassificering, som under budgetåret 1946/47 skall verkställas av de då befintliga tjänstebostäderna. Emellertid måste klassificering ske även efter nämnda budgetårs slut. Vid senare tidpunkt måste klassificeras tjänstebostäder, som först senare anskaffas, ävensom sådana vid den allmänna klassificeringen befintliga bostäder, som då antingen icke godkänts som tjänstebostäder eller ock godkänts men hänförs till lägre klass än klass A och som sedan förbättrats i så betydande omfattning, att en omklassificering är motiverad.

För sådan klassificering, som sker efter den allmänna klassificeringens avslutande, torde det icke vara erforderligt med särskild synenämnd. Denna klassificering kan enligt de sakkunnigas uppfattning anförtros åt folkskolinspektören ensam. Det kan nämligen förväntas, att genom den allmänna klassificeringen en tämligen enhetlig praxis beträffande bostädernas bedömning kommer att utbildas. Vidare blir bedömningen av nya tjänstebostäder betydligt enklare än bedömningen av de äldre tjänstebostäderna, när ny tjänstebostad aldrig får byggas annat än som A-bostad eller — under vissa särskilda förhållanden — såsom B-bostad. Sökes statsbidrag för anskaffande av ny tjänstebostad, blir också bostadens kvalitet noga prövad i statsbidragsärendet. Efter den allmänna klassificeringen kommer emellertid också att förekomma omklassificering av äldre tjänstebostäder, som ombyggas eller förbättras. Då även i dessa fall skall så vitt möjligt åstadkommas en höjning av bostadens kvalitet upp till klass A, samt dessutom bostadens beskaffenhet i regel kommer att bliva noga prövad i samband med ansökan om statsbidrag till bostadens förbättrande, torde även i dessa fall klassificeringen ej bliva så tveksam. Enligt de sakkunnigas mening bör därför den mera omfattande proceduren med synenämnd kunna utan risk undvaras, sedan den allmänna klassificeringen slutförts. Klassificering genom särskild synenämnd skulle

för övrigt ställa sig förhållandevis betydligt mera kostsam, om den avsåge klassificering av en enstaka bostad, än som ovan beräknats för samtidig klassificering av ett helt inspektionsområdes bostadsbestånd.

Sådan klassificering, som sker efter den allmänna klassificeringens avslutande, kan tänkas ske vid följande tillfällen. I de fall, då statsbidrag beviljats till tjänstebostadens iordningställande — och det måste antagas bli va det övervägande antalet fall — bör klassificering ske vid den avsyning, som enligt vad de sakkunniga i annat sammanhang föreslå skall verkställas, innan tjänstebostad efter nybyggad, ombyggnad eller avsevärd förbättring tages i bruk. Har statsbidrag ej beviljats till tjänstebostadens iordningställande, bör bostaden klassificeras vid den underhållssyn, som enligt särskilt stadgande i boställsordningen skall hållas, då bostaden första gången efter byggnadsåtgärdernas avslutande tillträdes. I de nu nämnda fallen kommer klassificeringen att inskränkas till ett av folkskolinspektören meddelat beslut i samband med annan syn, nämligen avsyning eller underhållssyn. Klassificering kan emellertid tänkas förekomma på ännu ett sätt. Skoldistrikt, som iordningställt tjänstebostad utan statsbidrag, kan tänkas begära klassificering utan samtidig underhållssyn. Sker så, får tjänstebostaden klassificeras vid en särskild klassificeringssyn. För denna bör enligt de sakkunnigas mening gälla i huvudsak samma bestämmelser, som i det följande angivas för underhållssyn.

Då klassificeringsbeslut alltid har vissa omedelbara rättsverkningar, bör sådant beslut få överklagas genom besvär hos länsstyrelsen även i de fall, då klassificeringsbeslutet meddelats av folkskolinspektören ensam. För sådant överklagande bör gälla detsamma, som ovan sagts i fråga om besvär över synenämnds klassificeringsbeslut.

Underhållssyn.

Den syn, varom stadgas i 10 § av gällande boställsordning, är en underhållssyn.

De sakkunniga ha i kap. 3 ovan framhållit, att den nuvarande underhållssynen icke är någon »laga syn» i egentlig mening. Motsätter sig skoldistriktet att vidtaga en i syneprotokollet angiven åtgärd, torde den ej kunna genomdrivas på grund av synen, utan framställning måste göras till länsstyrelsen, att denna måtte giva föreläggande för den felande att vidtaga åtgärden i fråga.

Enligt de sakkunnigas mening bör underhållssynen i huvudsak bibehålla sin nuvarande karaktär och icke utbyggas till någon »laga syn». Därmed måste ju följa ett både omständligare och dyrbarare förfarande. En av folkskolinspektören verkställd syn är enligt de sakkunnigas mening till fyllest för det ändamål det här gäller. Om skoldistriktet eller läraren ej är ense med syneförrättaren om de åtgärder, som böra vidtagas, bör emellertid ärendet underställas länsstyrelsens prövning. Besvär bör däremot ej få anföras. Enligt de sakkunnigas mening bör underställning ske, därest skoldistriktet och

läraren eller endera till folkskolinspektören inom viss tid insända förklaringar, att de ej godkänna syneprotokollet. Länsstyrelsens prövning av underställt ärende skall vara materiell, ej endast formell. Finner länsstyrelsen anledning därtill föreligga, bör länsstyrelsen förelägga skoldistriktet att inom viss tid vidtaga den eller de åtgärder, som i syneprotokollet angivits eller som länsstyrelsen eljest finner påkallade. Detta föreläggande bör ej vara förenat med vite. Om de förelagda åtgärderna ej äro vidtagna inom bestämd tid, bör detta av folkskolinspektören anmälas för länsstyrelsen, som äger besluta om innehållande av skoldistriktets statsbidrag till avlönande av den lärare, som anvisats den ifrågavarande tjänstebostaden.

Om skoldistrikt ej verkställer vid syn rekommenderade åtgärder, ehuru distriktet icke gjort anmärkning mot syneprotokollet, bör på samma sätt, som i föregående stycke sägs, kunna hos länsstyrelsen utverkas föreläggande för skoldistriktet.

Underhållssyn bör i övrigt enligt de sakkunnigas mening i huvudsak ha den uppgift och följa den ordning, som angives beträffande syn i 10 § av nu gällande boställsordning.

Underhållssyn bör alltså hållas vid från- och tillträde av tjänstebostad samt, under förutsättning att syn under loppet av tre år ej förekommit, om skolstyrelsen eller läraren så påkallar. De sakkunniga ha övervägt, huruvida underhållssyn obligatoriskt borde företagas, om syn ej under viss tid förekommit, men ha ansett, att bestämmelse härom ej torde vara erforderlig.

Vid synen skall förutom folkskolinspektören närvara representant för skolstyrelsen samt vederbörande lärare eller dennes ombud. Därest folkskolinspektören skulle anse, att han vid syn av viss tjänstebostad är i behov av byggnadssakkunnigt biträde, bör han äga hos skolstyrelsen göra framställning om sådan hjälp. Kostnaden för sådant byggnadssakkunnigt biträde bör betalas av skoldistriktet.

Syneprotokollet skall föras och underskrivas av förrättningsmannen. I protokollet bör, då så ske kan, angivas de beräknade kostnaderna för reparationer, som skola utföras. Folkskolinspektören har att, så snart ske kan, tillställa såväl skolstyrelse som vederbörande tjänstebostadsinnehavare bestyrkt avskrift av syneprotokollet.

KAPITEL 11.

Statsbidrag till nybyggnad och ombyggnad av tjänstebostäder.

Såsom av redogörelse ovan i kapitel 1 framgår, skall för närvarande till skoldistrikt utgå *tjänstebostadsbidrag* enligt § 14 av kungörelsen den 6 mars 1936 (nr 45) angående statsbidrag till nybyggnader för folkskoleväsendet (senaste lydelse av § 14 se SFS 444/1944).

Vid åtminstone två tillfällen efter tillkomsten av 1936 års tjänstebostadsbidrag har fråga uppkommit om bidragets indragande. Sist har denna fråga diskuterats av folkskolans besparingssakkunniga i deras den 24 augusti 1940 avgivna betänkande och förslag angående statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet m. m. (SOU 1940: 24). I besparingssakkunnigas uppdrag ingick bland annat att undersöka möjligheterna av ändrad fördelning mellan staten och kommunerna av kostnaderna för folkskoleväsendet. Efter att ha lämnat en redogörelse för gällande bestämmelser erinrade de sakkunniga om de olika meningar, som framställts i fråga om tjänstebostadsbidragets bibehållande (s. 71 ff.):

Sedan skolöverstyrelsen i sina anslagsäskanden för budgetåret 1939/40 framlagt förslag om att tjänstebostadsbidraget skulle inarbetas i statsbidraget till lärarlönerna, ifrågasatte statskontoret i yttrande över överstyrelsens förslag, om icke skoldistriktet hädanefter med hänsyn till statens under de senare åren alltmer stegrade utgifter för folkskoleväsendet borde bestrida hela kostnaden för bostäder åt lärarna. Vederbörande departementschef anförde bland annat (1939 års åttonde huvudtitel, punkten 166), att vissa skäl talade för statskontorets uppfattning om avskaffande av tjänstebostadsbidragen, och att den av statskontoret väckta frågan syntes förtjänt att närmare övervägas.

Med anledning av vid 1939 års riksdag motionsvis väckt förslag, innebärande att riksdagen skulle uttala sig mot en ändring av nuvarande grunder för tjänstebostadsbidragets utgående, anförde riksdagen i skrivelse nr 439/1939, att riksdagen visserligen insåge, att en minskning av till kommunerna utgående statsbidrag för skolväsendet skulle bli en besvikelse för flertalet skoldistrikt men att riksdagen utginge ifrån, att de kommunala intressena ej bleve obeaktade vid det övervägande, departementschefen förebådat.

Sedan skolöverstyrelsen anbefallts att, med beaktande av, bland annat, vad i ämnet yttrats av riksdagen i nämnda skrivelse, taga i övervägande frågan om avskaffande av tjänstebostadsbidragen, framlade överstyrelsen i skrivelse den 31 augusti 1939 förslag i ämnet. Överstyrelsen anförde härvid, bland annat, att de skäl, som föranledde 1935 års riksdag att i skatteutjämnande syfte besluta, att staten skulle icke blott åtaga sig kostnaderna för den till lärarna utgående kontanta lönen utan även lämna bidrag till bestridande av kostnaderna för tjänstebostäder, vore alltför giltiga. Under sådana förhållanden kunde överstyrelsen icke tillstyrka, att detta av

statsmedel utgående tjänstebostadsbidrag indroges, såvida icke statsbidraget i övrigt till folkskoleväsendet ökades med belopp, som minst motsvarade tjänstebostadsbidraget. I avgivet yttrande framhöll statskontoret, att vad överstyrelsen anfört icke övertygat statskontoret om att icke skoldistriktet hädanefter borde åläggas att bestrida hela kostnaden för bostäder åt lärarna. Ämbetsverket ville emellertid i nuvarande läge icke påkalla åtgärder av sådan innebörd, då det måste anses angeläget att undvika alla icke ofrånkomliga rubbningar i kommunernas ekonomi. Slutligen har departementschefen i Kungl. Maj:ts proposition nr 155 till 1940 års riksdag uttalat, att han lutade åt den uppfattningen, att tjänstebostadsbidragen — framför allt med hänsyn till att skoldistriktets kostnader för skolväsendet proportionsvis torde vara mindre nu än år 1935 — borde avskaffas. Då emellertid departementschefen i likhet med statskontoret ansåge, att åtgärder, som medförde rubbningar i kommunernas ekonomi, under rådande förhållanden borde om möjligt undvikas, ville han ej nu förorda någon ändring av sådan innebörd, men förutsatte, att frågan vid en lämpligare tidpunkt ånyo toges under omprövning.

Besparingssakkunniga framhöllo därefter, att de ansett det vara av värde för ett ställningstagande till det föreliggande spörsmålet att få utrönt, vilken inverkan en indragning av ifrågavarande statsbidrag skulle få beträffande den kommunala utdebiteringen. I sådant syfte hade de sakkunniga verkställt viss utredning, varpå visserligen icke kunde grundas några exakta beräkningar men varav dock borde kunna dragas vissa slutsatser. De sakkunniga anförde härom:

Undersökningen har avsett ett fyrtiotal kommuner, städer och landskommuner, inom olika delar av landet. Beträffande landskommunerna har undersökningen företrädesvis avsett sådana, där man haft anledning antaga, att utdebiteringen röner en mera påtaglig inverkan även av en jämförelsevis obetydlig inkomstminskning. Till grund för beräkningarna hava lagts tillgängliga uppgifter om antalet skattekronor enligt 1938 års taxeringar samt antalet lärartjänster vid slutet av vårterminen 1939 inom respektive kommuner (skoldistrikt). Här må även anmärkas, att tjänstebostadsbidraget beräknats utgå med 160 kronor för såväl manlig som kvinnlig folkskollärare, enär enligt bestämmelserna i gällande boställsordning för lärare vid folk- och småskolor tjänstebostaden även för ordinarie kvinnlig folkskollärare från och med den 1 juli 1943 skall innehålla minst tre rum och kök och tjänstebostadsbidraget från denna tidpunkt sålunda kommer att utgå med 160 kronor för både manlig och kvinnlig ordinarie folkskollärare.

Den med tillämpning av här angivna beräkningsgrunder verkställda undersökningen har givit vid handen, att en indragning av tjänstebostadsbidraget skulle i fråga om stadskommunerna komma att medföra endast en ringa höjning av utdebiteringen. För de städer, som ej deltaga i landsting och vilka komma i åtnjutande av omkring en tiondel av hela det utgående tjänstebostadsbidraget, torde höjningen komma att uppgå till mellan 1—3 öre per skattekrona. Även för övriga städer synes man kunna räkna med en jämförelsevis obetydlig höjning, sannolikt uppgående till högst 10 öre för inkomsthundra. Endast en av de städer, som medtagits vid undersökningen, skulle drabbas av en så stor höjning som 10 öre. Ifrågavarande stad intager emellertid en särställning beträffande utdebiteringens storlek, i det att hela det kommunala utdebiteringsbehovet 1938 utgjorde 24 kronor 30 öre per skattekrona. Statsbidrag till skattelindring utgick dock i detta fall med 4 kronor 59 öre per skattekrona.

Beträffande landsbygdskommunerna torde man kunna utgå från att avskaffandet av tjänstebostadsbidraget nära nog undantagslöst skulle komma att medföra en större ökning av utdebiteringen än vad ovan angivits beträffande städerna. Sannolikhetsskäl tala för, att ökningen för det övervägande antalet kommuner dock icke

skulle överstiga 20 öre per skattekrone. I icke så få fall torde man böra räkna med en höjning av mellan 20 och 40 öre, och i vissa undantagsfall komme ökningen sannolikt att uppgå till omkring 50 öre. Härvid bör emellertid bemärkas, att i samtliga undersökta fall statsbidrag till skattelindring utgått till kommuner, vilka vid en eventuell indragning av tjänstebostadsbidraget beräknats få utdebiteringen höjd med 20 öre per skattekrone eller däröver. Man har med hänsyn härtill anledning antaga, att ifrågavarande kommuner vid ett på grund av mistat tjänstebostadsbidrag ytterligare ökat skattetryck hade möjlighet att erhålla en viss kompensation härför genom ett något ökat statsbidrag till skattelindring.

Ehuru den verkställda undersökningen omfattat ett mycket begränsat antal kommuner, torde dock undersökningsresultatet kunna läggas till grund för bedömande av frågan, vilken inverkan avskaffandet av tjänstebostadsbidraget skulle få på den kommunala utdebiteringen. Undersökningen synes sålunda giva vid handen, att verkningarna i skattehänseende av en sådan åtgärd för flertalet kommuner bleve jämförelsevis obetydliga, medan en del kommuner, framför allt sådana med ett redan förut högt skattetryck, finge vidkännas en i förhållande till deras ekonomiska bärkraft mera kännbar skattehöjning, som dock i regel torde komma att i viss mån reduceras genom att statsbidrag till skattelindring i dylika fall komme att utgå.

Besparingssakkunniga uttalade efter dessa överbäganden, att, om någon förskjutning av kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna borde vidtagas utöver vad de sakkunniga i övrigt i sitt betänkande föreslagit, avskaffandet av tjänstebostadsbidraget därvid borde ifrågakomma i främsta rummet. Enligt de sakkunnigas mening borde dock en sådan åtgärd icke vidtagas under då rådande förhållanden, utan därmed borde anstå till en tidpunkt, som av statsmakterna kunde befinnas lämplig.

Lärlönesakkunniga. Det nuvarande tjänstebostadsbidraget utgår oberoende av om tjänstebostad tillhandahålles eller ej och med generellt fastställda belopp (160 kronor för år för ordinarie folkskollärare och 80 kronor för annan lärare). Beloppen äro icke av den storleksordning, att bidraget kan utgöra någon verklig hjälp för de skoldistrikt, som äro skyldiga att tillhandahålla tjänstebostad. Det nuvarande tjänstebostadsbidraget är därför i grunden huvudsakligen ett statligt bidrag till alla skoldistrikt i syfte att minska distriktens andel i kostnaderna för folk- och småskollärares avlöning.

För närvarande bestrida skoldistrikt sin andel i avlöningskostnaderna antingen genom att tillhandahålla tjänstebostad åt läraren eller ock genom att till läraren erlägga s. k. bruttolön. (Se kapitel 3, s. 30.) I det förra fallet betalar skoldistriktet, om bostaden är i sådant skick, att läraren för den skall vidkännas oreducerat hyresavdrag, icke något kontant lönebelopp till läraren utöver det belopp, som staten lämnar som bidrag till lärarens avlöning. I det senare fallet betalar skoldistriktet — i stället för att tillhandahålla tjänstebostad — till läraren ut ett avlöningsbelopp, som ej minskats med hyresavdrag, och får alltså självt bidraga med ett belopp, motsvarande det författningsmässigt bestämda hyresavdraget. I båda fallen minskas emellertid skoldistriktens andel i avlöningskostnaderna med ovan berörda tjänstebostadsbidrag.

Under förutsättning att de med upplåtandet av tjänstebostaden förenade kostnaderna exakt svara mot hyresavdraget, skulle sålunda ett skoldistrikts

ekonomiska ansvar bliva lika stort, vare sig distriktet tillhandahåller tjänstebostad eller ej. Tidigare torde man icke heller ha haft att räkna med någon alltför framträdande ojämnhet i detta avseende, i all synnerhet som före 1938 hyresersättning enligt ortens pris utgick till lärare, vilka icke åtnjöto fri bostad och bränsle. På grund av den ökning av byggnadskostnaderna, som skett under de senaste decennierna, och sedan hyresavdragen från och med år 1938 till sina belopp fastställts i författning, har emellertid den förskjutningen ägt rum, att de skoldistrikt, som tillhandahålla fullgoda tjänstebostäder, numera i regel ha större kostnader för sina lärare än andra skoldistrikt i motsvarande dyrortsgrupper. En utjämning av den på det sättet uppkomna olikheten i ansvarsbelastning skoldistrikt emellan måste enligt de sakkunnigas mening ur rättvisesynpunkt anses såsom angelägen. Den framstår för de sakkunniga såsom särskilt betydelsefull även ur den synpunkten, att i annat fall fullt tillfredsställande tjänstebostäder näppeligen komma att beredas folkskolans lärare.

De sakkunniga ha övervägt olika förslag till utjämning av olikheten i ansvarsbelastning mellan sådana kommuner, som äro skyldiga att tillhandahålla tjänstebostäder, och sådana, som icke ha denna skyldighet. Närmast till hands ligger måhända tanken att utan ändring av statsbidragsbeloppens storlek fastställa högre hyresavdrag och låta skoldistriktet tillgodogöra sig hyresökningen. De sakkunniga anse skäligt, att i genomsnitt högre hyresbelopp än de nuvarande utgå, men finna, att även efter en avsevärd höjning ifrågavarande skillnad icke kan komma att tillräckligt utjämnas. Icke heller skulle därigenom någon utjämning ske av den skiftande ansvarsbelastning, som åvilar de distrikt, vilka tillhandahålla tjänstebostäder. Dessa distrikt äro nämligen inbördes mycket olika tyngda, bland annat och framför allt beroende på hur lång tid som förflutit, sedan större kostnader nedlagts på tjänstebostäderna.

En annan tänkbar åtgärd vore att på sådant sätt ombilda det nuvarande tjänstebostadsbidraget till ett egentligt bidrag till kostnaderna för hållande av tjänstebostad, att det utginge endast till de skoldistrikt, som tillhandahölle tjänstebostäder. Dessa distrikt skulle då utan ökad medelsanvisning i tjänstebostadsbidrag kunna erhålla ungefär dubbelt så stort belopp som för närvarande. En dylik åtgärd skulle dock endast ofullständigt utjämna olikheterna i ansvarsbelastning mellan sådana distrikt, som äro skyldiga att tillhandahålla tjänstebostäder, och sådana, som icke ha dylik skyldighet, och icke alls utjämna de inbördes olikheterna mellan de distrikt, som äro skyldiga att tillhandahålla tjänstebostäder. En ytterligare begränsning av rätten till tjänstebostadsbidrag, innebärande att sådant bidrag skulle utgå endast för sådana tjänstebostäder, å vilka nedlagts större kostnader under ett visst antal år närmast före bidragsåret, skulle visserligen vara mera ägnad att minska olikheterna, men en dylik begränsning skulle vara svår att avväga på tillfredsställande sätt.

Enligt de sakkunnigas mening kan icke en effektiv utjämning i ansvarsbelastning olika skoldistrikt emellan uppnås, utan att de distrikt, som till-

handahålla tjänstebostäder, i samband med uppförande av ny tjänstebostad eller omfattande ombyggnad av redan befintlig sådan erhålla statligt bidrag till byggnadskostnaderna. Detta statsbidrag skulle då så avpassas, att förräntning och amortering av återstoden av byggnadskostnaderna jämte årliga omkostnader täcktes av det blivande hyresavdraget för tjänstebostaden. I överensstämmelse med denna uppfattning föreslå de sakkunniga, att ett nytt tjänstebostadsbidrag, i fortsättningen kallat *byggnadsbidrag*, införes att utgå enligt här skisserade riktlinjer.

Ett tjänstebostadsbidrag av den art, som av de sakkunniga föreslagits, kan ur utjämningsynpunkt utgå oberoende av om det nuvarande tjänstebostadsbidraget skall bibehållas eller icke. Detta är nämligen, såsom ovan framhållits, icke något egentligt tjänstebostadsbidrag, eftersom det utgår även till skoldistrikt, som icke tillhandahålla tjänstebostäder. De sakkunniga hålla emellertid före, att i och med införandet av ett verkligt tjänstebostadsbidrag det nuvarande tjänstebostadsbidraget såsom sådant bör avskaffas, dock att ett skoldistrikt övergångsvis under vissa villkor, som nedan närmare skola utvecklas, må äga uppbära en ersättning i huvudsaklig överensstämmelse med det nuvarande tjänstebostadsbidraget. Huruvida skoldistriktet generellt i annan form böra erhålla kompensation för det indragna tjänstebostadsbidraget, är en fråga, som de sakkunniga icke anse sig böra taga ställning till i detta sammanhang utan först vid behandlingen av det åt de sakkunniga ävenledes givna uppdraget att utreda frågan om en eventuell omläggning av det nuvarande systemet för statsbidrag till lärarlönerna.

Beträffande det av de sakkunniga föreslagna byggnadsbidraget vilja de sakkunniga vidare uttala, att det enligt deras mening icke, såsom kommunalskatteberedningen ifrågasatt, bör graderas efter antalet skattekonor inom vederbörande skoldistrikt. Syftet för de sakkunnigas förslag om ett nytt byggnadsbidrag har varit att utjämna skillnaden i ansvarsbelastning mellan skoldistrikt, som äro skyldiga att tillhandahålla tjänstebostäder, och skoldistrikt, som icke ha denna skyldighet. En gradering av byggnadsbidraget skulle ha till följd, att en ny ojämnhet uppkomme mellan dessa båda grupper av skoldistrikt. De sakkunniga föreslå därför, att byggnadsbidraget får utgå med belopp, som icke göras beroende av antalet skattekonor inom skoldistriktet.

För att ett skoldistrikt, som tillhandahåller tjänstebostad, i avseende på utgifterna för läraravlönning skall bliva jämställt med de distrikt, som icke tillhandahålla tjänstebostäder, erfordras — med tillämpning av ovan angivna princip — att vid uppförande av tjänstebostad ett statsbidrag utgår med så stor del av byggnadskostnaderna, att ränta och amortering å återstående del av byggnadskostnaderna jämte underhåll och övriga årliga omkostnader å tjänstebostaden täckas av den hyresersättning, som skoldistriktet får tillgodogöra sig. Givetvis går det icke att i varje enskilt fall uppnå fullständig jämställdhet — alltför många omständigheter, som icke låta sig beräknas i förväg, spela in, för att detta skall bliva möjligt — men i det stora

hela böra dock de olägenheter, som vidlåda det nuvarande systemet, kunna avhjälpas.

De faktorer, som framför allt påverka storleken av det erforderliga byggnadsbidraget, äro byggnadskostnader, räntesatser och underhållskostnader samt de hyresavdrag, som komma att bliva fastställda för de olika tjänstebostadstyperna. Byggnadskostnaderna bliva beroende bland annat av tjänstebostadens belägenhet och av det byggnadsmaterial, som användes. Det blir t. ex. dyrare att bygga en bostad i särskilt hus än att bygga flera bostäder i samma hus. I det senare fallet blir det billigare att förlägga en bostad över en annan än att förlägga bostäderna intill varandra i samma plan. Från lärarhåll har påyrkats, att bestämmelse måtte införas om att tjänstebostad alltid skall byggas i särskilt hus. De sakkunniga ha icke funnit tillräckliga skäl att — ehuru givetvis hinder icke möter för skoldistrikt att förlägga tjänstebostad på sådant sätt — föreslå en föreskrift därom. Däremot vilja de sakkunniga uttala, att det torde överensstämma med den nu rådande allmänna tendensen, att tjänstebostäder, när de inredas i samma hus, förläggas bredvid varandra och icke den ena över den andra. Enligt upplysningar, som de sakkunniga erhållit från byggnadssakkunnigt håll, kunna de ungefärliga byggnadskostnaderna för ett hus av trä, inrymmande bredvid varandra en tjänstebostad på omkring 90 kvadratmeter och en tjänstebostad på omkring 55 kvadratmeter, för närvarande uppskattas till 50 000 kronor, varav ungefär 30 000 kronor kan beräknas belöpa sig på den större och ungefär 20 000 kronor på den mindre tjänstebostaden. Ett hus av tegel ställer sig i allmänhet något dyrare, men de därigenom ökade byggnadskostnaderna torde i stort sett kompenseras av minskade underhållskostnader och större varaktighet. Med en räntesats av 3 % torde ränta och amortering å i byggnaden nedlagt kapital kunna uppskattas till ungefär 3,75 % för hus av trä. Underhåll och omkostnader torde i förevarande fall böra uppskattas till minst 1,25 % av byggnadskostnaderna. Vad beträffar hyresavdragen, ha de sakkunniga i annat sammanhang förklarat sig icke kunna för närvarande framlägga preciserade förslag till dylika avdrag utan att avvakta beslut i anledning av avgivet förslag om ny dyrortsgradering och pågående utredning om de allmänna lönebeloppen. De sakkunniga räkna emellertid med en icke oväsentlig genomsnittlig höjning av hyresavdragen. Även med beaktande härav ha de sakkunniga kommit fram till den meningen, att i nuvarande läge ett byggnadsbidrag å åtminstone 40 % av byggnadskostnaderna i normala fall skulle behövas för att kompensera ett skoldistrikt för den utgiftsökning, som skyldigheten att tillhandahålla tjänstebostad medför.

Utan tvivel skulle största möjliga rättvisa uppnås, om byggnadsbidraget utmättes efter särskild prövning av speciellt byggnadskostnaderna och hyresavdragen i varje enskilt fall. Den administrativa handläggningen av bidragsärendena skulle emellertid därigenom bliva ganska omständlig. På grund av det stora antalet bidragsärenden, som man har att räkna med, skulle alltså en dylik ingående prövning bliva mycket arbetskrävande och medföra ogynnsam tidsutdräkt. Enligt de sakkunnigas uppfattning är det nödvändigt, att

handläggningen av ärendena i möjligaste mån förenklas. I överensstämmelse med denna mening vilja de sakkunniga föreslå, att ett för olika bostadstyper fixerat bidragsbelopp normalt får utgå oberoende av de faktiska byggnadskostnaderna i det enskilda fallet. Genom en bestämmelse, att byggnadsbidraget under inga omständigheter får överstiga viss procent av byggnadskostnaderna, skulle garantier samtidigt kunna vinnas mot att statsbidrag på otillbörligt sätt tages i anspråk.

Ovan ha kostnaderna för en tjänstebostad på omkring 90 kvadratmeter och en tjänstebostad på omkring 55 kvadratmeter bredvid varandra i samma hus uppskattats till normalt ungefär 50 000 kronor, varav ungefär 30 000 kronor skulle belöpa sig på den större bostaden och ungefär 20 000 kronor på den mindre bostaden. Dessa belopp böra enligt de sakkunnigas mening kunna läggas till grund för beräkningar av ett generellt byggnadsbidrag, låt vara att byggnadskostnaderna i de enskilda fallen kunna vara mycket varierande. Vidare har det behövlige bidraget approximativt beräknats till 40 % av de ovan angivna byggnadskostnaderna. I enlighet härmed skulle byggnadsbidrag för tjänstebostad på omkring 90 kvadratmeter utgå med 12 000 kronor och för tjänstebostad på omkring 55 kvadratmeter med 8 000 kronor.

Möjligen skulle kunna ifrågasättas, om icke bidragsbeloppen borde graderas efter hyresgrupper. De sakkunniga ha emellertid icke ansett tillräckliga skäl föreligga för dylik gradering, enär efter genomförandet av ny hyresgruppering i samband med revision av den nuvarande dyrortsindelningen samtliga eller så gott som samtliga tjänstebostäder kunna förväntas vara belägna å orter tillhörande lägsta hyresgruppen.

Såsom redan antytts, torde en sådan spärregel böra införas, att ett skoldistrikt, som för särskilt låga kostnader kunnat uppföra tjänstebostad, icke skall i byggnadsbidrag erhålla högre belopp än som motsvarar behovet av utjämning gentemot sådana skoldistrikt, som icke tillhandahålla tjänstebostäder. I och med att byggnadskostnaderna understiga de ovan presumerade kostnaderna, sjunker under i övrigt likartade förutsättningar behovet av byggnadsbidrag snarare med skillnadsbeloppet än med viss procent å byggnadskostnaderna. Med hänsyn härtill ha de sakkunniga övervägt, huruvida icke i dylika fall byggnadsbidrag borde utgå efter en glidande skala av procentsatser å byggnadskostnaderna, allteftersom dessa understiga 30 000 kronor respektive 20 000 kronor. De sakkunniga ha emellertid stannat vid förslag om generell minskning till 40 % av de verkliga byggnadskostnaderna.

Minskning av byggnadsbidraget torde även böra föreskrivas vid en annan eventualitet. Det bör sålunda icke utan vidare få förekomma, att ett skoldistrikt avyttrar en redan befintlig tjänstebostad och med fullt byggnadsbidrag bygger ny tjänstebostad. Ej heller bör en kommun utan vidare för annat ändamål få utnyttja en befintlig tjänstebostad och uppbära fullt byggnadsbidrag för nybyggnad av tjänstebostad. Det torde därför böra föreskrivas, att därest ny tjänstebostad är avsedd att ersätta en äldre tjänstebostad, byggnadskostnaderna böra anses reducerade med det belopp, som prövas motsvara den äldre tjänstebostadens värde. På grundval av den sålunda uppkomna kost-

nadssumman bör sedan beslut om byggnadsbidrag fattas. På enahanda sätt bör förfaras, om äldre tjänstebostad förstörts eller skadats genom eldsvåda eller annorledes och skoldistriktet på grund av försäkring eller eljest ägt att uppbära ersättning därför.

Vad som hittills av de sakkunniga anförts om byggnadsbidrag har utslutande berört nybyggnad av tjänstebostad. Emellertid kan tjänstebostad anskaffas även genom inköp av redan befintligt hus, eventuellt i förening med ombyggnad.

Om ett relativt nybyggt hus inköpes för att användas till tjänstebostad, blir skillnaden häremellan och nybyggnad för tjänstebostad ganska obetydlig. Dock torde man få antaga, att inköpet ställt sig ekonomiskt förmånligt för skoldistriktet, eftersom detta annars sannolikt icke skulle ha reflekterat på köp i stället för nybyggnad. Detta fall är sålunda närmast jämförligt med det ovan påpekade, då ett skoldistrikt för särskilt låga kostnader kunnat uppföra tjänstebostad och då byggnadsbidrag enligt de sakkunnigas förslag skulle utgå med 40 %. Vad åter beträffar ett sådant fall, att ett äldre hus inköpts och, eventuellt efter ombyggnad, iordningställt som tjänstebostad, kunna visserligen kostnaderna för förvärvet av denna bostad antagas ha varit så pass låga, att hyresavdraget skulle kunna täcka — förutom de årliga omkostnaderna — en avsevärd del av engångskostnaderna. Å andra sidan gör det äldre husets kortare bestånd, att annuiteten måste bli icke oväsentligt högre — med en räntesats av 3 % blir sålunda annuiteten under 30 år 5,102 % av kapitalet, under det att den under 60 år uppgår till endast 3,613 %, Även i detta fall skulle därför en föreskrift om byggnadsbidrag av 40 % kunna vara tillämplig. Några särbestämmelser för anskaffande av tjänstebostad genom inköp av redan befintligt hus synas sålunda icke erforderliga.

Enligt de sakkunnigas ovan uttalade mening borde byggnadsbidrag även kunna utgå till ombyggnad av redan befintlig tjänstebostad. Av de statistiska uppgifterna i kapitel 2 framgår, att blott en ringa del av de vårterminen 1942 existerande omkring 14 000 tjänstebostäderna voro av den beskaffenhet, att de skulle kunna hänföras till A-bostäder. Om de flesta bostäderna torde dock gälla, att de efter om- eller tillbyggnad eller mera omfattande ändringsarbeten skulle kunna godtagas såsom A-bostäder. Då de skoldistrikt, som äro skyldiga att tillhandahålla tjänstebostäder, i princip bli skyldiga att efter viss övergångstid tillhandahålla A-bostäder, är det av största vikt, icke minst ur samhällsekonomisk synpunkt, att möjligheterna till förbättring av det redan befintliga bostadsbeståndet tillvaratagas. Utan bidrag av statsmedel torde emellertid en sådan standardhöjning icke kunna allmänt och inom rimlig tid genomföras. Visserligen kommer ett skoldistrikt att i viss utsträckning gottgöras för kostnaderna genom ett högre hyresavdrag, sedan tjänstebostaden blivit uppflyttad till A-bostad, men vid mera omfattande byggnadsåtgärder kan dock icke alltid höjningen av hyresavdraget vara tillräcklig för att motsvara distriktets ökade utgifter i förhållande till sådana distrikt, som icke äro skyldiga att tillhandahålla tjänstebostäder.

Från den förbättring av bostadsstandarden, som de sakkunniga här åsyftat, måste noggrant skiljas sådana byggnadsåtgärder, som äro att hänföra till underhållsarbeten eller nödvändiga reparationer till följd av eftersatt årligt underhåll. Dylika åtgärder, även om de vid enstaka tillfällen skulle betinga avsevärda kostnader, liksom mindre omfattande ändringsarbeten böra bekostas helt av skoldistriktet — det nya byggnadsbidraget är också så beräknat, att bland annat underhållskostnader skola täckas av hyresavdraget. Enligt de sakkunnigas åsikt bör byggnadsbidrag komma i fråga endast i de fall, då tjänstebostad efter om- eller tillbyggnad eller mera omfattande ändringsarbeten får sådan beskaffenhet, att den kan uppflyttas från lägre klass till klass A eller, om den på grund av betydande svårigheter icke kunnat föras med samtliga för A-bostad föreskrivna bekvämligheter, likväl blivit väsentligt förbättrad.

När det gäller storleken av detta bidrag, kunna icke sådana beräkningar framläggas, som ovan skett i fråga om nybyggnader, eftersom kostnaderna bliva långt mera varierande. Det får därför anses uteslutet att i författning fastställa byggnadsbidrag till visst eller vissa belopp för varje tjänstebostad. I stället torde även här ett statsbidrag med en viss procent av kostnaderna vara motiverat. Det har synts de sakkunniga riktigast att föreslå något lägre procenttal vid förbättrande än vid nybyggnad, dels med hänsyn till att i flertalet fall skoldistriktet efter tjänstebostads förbättring i här avsedd omfattning komma att få tillgodogöra sig ökat hyresavdrag, dels ock därför att i ombyggnadsarbeten i regel ingå även reparationer och underhållsarbeten, vilka principiellt skola åvila skoldistriktet. De sakkunniga ha sålunda stannat för att förorda byggnadsbidrag å 25 % av byggnadskostnaderna.

Genom ovan framställda förslag om indragande av det nuvarande tjänstebostadsbidraget och införande av ett egentligt tjänstebostadsbidrag till nybyggnader och ombyggnader m. m. av tjänstebostäder komma emellertid de skoldistrikt, vilka nyligen verkställt nybyggnad eller ombyggnad, att ställas i en något ogynnsam situation. Det torde nämligen få anses uteslutet, att det nya byggnadsbidraget skulle kunna retroaktivt utgå till dessa skoldistrikt. Att så icke kan ske, torde dock knappast behöva väcka alltför allvarliga betänkligheter, alldenstund dessa skoldistrikt icke haft anledning att räkna därmed och därför ej heller inrättat sig därefter. Mera anmärkningsvärt skulle vara, om de nu berövades det — om än ej så stora — tjänstebostadsbidrag, som för närvarande utgår och som de torde få anses ha haft fullgiltiga skäl att räkna med för byggnadsåtgärdernas finansiering.

De sakkunniga finna skäligt, att åt dessa skoldistrikt gives ett särskilt bidrag i någon form. Då en ingående prövning av varje enskilt fall icke gärna kan ske, torde det lämpligaste vara, att distriktet under en viss övergångstid för varje tjänstebostad, å vilken mera omfattande byggnadsåtgärder vidtagits, tillerkännas en ersättning med generellt belopp. Enligt de sakkunnigas uppfattning bör det vara tillfyllest, om dylik ersättning får uppbäras, intill dess 20 år förflutit från det tjänstebostaden efter de ifrågavarande bygg-

nadsåtgärdernas verkställande tagits i bruk. Ersättningen torde kunna bestämmas till belopp, som svara mot det nuvarande tjänstebostadsbidraget. Dock torde finnas anledning att gradera bidragsbeloppen med hänsyn till den ifrågavarande bostadens storlek och icke med hänsyn till den lärare, åt vilken bostaden upplåtits. Före den 1 juli 1943 utgick tjänstebostadsbidraget med tre olika belopp: 160 kronor för ordinarie manlig folkskollärare, 120 kronor för ordinarie kvinnlig folkskollärare och 80 kronor för annan lärare. Vidare skulle enligt då gällande boställsordning tjänstebostadens sammanlagda golvyta uppgå till omkring 90 kvadratmeter för ordinarie manlig folkskollärare, omkring 65 kvadratmeter för ordinarie kvinnlig folkskollärare och omkring 45 kvadratmeter för annan lärare. I anslutning härtill föreslå de sakkunniga statsbidrag, i fortsättningen kallat *övergångsbidrag*, med 160 kronor för bostad på omkring 90 kvadratmeter, 120 kronor för bostad på omkring 65 kvadratmeter och 80 kronor för bostad på omkring 45 kvadratmeter.

Övergångsbidrag bör givetvis icke givas för vilken som helst åtgärd, som under de sista 20 åren vidtagits med en tjänstebostad. Att övergångsbidrag för nybyggnad skall kunna utgå, torde icke böra föranleda tvekan. Enligt de sakkunnigas mening bör övergångsbidrag även kunna utgå i de fall, då tjänstebostaden om- eller tillbyggs eller i densamma utförts mera omfattande ändringsarbeten. Att nu kräva bevisning angående omfattningen av angivna byggnadsåtgärder torde emellertid icke kunna komma i fråga. Enligt de sakkunnigas uppfattning torde det vara tillräckligt att fastställa en viss minimikostnad för åtgärden, förslagsvis 8 000 kronor för bostad på omkring 90 kvadratmeter, 6 000 kronor för bostad på omkring 65 kvadratmeter och 4 000 kronor för bostad på omkring 45 kvadratmeter. Det bör anmärkas, att det angivna beloppet skall avse i ett sammanhang företagna åtgärder med tjänstebostaden. Övergångsbidrag bör alltså icke utgå, om kostnaderna för underhåll av bostaden jämte mindre omfattande reparationer och ombyggnadsarbeten under ett visst antal år tillsammans uppgått till det ifrågavarande beloppet.

Sammanfattningsvis äro de sakkunnigas förslag i fråga om tjänstebostadsbidrag följande.

Ett nytt, egentligt tjänstebostadsbidrag, här kallat byggnadsbidrag, bör införas att utgå till skoldistrikt vid nybyggnad av tjänstebostad eller vid inköp av hus, avsett att användas såsom tjänstebostad, ävensom vid om- eller tillbyggnad eller mera omfattande ändringsarbeten å redan befintlig tjänstebostad, varigenom bostaden får sådan beskaffenhet, att den kan uppflyttas från lägre klass till klass A eller, om den på grund av betydande svårigheter icke kunnat föras med samtliga för A-bostad föreskrivna bekvämligheter, likväl blivit väsentligt förbättrad. Vid nybyggnad eller inköp bör byggnadsbidraget utgå med 12 000 kronor för tjänstebostad på omkring 90 kvadratmeter och 8 000 kronor för tjänstebostad på omkring 55 kvadratmeter, dock att byggnadsbidraget i intet fall må överstiga 40 % av skoldistriktets

kostnader för anskaffande av tjänstebostaden. Vid om- eller tillbyggnad eller mera omfattande ändringsarbeten bör byggnadsbidrag kunna utgå med 25 % av kostnaderna.

Det nuvarande tjänstebostadsbidraget bör indragas. Till skoldistrikt, som under de sistförflutna 20 åren verkställt nybyggnad av tjänstebostad eller nedlagt mera avsevärda kostnader på om- eller tillbyggnad av tjänstebostad, bör dock övergångsvis, intill dess 20 år förflutit från det att ifrågavarande byggnadsåtgärder vidtagits, utgå ett tjänstebostadsbidrag, här kallat övergångsbidrag, med visst belopp för varje av byggnadsåtgärderna berörd tjänstebostad, nämligen 160 kronor för bostad på omkring 90 kvadratmeter, 120 kronor för bostad på omkring 65 kvadratmeter och 80 kronor för bostad på omkring 45 kvadratmeter.

Till följd av det nya byggnadsbidragets införande torde även böra meddelas bestämmelse om skyldighet för skoldistrikt att, om sådan tjänstebostad, till vilken statsbidrag beviljats, skulle av kommunen försälgas eller användas för annat ändamål utan att samtidigt ny tjänstebostad anskaffades, till Kungl. Maj:ts prövning hänskjuta frågan, huruvida och i vad mån utbetalt bidragsbelopp skall återgäldas till statsverket.

Beslut om byggnadsbidrag bör efter förslag av skolöverstyrelsen meddelas av Kungl. Maj:t. De sakkunniga utgå från att skolöverstyrelsens personalbehov för ifrågavarande ändamål blir på sådant sätt tillgodosett, att ärendenas handläggning kan ske utan onödig tidsutdräkt. Beträffande formerna för ansökan om byggnads- och övergångsbidrag och utbetalande av bidragen får de sakkunniga hänvisa till bifogat förslag till författning (*Bilaga 2*).

I detta sammanhang vilja de sakkunniga framhålla, att byggnadsbidrag enligt de sakkunnigas mening bör, i den mån så är möjligt, utdelas med hänsyn tagen till angelägenhetsgraden hos de arbeten, till vilka bidrag sökes. Ansökningens ankomstdag bör således ej vara utslagsgivande. Genom att de mest angelägna arbetena givas företräde, bliva de sämsta tjänstebostäderna först förbättrade. Detta innebär i sin tur den snabbaste höjningen av den genomsnittliga bostadsstandarden för folkskolans lärarpersonal.

De sakkunniga övergå så till beräkningen av de anslagsbehov, som ovan framställda förslag skulle medföra.

Givetvis ställer sig uppskattningen av medelsbehovet å anslaget till det nya byggnadsbidraget ganska osäker. De statistiska uppgifterna i kapitel 2 utvisa, att vårterminen 1942 saknades bekvämligheterna vatten, avlopp och elektriskt ljus helt eller delvis i bortemot 5 000 tjänstebostäder och centralvärme i ytterligare mer än 4 000 bostäder. Medräknar man de tjänstebostäder, som saknade badrum och vattenklosett, är man uppe i ett antal av drygt 12 900 bostäder, och lägger man därtill de 1 400 nya tjänstebostäder, varav behov finnes, blir summan 14 300. Givetvis måste nybyggnad och ombyggnad till A-bostäder av alla dessa 14 300 tjänstebostäder fördelas på en längre period. Med en fördelning på 20 år blir den årliga omsättningen något mer än 700 tjänstebostäder. Även om det i åtskilliga fall blir möjligt att av äldre

tjänstebostäder åstadkomma A-bostäder utan »mera omfattande ändringsarbeten» och således utan statsbidrag, torde det knappast vara för högt räknat, om man under en tjugoförårsperiod räknar med behov av byggnadsbidrag till i runt tal 500 tjänstebostäder per år.

I hur stor del av dessa supponerade 500 fall det behöver bli fråga om nybyggnad, undandraget sig ett säkert bedömande. Någon ledning kan dock givas av en av de sakkunniga företagen stickprovsundersökning avseende antalet tjänstebostäder, som inom 10 av rikets 52 inspektionsområden om- eller tillbyggt under åren 1926—1945. Inom de 10 inspektionsområdena togs under tioårsperioden närmast före senaste världskriget årligen 1,5 % av tjänstebostadsbeståndet i bruk efter nybyggnad eller omfattande ombyggnad. I de allra flesta fall torde det ha varit fråga om nybyggnad. Sannolikt var icke ombyggnadsprocenten större, än att den under de närmaste åren kommer att uppvägas av det ökade nybyggnadsbehov, som uppstått på grund av krisårens nödtvungna åtstramning av byggnadsverksamheten — under åren 1940—44 hade enligt samma stickprovsundersökning i årligt genomsnitt endast 0,34 % av tjänstebostadsbeståndet tagits i bruk efter nybyggnad eller andra mera omfattande byggnadsåtgärder. Med samma procenttal för riket i dess helhet som för de undersökta inspektionsområdena under åren 1929—1938 skulle man komma fram till ett årligt behov av 210 nybyggda tjänstebostäder. Den möjlighet till bättre ekonomiska villkor för skoldistriktet, som öppnas genom det nya tjänstebostadsbidragets införande, torde emellertid göra antalet nybyggnader något större än under åren 1929—1938, då intet egentligt statsbidrag till tjänstebostads byggande utgick. Man torde därför approximativt kunna antaga, att om det under den närmaste tjugoförårsperioden föreligger ett behov av 500 nya eller förbättrade tjänstebostäder per år, kommer detta behov att ungefär till hälften tillgodoses genom nybyggnad. Att man därvid knappast överdrivit nybyggnadsbehovet, göres sannolikt av de ovan meddelade uppgifterna om de nuvarande tjänstebostädernas beskaffenhet.

De sakkunniga utgå sålunda vid sina beräkningar av medelsbehovet från att årligen 250 tjänstebostäder nybyggas och lika många ombyggas. Till varje nybyggd tjänstebostad torde man i genomsnitt kunna räkna med ett byggnadsbidrag av 10 000 kronor. Visserligen kan förväntas, att antalet bostäder på omkring 90 kvadratmeter, till vilka byggnadsbidrag normalt skulle utgå med 12 000 kronor, icke oväsentligt kommer att överstiga antalet tjänstebostäder på omkring 55 kvadratmeter, till vilka byggnadsbidrag normalt skulle utgå med 8 000 kronor, men å andra sidan torde i icke så få fall de nämnda bidragsbeloppen komma att bli reducerade. För ombyggnad av äldre tjänstebostad torde man kunna uppskatta de genomsnittliga kostnaderna till 8 000 kronor. Härav skulle 25 % utgå i statsbidrag. Utifrån dessa antaganden skulle det sammanlagda årliga medelsbehovet under det nya byggnadsbidragets anslagspost bli

$$(250 \times 10\,000 + 250 \times \frac{25}{100} \times 8\,000 = 2\,500\,000 + 500\,000 =) 3\,000\,000 \text{ kronor.}$$

Vad beträffar anslaget till övergångsbidrag, torde medelsbehovet kunna ungefärligen beräknas på grundval av de uppgifter, som framkommit i samband med ovan berörda stickprovsundersökning. Undersökningen visade, att inom ifrågavarande inspektionsområden 799 tjänstebostäder av 2 963, d. v. s. 27 % av tjänstebostadsbeståndet, under åren 1926—1945 nybyggs eller om- eller tillbyggs. Under förutsättning att samma relationstal gäller för riket i dess helhet, skulle i hela riket dylika byggnadsåtgärder ha vidtagits med omkring 3 800 av de till ungefär 14 000 uppgående tjänstebostäderna. Om på sätt, som de sakkunniga föreslagit, övergångsbidrag utgår för dessa tjänstebostäder, kan bidragsbehovet under det första året uppskattas till omkring 475 000 kronor. I fortsättningen kommer detta behov att sjunka år för år för att alldeles upphöra efter 20 år.

Enligt här framställda förslag och utförda beräkningar skulle byggnadsbidrag och övergångsbidrag tillsammans uppgå till ett belopp av ungefär samma storleksordning som det nuvarande tjänstebostadsbidraget. Medelsåtgången å detta anslag utgjorde under budgetåret 1944/45 3 080 413 kronor, avseende bidrag för året 1943/44 i efterskott. Den kraftiga ökning av antalet undervisningsavdelningar, som kan förutses för de närmaste åren, skulle emellertid — med oförändrade statsbidragsgrunder — medföra en icke obetydlig höjning av anslaget. Enligt 1945 års seminariesakkunnigas prognoser rörande det framtida lärarbehovet skulle sålunda antalet folkskollärare från vårterminen 1944 till vårterminen 1950 stiga med 13 % och antalet småskollärarinnor med 8,6 %. Om de sakkunnigas i detta betänkande framlagda förslag genomföres beträffande statsbidragen till tjänstebostäderna från och med den 1 juli 1946, skulle statsbidragen under budgetåret 1946/47 utgå med det nuvarande tjänstebostadsbidraget för året 1945/46 i efterskott jämte ett mindre byggnadsbidrag, förslagsvis 100 000 kronor, och från och med budgetåret 1947/48 med byggnadsbidrag och övergångsbidrag. Under budgetåret 1947/48 torde byggnadsbidrag och övergångsbidrag med ungefär 250 000 kronor överstiga det belopp, till vilket det nuvarande tjänstebostadsbidraget skulle ha uppgått. Skillnaden kommer emellertid i fortsättningen att hastigt utjämnas, dels därför att övergångsbidraget sjunker år från år, dels också därför att tjänstebostadsbidraget skulle ha stigit. Redan från och med budgetåret 1950/51 — möjligen rent av under budgetåret 1949/50 — kan förväntas, att byggnadsbidrag jämte övergångsbidrag enligt de sakkunnigas förslag kommer att ställa sig billigare för statsverket än det äldre tjänstebostadsbidraget.

Det av de sakkunniga föreslagna övergångsanslaget bör givetvis, i likhet med det nuvarande tjänstebostadsbidraget, vara förslagsanslag. Beträffande det nya anslaget till byggnadsbidrag föreslå de sakkunniga, att även det får bli förslagsanslag, dock att riksdagen för varje år maximerar det sammanlagda bidragsbelopp, som av Kungl. Maj:t får beviljas under avsett budgetår.

KAPITEL 12.

Författningsförslag.

A.

Förslag

till

kungörelse om ändrad lydelse av § 29 punkt 4 och § 52 samt rubriken till kap. 7 folkskolestadgan.

Härigenom förordnas, att § 29 punkt 4, § 52 och rubriken till kap. 7 folkskolestadgan skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

§ 29.

4. Läraren bör sorgfälligt — — — föräldrarnas medverkan.

Lärare, som icke är bosatt i skolans närhet, är skyldig att en gång varje månad under läsåret på tid, som bestämmes av skolrådet i samråd med läraren, lämna lärjungarnas målsmän tillfälle att i lokal inom skolan med honom rådgöra om angelägenheter, som angå skolarbetet.

KAP. 7.

Lärorum, tjänstebostäder, skolmateriel och skolträdgårdar.

§ 52.

1. Varje skoldistrikt åligger att anskaffa och underhålla lämpliga lokaler för de skolor, som av distriktet blivit inrättade, att på ett tillfredsställande sätt ombesörja lokalernas uppvärmning, belysning och städning samt att förse lokalerna med ändamålsenliga inventarier och erforderlig undervisningsmateriel.

2. Om på ort, varest skola är belägen, i skolans närmare omgivning icke finnes hyresmarknad för sådana bostäder, som till storlek och beskaffenhet i huvudsak motsvara gällande boställsordnings krav på lärarbostäder, ålig-

ger det skoldistriktet att åt sådan lärare vid nämnda skola, som icke tjänstgör såsom vikarie för tjänstledig lärare eller uppehåller lärartjänst vilken kan anses vara av tillfällig natur, tillhandahålla tjänstebostad, som står i överensstämmelse med de i boställsordningen givna eller med stöd av boställsordningen meddelade bestämmelserna.

Sådan skyldighet föreligger dock icke,

a) därest läraren ändå har eller kan anskaffa bostad, som statens folk-skolinspektör finner godtagbar med hänsyn till, bland annat, lärarens tjänstgöringsförhållanden, och läraren ej påfordrar anvisande av tjänstebostad;

b) därest vederbörande länsstyrelse efter därom av skoldistriktet gjord framställning och efter folkskolinspektörens hörande förklarar, att distriktet tills vidare icke skall vara skyldigt tillhandahålla tjänstebostäder åt sina lärare eller tjänstebostad åt viss lärare.

Upplåtes tjänstebostad av skoldistrikt, som icke enligt bestämmelserna i första stycket är skyldigt tillhandahålla dylik bostad, åligger det distriktet att tillse, att tjänstebostaden står i överensstämmelse med de i gällande boställsordning givna eller med stöd av boställsordningen meddelade bestämmelserna.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1946.

B.

Förslag

till

kungörelse om ändrad lydelse av 37 och 38 §§ folkskolans avlöningsreglemente.

Härigenom förordnas, att 37 och 38 §§ folkskolans avlöningsreglemente skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

37 §.

Anställes lärare för minst en termin, är han, därest åt honom anvisas tjänstebostad, som står i överensstämmelse med de i gällande boställsordning givna eller med stöd av boställsordningen meddelade bestämmelserna, skyldig att mottaga tjänstebostaden och ställa sig till efterrättelse föreskrifterna i boställsordningen.

Anvisas tjänstebostad av skoldistrikt, som icke är skyldigt att tillhandahålla läraren sådan bostad, må vederbörande länsstyrelse, där så med hänsyn till bostadens beskaffenhet befinnes skäligt, på framställning av läraren och efter folkskolinspektörens hörande medgiva läraren befrielse tills vidare från skyldigheten att mottaga tjänstebostaden i fråga.

38 §.

För tjänstebostads begagnande skall lärare månadsvis i efterskott erlägga ersättning genom avdrag å avlöningen eller, i den mån honom tillkommande avlöningsbelopp ej därtill förslår, genom kontant inbetalning (hyresavdrag).

Om hyresavdrags bestämmande stadgas i boställsordningen.

Denna kungörelse träder i kraft den

C.

Förslag

till

kungörelse om ändrad lydelse av 5 § kungörelsen den 10 december 1937 (nr 999) angående statsbidrag till avlöning av lärare vid folk- och småskolor m. m.

Härigenom förordnas, att 5 § kungörelsen den 10 december 1937 angående statsbidrag till avlöning av lärare vid folk- och småskolor m. m. skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

5 §.

1 mom. Såsom villkor för utgående av i denna kungörelse omförmälda statsbidrag skall gälla,

c) att distriktet ej underlåtit att efterkomma ett i vederbörlig ordning meddelat föreläggande att fullgöra förpliktelse, som enligt § 52 gällande folkskolestadga åvilar distriktet;

m) att skoldistriktet — — — annan anstalt.

2 mom. Ändå att distrikt underlåtit att efterkomma sådant föreläggande, som avses i 1 mom. c), må distriktet utfå i denna kungörelse omförmäلت statsbidrag, därest antingen Kungl. Maj:t så medgivit i samband med prövning av ansökan om byggnadsbidrag eller ock den myndighet, som har att pröva frågan om statsbidragets utgående, på grund av föreliggande särskilda omständigheter prövar försummelsen icke skäligen böra föranleda därtill, att statsbidrag förvägras distriktet.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1946.

D.

Förslag

till

boställsordning för folkskolans lärare.**1 avd. Allmänna bestämmelser.****1 §.**

1 mom. Bestämmelserna i denna boställsordning skola äga tillämpning å tjänstebostäder för lärare vid folk- och småskolor.

2 mom. Tjänstebostad är varje bostad, som av skoldistrikt upplåtes till lärare vid av distriktet inrättad folk- eller småskola, under förutsättning att bostaden enligt föreskrifterna i 20 § nedan kan hänföras till någon av de i nämnda paragraf angivna klasserna.

Med ny tjänstebostad förstås tjänstebostad, som vid tiden för denna boställsordnings ikraftträdande varken var färdigställd eller under uppförande. Tjänstebostad, som vid nämnda tid var färdigställd eller under uppförande, benämnes äldre tjänstebostad.

2 §.

1 mom. Om skoldistrikts skyldighet att tillhandahålla tjänstebostad åt lärare vid folk- eller småskola stadgas i folkskolestadgan.

2 mom. Om skyldighet för lärare vid folk- eller småskola att mottaga tjänstebostad, som anvisas honom, stadgas i folkskolans avlöningsreglemente.

3 mom. Om statsbidrag till nybyggnad och ombyggnad av tjänstebostad bestämmer Kungl. Maj:t i enlighet med vad därom är särskilt stadgat.

3 §.

Med skolstyrelse förstås i denna boställsordning folkskolestyrelsen i kommun, där lagen den 6 juni 1930 om skolstyrelse i vissa kommuner äger tillämpning, samt eljest skolrådet.

2 avd. Om tjänstebostads belägenhet och beskaffenhet.*1 kap. Bestämmelser för tjänstebostäder i allmänhet.***4 §.**

Där annat ej följer av vad i 2 kap. här nedan stadgas, skola följande bestämmelser gälla i fråga om tjänstebostads belägenhet och beskaffenhet.

5 §.

1 mom. Tjänstebostad skall, med undantag för de i 2 mom. omnämnda fall, vara förlagd till särskilt hus i skolans närhet.

2 mom. Där skolhus är avsett för endast en läraravdelning, må bostaden kunna inrymmas i skolhuset. Bostaden skall dock vara väl avskild från skollokalen och dess ingång skild från ingången till skollokalen. Bostaden får icke förläggas under skollokalen och ej heller, där ej särskilda skäl därtill föranleda, över densamma.

3 mom. Äro flera tjänstebostäder inrymda i samma hus, skola de vara väl avskilda från varandra och, där förhållandena sådant medgiva, försedda med var sin ingång.

4 mom. I den mån på grund av särskilda förhållanden avvikelser påkallas från de i 1—3 mom. meddelade bestämmelserna, må skolöverstyrelsen äga besluta därom. Uppkommer fråga om tillstånd till dylik avvikelse i samband med fråga om statsbidrag till nybyggnad eller ombyggnad av tjänstebostad, skall jämväl förstnämnda fråga hänskjutas till Kungl. Maj:t.

6 §.

Därest ej byggnadsstadgans bestämmelser annat föranleda, skall våningshöjden i tjänstebostads boningsrum vara omkring 2,90 meter, räknat från golv till golv. I vindsvåning må dock under samma förutsättning våningshöjden kunna nedgå till 2,70 meter samt undantagsvis i någon del av ett rum till 2,10 meter.

Där tjockleken av bjälklag är större än 32 centimeter, skola ovan angivna våningshöjder ökas med minst det mått, varmed tjockleken av bjälklaget överstiger 32 centimeter.

7 §.

1 mom. Tjänstebostad skall omfatta:

a) för ordinarie folkskollärare en sammanlagd golvyta av omkring 90 kvadratmeter, lämpligt fördelad på minst tre rum och kök; samt

b) för annan lärare en sammanlagd golvyta av omkring 55 kvadratmeter, lämpligt fördelad på två rum och kök.

Med golvyta förstås här bostadens totala golvyta, således med inräknande av plats, som upptages av kapprum, skafferi, garderober, badrum och vattenklosett. I golvytan inräknas ej utrymme å vind, i källare och i uthus.

2 mom. Utan hinder av vad i 1 mom. stadgas skall, därest annan tjänstebostad icke står till förfogande eller därest läraren så önskar, för ordinarie folkskollärare, som är ensamstående, såsom tjänstebostad kunna tills vidare godkännas bostad av mindre storlek än som föreskrives under a) i 1 mom., dock minst av den storlek, varom förmäles under b) i samma moment.

8 §.

I övrigt skola — utöver vad i gällande hälsovårdsstadga föreskrives — följande bestämmelser gälla i fråga om tjänstebostads beskaffenhet.

a) Tjänstebostads rum skola stå i lämplig, direkt förbindelse med varandra. Golvytan må icke så disponeras, att ingång till rummen kan vinnas endast genom köket.

b) Tjänstebostad skall vara försedd med vatten, avlopp, elektriskt ljus, centraluppvärmning, badrum och vattenklosett.

Tjänstebostad skall anses vara försedd med vatten, när genom i bostaden indragen vattenledning finnes tillgång till friskt och gott vatten i för bostadsinnehavarens hushåll tillräcklig mängd.

Därest betydande svårigheter föreligga för tjänstebostads förseende med vatten i angivna mening, avlopp eller elektriskt ljus, må skolöverstyrelsen på framställning av skoldistrikt medgiva, att bostaden i avvaktan på svårigheternas övervinnande må sakna en eller flera av nämnda bekvämligheter. Medgiver skolöverstyrelsen, att tjänstebostad må sakna vatten i angivna mening, skall överstyrelsen, om så erfordras, såsom villkor för medgivandet föreskriva, att bostadsinnehavarens hushåll skall under den tid medgivandet avser på annat sätt beredas tillgång till friskt och gott vatten i tillräcklig mängd. För tid, varunder tjänstebostad enligt vad sålunda stadgats må sakna vatten, må den ock sakna badrum och vattenklosett.

c) Tjänstebostad skall innehålla med erforderlig uppvärmningsanordning försedd kapprum samt erforderliga garderober. Den skall vid ingången vara försedd med vindfång, dubbeldörrar eller annan efter bostadstypen lämpad anordning för utestängande av kyla och för dämpande av ljud.

Köket skall vara försett med skafferier, diskbänk och erforderliga skåp samt, där så av eldningsförhållandena påkallas, vedlår.

d) Till tjänstebostad skola höra hushållskällare, erforderligt utrymme för bränslefförråd, tvättstuga samt, där förhållandena sådant medgiva, torkrum eller torkvind.

9 §.

Där tjänstebostad, avsedd för endast en kvinnlig lärare, har ett avskilt läge, bör skoldistriktet låta sig angeläget vara att genom särskilda åtgärder bereda den kvinnliga läraren trygghet i bostaden.

2 kap. Vissa särskilda bestämmelser beträffande äldre tjänstebostäder.

10 §.

Därest sådan äldre tjänstebostad, som var färdigställd eller under uppförande vid ingången av år 1919, icke är förlagd till särskilt hus i skolans närhet, eller därest sådan tjänstebostad inom skolhuset inrymmes över eller under skollokalen, må bostaden i dessa hänseenden avvika från bestämmelserna i 5 §.

Har beträffande annan äldre tjänstebostad än i första stycket avses skolöverstyrelsen före dagen för denna boställsordnings ikraftträdande givit tillstånd till avvikelser från meddelad bestämmelse beträffande i 5 § avsedda förhållanden och omfattar det givna tillståndet jämväl tid efter nämnda ikraftträdande, skall tillståndet utan hinder av denna boställsordnings ikraftträdande äga tillämpning under den tid, för vilken det givits.

11 §.

Utan hinder av vad i 6 § stadgas må våningshöjden i äldre tjänstebostäder avvika från de i nämnda paragraf angivna måtten.

12 §.

Äldre tjänstebostad, som icke uppfyller de i 7 § 1 mom. givna föreskrifterna med avseende å tjänstebostads storlek och indelning, må såtillvida avvika från nämnda föreskrifter, att bostaden må tills vidare, intill dess sådant förhållande inträffar som i 15 § avses, omfatta:

a) tjänstebostad för ordinarie kvinnlig folkskollärare minst två i lämplig, direkt förbindelse med varandra stående rum och kök med en sammanlagd golvyta av omkring 65 kvadratmeter;

b) tjänstebostad för icke ordinarie folkskollärare eller för småskollärare, biträdande lärare och lärare vid mindre folkskola ett rum och kök i direkt förbindelse på samma botten med en sammanlagd golvyta av omkring 45 kvadratmeter.

Om särskilda förhållanden anses därtill föranleda, må skolöverstyrelsen kunna beträffande viss äldre tjänstebostad på framställning av skoldistriktet medgiva sådan avvikelse från föreskrifterna i 7 § 1 mom., att bostaden må tills vidare intill i överstyrelsens beslut angiven tidpunkt, dock längst intill dess sådant förhållande inträffar som i 15 § avses, omfatta mindre golvyta än i första stycket sägs.

13 §.

Är äldre tjänstebostads golvyta så disponerad, att ingång till rummet eller rummen endast kan vinnas genom köket, må skolöverstyrelsen, där särskilda skäl därtill föranleda, kunna på framställning av skoldistriktet medgiva, att bostaden må tills vidare intill i överstyrelsens beslut angiven tidpunkt, dock längst intill dess sådant förhållande inträffar som i 15 § avses, i detta hänseende avvika från bestämmelserna i 8 § a).

14 §.

1 mom. Äldre tjänstebostad, som saknar vatten i den i 8 § b) andra stycket angivna meningen, avlopp eller elektriskt ljus, skall — såframt ej medgivande som avses i 8 § b) tredje stycket lämnats — förses med nämnda bekvämligheter inom fem år från dagen för denna boställsordnings ikraftträdande, dock senast då sådant förhållande inträffar som i 15 § avses.

För tid, varunder tjänstebostad saknar vatten i angivna mening, skall gälla, att tillgång till friskt och gott vatten i för bostadsinnehavarens hushåll tillräcklig mängd skall finnas i tjänstebostadens omedelbara närhet.

2 mom. Äldre tjänstebostad, som saknar centraluppvärmning, badrum eller vattenklosett, må tills vidare, intill dess sådant förhållande inträffar som i 15 § avses, i dessa hänseenden avvika från bestämmelserna i 8 § b).

15 §.

Avviker äldre tjänstebostad på sätt i 12—14 §§ sägs från vissa i 7 och 8 §§ givna föreskrifter i fråga om tjänstebostads golvyta och beskaftenhet, skall bostaden, såvitt möjlighet därtill föreligger, vid första efter dagen för denna boställsordnings ikraftträdande skeende om- eller tillbyggnad av hus, inrymmande tjänstebostaden, eller mera omfattande reparation å sådant hus bringas till överensstämmelse med de i sistnämnda paragrafer givna föreskrifterna.

3 avd. Om vissa med tjänstebostad följande förmåner m. m.

16 §.

Vid eller i närheten av tjänstebostad, avsedd för ordinarie lärare, skall, såvitt sig göra låter, upplåtas erforderligt område till trädgård åt bostadsinnehavaren. Där särskild skolträdgård finnes, skall bostadsinnehavarens trädgård vara noga avskild från denna.

Å område, som avsatts till trädgård åt bostadsinnehavare, skall skoldistriktet ombesörja nödig stenbrytning, röjning och dikning. Området bör, då det av bostadsinnehavaren tillträdes, vara iordningställt för brukning.

17 §.

Det åligger skoldistriktet att anlägga och underhålla för tjänstebostad erforderlig utfartsväg ävensom att uppföra och underhålla nödigt stängsel kring bostadstomt och trädgård.

18 §.

1 mom. Är tjänstebostad försedd med centraluppvärmning och omfattar värmeledningssystemet jämväl annan kommunen tillhörig lokal än tjänstebostad men icke lokal, som ej tillhör kommunen, åligger det skoldistriktet att ombesörja uppvärmningen.

Bostadsinnehavaren är skyldig att kvartalsvis i efterskott lämna skoldistriktet ersättning för uppvärmningen av tjänstebostaden. Denna ersättning skall utgöra så stor del av skoldistriktets kostnad för det i värmeledningssystemet använda bränslet, beräknad efter självkostnadspris, som tjänstebostadens volym utgör av hela den uppvärmda volymen.

2 mom. Är tjänstebostad försedd med centraluppvärmning och omfattar värmeledningssystemet jämväl annan tjänstebostad eller andra tjänstebostäder men icke andra lokaler än dessa bostäder, äro bostadsinnehavarna gemensamt ansvariga för uppvärmningens ombesörjande och bränslekostnaden. Varje bostadsinnehavare bär därvid så stor del av ansvaret, som volymen av hans tjänstebostad utgör av summan av de till värmeledningssystemet anslutna tjänstebostädernas volymer.

Om någon av bostadsinnehavarna så påfordrar, är dock skoldistriktet skyldigt att anskaffa bränsle och ombesörja uppvärmningen av i första styc-

ket avsedda tjänstebostäder. Bostadsinnehavarna äro i så fall skyldiga att kvartalsvis i efterskott bereda skoldistriktet ersättning för dess självkostnader för uppvärmningens ombesörjande och för det använda bränslet. Beträffande ersättningsskyldighetens fördelning mellan bostadsinnehavarna skall gälla vad i första stycket stadgas i fråga om fördelningen av där avsett ansvar.

4 avd. Om hyresavdrag.

19 §.

För bestämmande av det hyresavdrag, som det jämlikt 38 § folkskolans avlöningsreglemente åligger bostadsinnehavare att vidkännas såsom ersättning för tjänstebostad, skall varje tjänstebostad hänföras till viss klass.

Om förfarandet vid klassificering stadgas i 7 avd.

20 §.

1 mom. Ny tjänstebostad skall hänföras till någon av klasserna A och B.

Tjänstebostad av *klass A* är tjänstebostad, som är försedd med samtliga i 8 § b) första stycket angivna bekvämligheter. Till *klass A* må ock hänföras tjänstebostad, som saknar elektriskt ljus men i övrigt är försedd med de nämnda bekvämligheterna, därest tjänstebostaden på grund av sin allmänt utmärkta beskaffenhet och med hänsyn till särskilda anordningar i bostaden anses böra hänföras till *klass A*.

Tjänstebostad, som icke anses kunna hänföras till *klass A*, hänföres till *klass B*.

2 mom. Äldre tjänstebostad skall hänföras till någon av klasserna A, B och C.

Till *klass A* skall hänföras tjänstebostad, som är av god beskaffenhet och försedd med samtliga i 8 § b) första stycket angivna bekvämligheter. Till denna *klass* må ock hänföras tjänstebostad, som är försedd med bekvämligheterna vatten, avlopp och centraluppvärmning samt minst en av bekvämligheterna elektriskt ljus, badrum och vattenklosett, därest tjänstebostaden på grund av sin allmänt utmärkta beskaffenhet och med hänsyn till särskilda anordningar i bostaden anses böra hänföras till *klass A*.

Till *klass B* skall hänföras tjänstebostad, som antingen är av någorlunda god beskaffenhet och försedd med samtliga i 8 § b) första stycket angivna bekvämligheter eller ock är av god beskaffenhet men saknar högst två av ifrågavarande bekvämligheter, dock ej vatten och avlopp.

Till *klass C* skall hänföras sådan tjänstebostad av god eller någorlunda god beskaffenhet, som icke enligt vad i det föregående sägs skall hänföras till *klass A* eller *klass B*.

3 mom. På klassindelningen må ej inverka storleken av tjänstebostads golv- yta eller bostadens *tillfälliga* beskaffenhet i underhållshänseende.

21 §.

Angående hyresavdragens storlek stadgas i 38 § folkskolans avlöningsreglemente.

5. avd. Om underhåll av tjänstebostad.

22 §.

Det åligger skoldistrikt att väl underhålla till lärare anvisad tjänstebostad.

6 avd. Om lärares skyldigheter vid tjänstebostads nyttjande m. m.

23 §.

Det åligger bostadsinnehavare att med aktsambet begagna och väl vårda åt honom anvisad tjänstebostad med vad därtill hörer.

Beträffande bostadsinnehavares skyldighet att ersätta skada å tjänstebostaden och att giva skolstyrelsen meddelande om skada eller brist å bostaden skall gälla vad i 3 kapitlet av lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom är stadgat i fråga om hyresgästs skyldigheter i motsvarande fall.

24 §.

Utan skolstyrelsens medgivande äger bostadsinnehavare icke uthyra tjänstebostaden eller del därav.

Har bostadsinnehavare uthyrt tjänstebostad eller del därav, skall i fråga om ansvarigheten för skada, som sker å bostaden, gälla vad i 3 kapitlet av lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom är stadgat för det fall, att hyresgäst överlåtit förhyrd lägenhet till annan.

25 §.

Förbehåll, varigenom bostadsinnehavares ansvarighet för tjänstebostad utsträcker utöver vad som följer av 23 och 24 §§, vare utan verkan.

26 §.

Där skoldistriktet tillhandahåller bostadsinnehavare anlagd och planterad trädgård, åligger det bostadsinnehavaren att väl vårda och vidmakthålla densamma. Jämväl eljest åligger det bostadsinnehavare att hålla det till trädgård upplåtna området i ordnat skick.

Låter bostadsinnehavare åt honom upplåten trädgård genom uppenbar vanvård förfalla, må skoldistriktet påkalla sådan syn å trädgården, varom i 8 avd. stadgas. Befinnes vid denna syneförrättning vanvård föreligga och vidtager bostadsinnehavaren ej rättelse däri inom viss vid syneförrättningen bestämd tid, må skoldistriktet iordningställa trädgården på bostadsinnehavarens bekostnad.

27 §.

Önskar bostadsinnehavare på egen bekostnad verkställa ändring av honom anvisad tjänstebostad eller därtill hörande byggnad, anordna eller ändra däri gjorda installationer för värme, vatten och avlopp, gas, elektrisk kraft och dylikt eller uppföra byggnad inom till bostaden hörande område, må sådant

ske endast efter därtill av skolstyrelsen meddelat tillstånd samt på av skolstyrelsen föreskrivna villkor. Vid meddelande av sådant tillstånd skall skolstyrelsen angiva, huruvida bostadsinnehavaren skall vara skyldig att vid tjänstebostadens avträdande återställa densamma i det skick, vari bostaden befann sig, innan den medgivna åtgärden vidtogs, eller om det skall åligga honom att till skoldistriktet enligt mellan bostadsinnehavaren och skolstyrelsen träffad överenskommelse om ersättning återlämna bostaden med den medgivna ändringen eller anordningen. Förklaras ersättning skola utgå, skall skolstyrelsen jämväl vid tillståndets meddelande angiva de grunder, efter vilka ersättningen skall beräknas.

7 avd. Om klassificering av tjänstebostäder.

28 §.

Äldre tjänstebostad klassificeras första gången genom beslut vid sådan klassificeringssyn, som enligt vad därom är särskilt stadgat skall hållas å samtliga äldre tjänstebostäder.

29 §.

Ny tjänstebostad, till vars uppförande skoldistrikt beviljats statsbidrag, skall klassificeras genom särskilt beslut vid den avsyning, som enligt vad därom är särskilt stadgat skall äga rum, sedan tjänstebostaden färdigställts.

Uppföres tjänstebostad, utan att statsbidrag därtill beviljats, skall bostaden klassificeras antingen vid den syn, som enligt bestämmelse i 33 § skall hållas, då bostaden första gången tillträdtes, eller vid av skoldistriktet dessförinnan påkallad särskild klassificeringssyn.

30 §.

Vidtages, efter det sådan klassificering verkställes, som i 28 eller 29 § avses, om- eller tillbyggnad eller mera omfattande reparation av tjänstebostad eller förses tjänstebostad efter angivna tid med bekvämlighet, som den förut saknat, och har skoldistriktet beviljats statsbidrag till åtgärdens eller åtgärdernas utförande, skall frågan om bostadens klassificering upptagas till omprövning vid den avsyning, som skall äga rum, sedan bostaden färdigställts efter omförmälda åtgärder.

Vidtagas åtgärder, som i nästföregående stycke angivas, utan att statsbidrag därtill beviljats, må skoldistriktet påkalla särskild klassificeringssyn för omprövning av frågan om tjänstebostadens klassificering.

31 §.

Beslut om klassificering i fall, som i 29 och 30 §§ avses, meddelas av statens folkskolinspektör.

Över folkskolinspektörs beslut om klassificering må vederbörande skolstyrelse eller tjänstebostadsinnehavare anföra besvär hos länsstyrelsen inom trettio dagar efter det klaganden fått del av beslutet.

Länsstyrelses beslut i fråga om klassificering må ej överklagas.

32 §.

För särskild klassificeringssyn, som angives i 29 § andra stycket och 30 § andra stycket, skola i tillämpliga delar gälla bestämmelserna i 8 avd. om underhållssyn.

8 avd. Om underhållssyn.

33 §.

Då tjänstebostad från- eller tillträdes, skall underhållssyn hållas å bostaden med tillhörande hus, trädgård och övriga anläggningar; dock att vid frånträde syn skall hållas, endast om sådant påkallas av skolstyrelsen eller den frånträddande. Har under loppet av tre år underhållssyn å tjänstebostad icke förekommit, skall syn hållas, om skolstyrelsen eller läraren så påkallar.

Syn påkallas hos statens vederbörande folkskolinspektör.

Det åligger skolstyrelsen att, när tjänstebostad skall tillträdas av ny tjänst innehavare, i god tid förut lämna folkskolinspektören meddelande därom.

34 §.

Underhållssyn förrättas av folkskolinspektören eller annan lämplig person, som skolöverstyrelsen efter framställning av inspektören förordnar. Synen skall förrättas i närvaro av ombud för skolstyrelsen samt vederbörande lärare eller dennes ombud. Förrättningsmannen må hos skolstyrelsen påkalla biträde av lämplig byggnadssakkunnig person.

Syn hålles å tid, som förrättningsmannen bestämmer. Härvid skall dock iakttagas, att syn, som förrättas i samband med ombyte av tjänstinnehavare, ej må hållas tidigare än fyra månader före dagen för tjänstebostads frånträddande respektive tillträde eller senare än fyra månader efter samma dag.

Till synen skall förrättningsmannen i god tid kalla skolstyrelsen samt vederbörande lärare.

35 §.

Vid underhållssyn skall protokoll föras av förrättningsmannen.

I protokollet skall lämnas beskrivning av tjänstebostaden samt anteckning göras om befintliga brister och skador å densamma med tillhörande hus, trädgård och övriga anläggningar. Tillika skola alla behövliga reparationer antecknas. Såvitt möjligt skall kostnaden för reparationernas utförande beräknas och i protokollet antecknas. Vid avträdessyn skall särskilt anmärkas, om några brister eller skador förefinnas, vilkas ersättande anses åligga avträddaren.

Befinnes vid syn, att beträffande tjänstebostaden föreligger förhållande, som skäligen bör medföra nedsättning av hyresavdraget, skall anteckning göras härom ävensom om det belopp, varmed hyresavdraget enligt förrättningsmannens och de enligt 34 § vid synen närvarandes mening bör nedsättas.

Protokollet skall underskrivas av förrättningsmannen och förvaras hos folkskolinspektören, vilken har att, så snart ske kan, tillställa såväl skolstyrelsen som vederbörande lärare bestyrkt avskrift därav.

36 §.

Därest skoldistriktet och vederbörande lärare eller endera inom nittio dagar från det de mottagit bestyrkt avskrift av protokoll, som i 35 § avses, till folkskolinspektören insända förklaring, att de ej godkänna syneprotokollet, skall folkskolinspektören underställa ärendet vederbörande länsstyrelses prövning.

Finner länsstyrelsen vid prövningen av ärendet, att skoldistriktet icke uppfyllt sina skyldigheter i fråga om den tillhandahållna tjänstebostadens underhåll eller beskaffenhet i övrigt, skall länsstyrelsen meddela föreläggande för skoldistriktet att inom viss tid, som av länsstyrelsen utmätes med hänsyn till i ärendet föreliggande omständigheter, fullgöra de skyldigheter distriktet eftersatt.

37 §.

Har länsstyrelsen meddelat föreläggande, som i 36 § angives, skall folkskolinspektören vid inspektion, som förrättas närmast efter det den tid tillägnadgått, inom vilken i föreläggandet angivna åtgärder skolat vidtagas, förvisa sig om, huruvida nämnda åtgärder blivit vidtagna.

Har ärendet ej underställts länsstyrelsens prövning, skall folkskolinspektören vid inspektion, som förrättas närmast efter ett år från syneförrättningen, förvisa sig om, huruvida vid synen anmärkta reparationer blivit vidtagna.

Finner inspektören vid inspektion, som i första eller andra stycket sägs, att de förelagda eller anmärkta åtgärderna icke blivit verkställda, skall han därom ofördröjligen göra anmälan till länsstyrelsen. Har ärendet ej varit underställt länsstyrelsens prövning och hava de ifrågavarande åtgärderna anmärkts till utförande av skoldistriktet, skall inspektören därvid tillika göra framställning till länsstyrelsen om föreläggande för skoldistriktet att vidtaga i syneprotokollet anmärkta åtgärder.

38 §.

Om påföljd för skoldistrikt, som underlåter att efterkomma av länsstyrelse givet föreläggande av i 36 och 37 §§ avsett slag, stadgas i gällande kungörelse angående statsbidrag till avlöning av lärare vid folk- och småskolor.

9 avd. Om avträdande av tjänstebostad m. m.

39 §.

1 mom. I fråga om tidpunkt för avträdande av tjänstebostad gäller vad i 39 § folkskolans avlöningsreglemente är stadgat.

2 mom. Är vid tiden för avträdandet icke bestämt, vem som kommer att tillträda tjänsten, ankommer det på skolstyrelsen att föranstalta, att tjänstebostad med vad därtill hörer varder behörigen vårdad, intill dess tillträdare kan övertaga vårderna av densamma.

Denna boställsordning träder i kraft den 1 juli 1946, dock att bestämmelserna i 1 § 2 mom. första stycket, 18 § och 19 § första stycket skola träda i kraft å den senare dag, som Konungen bestämmer.

E.

Utkast

till

**kungörelse om ikraftträdande av vissa delar av boställs-
ordningen för folkskolans lärare och om ändring
av 21 § samma boställsordning.**

Härigenom förordnas, *dels* att stadgandena i 1 § 2 mom. första stycket, 18 § och 19 § första stycket boställsordningen för folkskolans lärare skola träda i kraft den _____, *dels ock* att 21 § samma boställsordning skall från och med sagda dag erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

21 §.

1 mom. Hyresavdraget skall, där ej annat följer av vad i 2 och 3 mom. stadgas, för de olika hyresgrupperna utgå med i nedan intagna tabell angivna belopp, för redovisningsår räknat.

För tjänstebostad		H y r e s g r u p p			
innehållande	hänförd till klass	I	II	III	o. s. v.
		k r o n o r			
1 rum och kök	A				
	B				
	C				
2 rum och kök (omkr. 55 m ²)	A				
	B				
	C				
2 rum och kök (omkr. 65 m ²)	A				
	B				
	C				
3 rum och kök	A				
	B				
	C				

Fördelningen å angivna hyresgrupper av de orter, där lärarna äro stationerade, fastställes av Kungl. Maj:t på grundval av utredning rörande de för orterna gällande hyreskostnaderna.

2 mom. Därest tjänstebostads golvyta är väsentligt mindre än vad i 7 § 1 mom. och 12 § första stycket föreskrives, skall skolstyrelsen nedsätta det för bostaden enligt tabellen i 1 mom. fastställda hyresavdraget med skäligt belopp.

Skälig nedsättning av hyresavdraget skall ock verkställas, om upplåten tjänstebostad på grund av sin beskaffenhet är särskilt svår att uppvärma.

3 mom. Omfattar tjänstebostad, som anvisats viss lärare, större golvyta än i 7 § 1 mom. angives för ifrågavarande lärare, skall denne icke på grund härav vidkännas högre hyresavdrag än som skolat utgå, därest bostaden omfattat i nämnda moment angiven golvyta.

KAPITEL 13.

Specialmotivering.**De nya bestämmelsernas ikraftträdande.**

De sakkunniga vilja föreslå, att de nya bestämmelser beträffande folk- och småskollärarnas tjänstebostäder, vartill de sakkunniga framlägga förslag i detta betänkande, skola träda i kraft den 1 juli 1946.

Emellertid kunna ej alla bestämmelser tillämpas från och med nämnda dag. Bestämmelser om hyresavdrag, graderade med hänsyn till klassindelningen, förutsätta för sin tillämpning, att alla tjänstebostäder äro klassificerade. De sakkunniga ha i kapitel 10 framhållit, att en allmän klassificering av befintliga tjänstebostäder icke kan beräknas vara genomförd förrän vid utgången av budgetåret 1946/47. Den 1 juli 1947 skulle alltså vara den tidigaste dag, då de nya hyresavdragsbestämmelserna skulle kunna börja tillämpas. De sakkunniga ha emellertid i kapitel 9 framhållit jämväl ett annat skäl för dröjsmål med ikraftträdandet av hyresavdragsbestämmelserna. Detta skäl är den pågående revisionen av dyrortsgrupperingssystemet och av de allmänna löneplanerna. Nya bestämmelser i dessa hänseenden torde kunna förväntas komma att genomföras från och med den 1 juli 1947. Innan dessa nya bestämmelser genomförts, kunna icke hyresavdragsbeloppen för folk- och småskollärarnas tjänstebostäder rätteligen bestämmas. Hyresavdragsbestämmelsernas ikraftträdande bör därför uppskjutas intill den dag, då en ny lönereglering och en ny dyrortsgruppering genomföras. Till dess så sker böra enligt de sakkunnigas uppfattning de nuvarande hyresavdragsbestämmelserna i 38 § folkskolans avlöningsreglemente tillämpas. Den paragraf i boställsordningen, som skall innehålla bestämmelserna om hyresavdrag, bör därför tills vidare endast innehålla en hänvisning till förenämnda paragraf i folkskolans avlöningsreglemente.

Klassificeringen av tjänstebostäderna har ock en annan betydelse. Vid klassificeringssynen skall för varje tjänstebostad fastställas, huruvida den uppfyller boställsordningens krav. De bestämmelser, i vilka talas om »tjänstebostad, som står i överensstämmelse med de i boställsordningen givna eller med stöd av boställsordningen meddelade bestämmelserna», kunna alltså ej heller tillämpas, förrän den allmänna klassificeringen verkställts. De bestämmelser, varom här är fråga, äro de sakkunnigas förslag till 1 § 2 mom. första stycket, 18 § och 19 § första stycket boställsordningen, 37 § folkskolans avlöningsreglemente samt § 52 mom. 2 folkskolestadgan. De angivna

bestämmelserna i boställsordningen böra enligt de sakkunnigas uppfattning träda i kraft å den dag efter den 1 juli 1946, som Konungen bestämmer. Den föreslagna ändrade lydelsen av 37 § folkskolans avlöningsreglemente torde böra genomföras från och med samma dag. Vad åter angår förslaget till § 52 mom. 2 folkskolestadgan, bör följande bemärkas. Det måste antagas, att vissa skoldistrikt tillhandahålla tjänstebostäder, som ej uppfylla den nya boställsordningens krav. I det nu förevarande författningsrummet ålägges skoldistriktens skyldighet att tillhandahålla tjänstebostäder, som uppfylla sagda krav. Huruvida bostäderna överensstämmer med boställsordningens bestämmelser eller ej, blir klarlagt först vid den allmänna klassificeringen. Skulle därvid visa sig, att tillhandahållen tjänstebostad icke uppfyller boställsordningens krav, kan — såsom framgår av de sakkunnigas förslag till ändrad lydelse av 5 § statsbidragskungörelsen 1937:999 — någon påföljd för skoldistriktet icke inträda, förrän länsstyrelsen i vederbörlig ordning meddelat föreläggande för skoldistriktet och distriktet underlåtit att efterkomma detta. Sådant föreläggande torde icke komma att givas, förrän klassificeringssyn hållits å bostaden. Med hänsyn härtill bör det enligt de sakkunnigas uppfattning icke föreligga något hinder för att det nu ifrågavarande författningsrummet göres tillämpligt från och med den 1 juli 1946.

Alla de bestämmelser, som icke medtagits bland de undantag, för vilka i det föregående redogjorts, böra följa huvudregeln och träda i kraft den 1 juli 1946.

A.

Vissa ändringar i folkskolestadgan.

§ 29 punkt 4.

De sakkunnigas förslag innebär, att till den nuvarande fjärde punkten av § 29 lägges ett nytt stycke. För innehållet i detta har ingående redogjorts i kapitel 5.

§ 52.

Denna paragraf har av de sakkunniga föreslagits uppdelad i två punkter, av vilka den första reglerar skoldistriktens skyldighet att tillhandahålla skollokaler med inventarier och undervisningsmateriel samt den andra punkten reglerar distriktens skyldighet att tillhandahålla tjänstebostäder åt sina lärare.

Till första punkten, som i huvudsak motsvarar första stycket av paragrafen i dess nuvarande lydelse, har av de sakkunniga överflyttats den för närvarande i 5 § c) statsbidragskungörelsen 1937:999 intagna föreskriften i fråga om skoldistriktens skyldighet att ombesörja skollokalernas uppvärmning, belysning och städning. Det har ansetts riktigast, att denna skyldighet primärt stadgas icke i statsbidragskungörelsen utan i folkskolestadgan, och att

i statsbidragskungörelsen endast uppställas såsom villkor för statsbidrag, att den ifrågavarande skyldigheten enligt folkskolestadgan vederbörligen fullgjorts.

Innebörden av andra punktens bestämmelser framgår av vad de sakkunniga anfört i kapitel 4.

Därest skoldistrikt underlåter att tillhandahålla lärare tjänstebostad, trots att skyldighet därtill föreligger, bör läraren (eventuellt folkskolinspektören) göra framställning till skoldistriktet om tjänstebostads anvisande. Bestrider skoldistriktet skyldighet därtill eller vägrar distriktet av andra orsaker att bifalla framställningen, bör läraren (folkskolinspektören) anhålla hos vederbörande länsstyrelse, att länsstyrelsen skall giva föreläggande för skoldistriktet att tillhandahålla läraren tjänstebostad. Finner länsstyrelsen efter prövning av alla enligt § 52 punkt 2 folkskolestadgan på frågan inverkan omständigheter, att skoldistriktet har eller bör ha skyldighet att tillhandahålla den ifrågavarande läraren tjänstebostad, skall länsstyrelsen meddela det begärda föreläggandet. I föreläggandet skall fastställas viss tid, inom vilken skyldigheten skall vara fullgjord. Underlåter skoldistriktet att efterkomma givet föreläggande, må länsstyrelsen — utan vidare prövning av frågan, huruvida skyldighet föreligger eller ej — indraga statsbidraget till lärarens avlöning. I vissa fall må dock statsbidrag utgå trots underlåtet efterkommande av givet föreläggande. Härom se de sakkunnigas förslag till ändrad lydelse av 5 § statsbidragskungörelsen 1937:999.

B.

Ändrad lydelse av 37 och 38 §§ folkskolans avlöningsreglemente.

37 §.

De sakkunnigas förslag innebär i två hänseenden ändring av nuvarande 37 §, i båda fallen till förmån för lärarna. För det första blir lärare ej längre skyldig mottaga tjänstebostad, om den är »av tjänlig beskaffenhet». Hans skyldighet inträder först, då åt honom anvisas en tjänstebostad, »som står i överensstämmelse med de i gällande boställsordning givna eller med stöd av boställsordningen meddelade bestämmelserna». För det andra ålägges mottagningsskyldighet endast sådan lärare, vars anställning *från början* är bestämd till minst en termin.

Till andra stycket av 37 § finnes ingen motsvarighet för närvarande. I fråga om skäligheten och innebörden av den dispensmöjlighet, som i detta stycke öppnas för lärarna, torde få hänvisas till vad de sakkunniga därom anfört i kapitel 5.

38 §.

Enligt de sakkunnigas uppfattning är det av flera skäl lämpligast, att bestämmelserna om hyresavdrag, som sedan år 1938 återfinnas i avlönings-

reglementet, nu intagas i boställsordningen. I avlöningsreglementet bör endast fastslås lärarnas skyldighet att vidkännas hyresavdrag, varjämte en hänvisning bör göras till boställsordningens bestämmelser om hyresavdragens bestämmande.

Som förut framhållits, skola de föreslagna ändringarna av 37 och 38 §§ folkskolans avlöningsreglemente icke träda i kraft förrän tidigast den 1 juli 1947.

D.

Boställsordningen.

Boställsordningens uppställning m. m.

Efter en inledande avdelning med allmänna bestämmelser giver avdelning 2 föreskrifter i fråga om tjänstebostads belägenhet och beskaffenhet. Denna avdelning är uppdelad i två kapitel, av vilka det första innehåller bestämmelser, som gälla tjänstebostäderna i allmänhet, och det andra innehåller särbestämmelser för äldre bostäder. I avdelning 3 ha sammanförts bestämmelser om vissa med tjänstebostad följande förmåner samt en bestämmelse om ansvaret för ombesörjande av tjänstebostads uppvärmning och för bränslekostnaden i vissa fall. Föreskrifterna om hyresavdrag bilda 4:de avdelningen. I avdelning 5 har intagits en bestämmelse om skoldistrikts skyldighet att underhålla tjänstebostad, varpå i avdelning 6 följa bestämmelser om lärares skyldigheter vid tjänstebostads nyttjande. Avdelning 7 innehåller bestämmelser om klassificering av tjänstebostäder och avdelning 8 om underhållssyn. I avdelning 9 slutligen ha intagits de avslutande bestämmelserna om vissa frågor i samband med avträdande av tjänstebostad.

1 avd. Allmänna bestämmelser.

1 §.

Första momentet av denna paragraf fastställer boställsordningens tillämpningsområde, i det den angiver de objekt, å vilka boställsordningens bestämmelser skola äga tillämpning. Någon positiv bestämmelse av liknande art finnes icke för närvarande. I § 52 folkskolestadgan stadgas bl. a., att lärarbostad, som av skoldistrikt tillhandahålles, skall lämna trygghet åt innehavaren, och att i övrigt beträffande bostadsförmån åt lärare skall gälla, vad därom är särskilt stadgat. I statsbidragskungörelsen saknas anknytning till boställsordningen. Däremot finnes sådan anknytning i 37 och 38 §§ folkskolans avlöningsreglemente. 37 § reglerar lärares skyldighet att mottaga tjänstebostad och säger, att då sådan skyldighet föreligger är läraren ock skyldig att ställa sig till efterrättelse föreskrifterna i gällande boställsordning. 38 § stadgar i sitt sista stycke, att hyresnedsättning skall ske, om

tjänstebostaden i väsentliga avseenden ej uppfyller fordringarna i boställsordningen.

Av det sagda framgår, att den föreslagna bestämmelsen i 1 § 1 mom. icke innebär någon saklig nyhet. De sakkunniga ha emellertid ansett det lämpligt, att boställsordningen inledes med den nämnda bestämmelsen.

I andra momentet av första paragrafen definieras begreppet tjänstebostad ävensom begreppen ny tjänstebostad och äldre tjänstebostad. Icke heller till denna del av första paragrafen finnes för närvarande någon motsvarighet.

Bestämmelserna i första och andra momenten av första paragrafen göra tillsammans överflödig viss del av bestämmelsen om tjänstebostad i 5 § c) statsbidragskungörelsen, sådan denna bestämmelse lyder efter den år 1941 vidtagna ändringen (se SFS nr 463/1941). Genom nämnda ändring avsåg man att förhindra, att ett skoldistrikt skulle kunna uppsäga lärare från hans tjänstebostad och sedan erbjuda honom att såsom vanlig hyresgäst förhyra bostaden, varvid bostaden icke längre behövde uppfylla boställsordningens krav på tjänstebostads standard och hyran bestämdes efter fri överenskommelse mellan distriktet och läraren. Genom de föreslagna bestämmelserna i 1 § är en sådan anordning omöjliggjord. Så snart ett skoldistrikt till en lärare upplåter en bostad, som icke är av alltför dålig beskaffenhet (gränsen har satts vid B- respektive C-bostad enligt 20 §), blir bostaden tjänstebostad och såsom sådan underkastad bestämmelserna i boställsordningen (även hyresavdragsbestämmelserna). Om skoldistriktet upplåter en sämre bostad än nyss är sagt, blir bostaden icke tjänstebostad. Boställsordningens bestämmelser bliva sålunda icke tillämpliga, men läraren är icke heller skyldig att mottaga bostaden utan kan hävda, att skoldistriktet icke tillhandahållit honom tjänstebostad.

Av uppgifter, som de sakkunniga erhållit, framgår, att den föreslagna definitionen på tjänstebostad torde komma att medföra, att en del av de nuvarande tjänstebostäderna falla utanför begreppet tjänstebostad. Detta har emellertid ansetts ofrånkomligt. Såsom tidigare utvecklats, äro de sakkunniga av den uppfattningen, att bestämmelserna böra givas sådan formulering, att de innebära krav på att varje tjänstebostad skall uppfylla boställsordningens föreskrifter. Från synpunkten av att bostadsstandarden behöver höjas är det otvivelaktigt lämpligt, att kraven upprätthållas så stränga, som angivits, och att samtidigt möjligheter skapas för skoldistriktet att åtminstone successivt höja standarden på tjänstebostäderna.

2 §.

Denna paragraf, vartill ingen motsvarighet finnes tidigare, innehåller endast vissa hänvisningar.

Som förut angivits, ha de sakkunniga funnit det lämpligt, att en bestämmelse meddelas, som fastslår, när ett skoldistrikt skall vara skyldigt att tillhandahålla tjänstebostad. Av skäl, som förut anförts, har bestämmelsen ansetts böra intagas i § 52 av folkskolestadgan. Till denna paragraf hänvisar 2 § 1 mom.

Stadgandet om lärares skyldighet att mottaga tjänstebostad finnes för närvarande i 37 § folkskolans avlöningsreglemente. De sakkunniga föreslå ingen ändring i fråga om stadgandets placering. Andra momentet i den nu ifrågavarande 2 § av boställsordningen hänvisar alltså till nämnda paragraf i folkskolans avlöningsreglemente.

Hänvisningen i tredje momentet avser de bestämmelser, som bliva erforderliga, därest Kungl. Maj:t och riksdagen godkänna de sakkunnigas förslag om statsbidrag till nybyggnad och ombyggnad av tjänstebostäder.

3 §.

Denna paragraf är likalydande med 1 § av 1937 års boställsordning.

2 avd. Om tjänstebostads belägenhet och beskaffenhet.

1 kap. Bestämmelser för tjänstebostäder i allmänhet.

5 §.

Denna paragraf innehåller bestämmelserna om tjänstebostads läge. Bestämmelserna i 1—3 mom. överensstämma — med undantag för ett par smärre ändringar — med de nuvarande bestämmelserna i 2 § 1—3 mom. av 1937 års boställsordning. Ändringarna återfinnas i 2 och 3 mom. I 2 mom. har uteslutits det nuvarande undantagsfallet »ävensom i annat fall, där tjänstebostad ej lämpligen kan förläggas till särskilt hus». De sakkunniga förmena, att det uteslutna fallet rätteligen bör vara ett dispensfall enligt fjärde momentets regler.

Beträffande tjänstebostads förläggande över skollokal har vidare den ändringen vidtagits, att en sådan åtgärd, som för närvarande är förbjuden när det gäller bostad för manlig lärare men eljest tillåten, enligt förslaget alltid blir beroende på att särskilda skäl föranleda därtill.

I 3 mom. har den ändringen vidtagits, att ordet »böra» utbytlits mot ordet »skola». Denna skärpning har ansetts motiverad med hänsyn till den möjlighet att erhålla dispens från bestämmelsen, som 4 mom. öppnar.

De sakkunniga ha övervägt lämpligheten av att i boställsordningen införa en bestämmelse, att tjänstebostad skall vara på tillfredsställande sätt ljudisolerad från andra tjänstebostäder och från skollokaler. En sådan bestämmelse har emellertid ansetts överflödigt med hänsyn till att man i den befintliga föreskriften, att tjänstebostäderna skola vara väl avskilda från varandra, bör kunna inlägga även ett krav på erforderlig ljudisolering.

Inom de sakkunniga har ock diskuterats möjligheten av att i den nya boställsordningen utesluta bestämmelsen om att tjänstebostäderna, där förhållandena sådant medgiva, skola vara försedda med var sin ingång. Övervägande skäl ha dock synts tala för att stadgandet bibehålles, helst som kommunernas skyldighet härvidlag icke är obligatorisk utan knuten till den angivna förutsättningen »där förhållandena sådant medgiva.

Beträffande 4 mom. av den nu ifrågavarande 5 § är endast att anteckna,

att dess första mening är likalydande med 4 mom. i 2 § av den nu gällande boställsordningen, samt att dess andra mening tillkommit för att avvärja, att ett statsbidragsärende rörande nybyggnad eller ombyggnad av tjänstebostad kommer att inrymma både frågor, som skola avgöras av Kungl. Maj:t, och frågor, som skola slutligt prövas av skolöverstyrelsen. De olika slagen av frågor torde höra så nära samman, att det torde vara naturligtast att de prövas och avgöras av samma myndighet.

De fall, då äldre tjänstebostad får — utöver vad av 5 § framgår — avvika från bestämmelserna i 5 §, regleras av 10 §.

6 §.

Denna paragraf innehåller bestämmelserna om tjänstebostads rumshöjd.

För närvarande gäller enligt 3 § 2 mom. i 1937 års boställsordning, att boningsrummen skola hålla i höjd från golv till tak minst 2,7 meter och i allmänhet ej över 3 meter. I vindsvåning kan dock rumshöjden få nedgå till 2,4 meter samt undantagsvis i någon del av ett rum till 1,8 meter.

Dessa boställsordningens bestämmelser överensstämmer icke med byggnadsstadgans föreskrifter om rumshöjd. Dessa ha nämligen varit och äro för närvarande av följande lydelse.

Bestämmelser rörande	Lydelse intill den 1/1 1946	Lydelse fr. o. m. den 1/1 1946 enl. kung. nr 364/1945
a) byggnader i städer och stadslägenheter i landstaden (51 samt 82 och 83 §§).	Bonings- och arbetsrum skall hava en höjd av minst 2·70 meter. I byggnadsordningen må dock stadgas, dels att vid öppet byggnadssätt eller i andra i byggnadsordningen närmare angivna fall rumshöjden må minska till 2·40 meter, dels att på byggnadsnämndens prövning må bero, huruvida i enstaka rum inom lägenhet eller eljest i särskilda fall höjden må vara mindre. I intet fall må höjden understiga 2·10 meter.	Våningshöjden i bonings- och arbetsrum skall, räknat från golv till golv, vara minst 2·90 meter. Utän hinder av vad nu sagts må våningshöjden vara lägst 2·70 meter i byggnad, som ej inrymmer flera än två för familj avsedda lägenheter, och lägst 2·60 meter å vinden till enfamiljshus. Möter svårighet att för något enstaka rum i bostadslägenhet eller eljest i särskilt fall ernå föreskriven minimihöjd, må byggnadsnämnden tillåta mindre våningshöjd, dock ej under 2·40 meter. Där tjockleken av bjälklag är större än 32 centimeter, skola ovan angivna våningshöjder ökas med minst det mått, varmed tjockleken av bjälklaget överstiger 32 centimeter. Ej må i något fall boningsrums kubikinnehåll understiga 15 kubikmeter.
b) byggnader å den egentliga landsbygden (105 §).	Boningsrum skall i allmänhet givas en höjd av minst 2·40 meter, med rätt för byggnadsnämnden att, där så befinnes lämpligt, i övre våningen eller i vindsrum eller eljest i enstaka rum samt i sommarstugor medgiva lägre rumshöjd, dock ej under 2·10 meter.	Våningshöjden i boningsrum skall, räknat från golv till golv, i allmänhet vara minst 2·70 meter, med rätt för byggnadsnämnden att, där så befinnes lämpligt, i övre våningen eller i vindsrum eller eljest i enstaka rum samt i sommarstugor medgiva lägre våningshöjd, dock ej under 2·40 meter. Där tjockleken — — — = ovan — — — överstiger 32 centimeter.

Beträffande innebörden av övergången från »rumshöjd» till »våningshöjd» torde få återgivas följande avsnitt av föredragande departementschefens anförande i propositionen 1945:119 med förslag till kungörelse om ändring i byggnadsstadgan. Departementschefen anförde bland annat:

I stadsplaneutredningens förslag till bestämmelser i förevarande hänseende ha måtten i enlighet med nu gällande praxis hänförs till rumshöjd, d. v. s. nivåskillnaden mellan golv och tak. På de av byggstandardiseringen angivna skälen torde emellertid måtten böra hänföras till våningshöjd, vilket innebär att höjden skall räknas från golv till golv.

De av byggstandardiseringen föreslagna våningshöjderna motsvara de av stadsplaneutredningen föreslagna rumshöjderna, ökade med 30 centimeter. Under förutsättning att bjälklagen ha en tjocklek av 30 centimeter innebär byggstandardiseringens förslag icke någon ändring av de av utredningen föreslagna rumshöjderna. Byggnadsstyrelsen har upplyst att bjälklagen bruka ha en tjocklek av 20—25 centimeter, om de äro av betong, och av 30—32 centimeter, om de äro av trä. De angivna våningshöjderna skulle följaktligen i allmänhet innebära vid användande av betongbjälklag en obetydlig ökning och vid användande av träbjälklag en obetydlig minskning av de rumshöjder, stadsplaneutredningen förordat. Byggstandardiseringen har emellertid förutsatt användandet av bjälklag med en tjocklek av ända till 35 centimeter utan att våningshöjden skulle behöva ökas. Detta skulle kunna medföra en sänkning av rumshöjden av 5 centimeter i förhållande till stadsplaneutredningens förslag. Då emellertid måttens hänförande till våningshöjderna icke bör kunna medföra en så stor sänkning, bör våningshöjden ökas, om och i den mån tjockleken av bjälklaget överstiger 32 centimeter.

Här bör bemärkas, att i de särskilda byggnadsordningar, som i stor utsträckning finnas, oftast ha stadgats undantag från 51 § byggnadsstadgan, främst från dess hittillsvarande generella minimimått av 2,70 meter. Enligt det av Kungl. Maj:t för intill den 1 januari 1946 gällande förhållanden fastställda *normalförslaget till byggnadsordning* kunna i enlighet med stadgans anvisningar undantag från huvudregeln lämpligen göras i följande fall: För byggnad, som ej inrymmer flera än två för familj avsedda lägenheter, bör en lägsta rumshöjd av 2,40 meter kunna tillåtas. För vindsrum i enfamiljshus bör höjden kunna minskas till 2,30 meter. Där svårighet möter att för något enstaka rum i bostadslägenhet ernå föreskriven minimihöjd, bör mindre rumshöjd kunna tillåtas, därest rummets kubikinnehåll ej understiger 16 kubikmeter, dock ej under 2,10 meter.

I skrivelse den 30 augusti 1941 har 1940 års *civila byggnadsutredning* framlagt förslag till ändring av bl. a. bestämmelserna om rumshöjd i 1937 års boställsordning för lärare vid folk- och småskolor. Civila byggnadsutredningen har därvid förordat en sådan ändring, att höjden från golv till tak fastställs till högst 2,6 meter i stället för minst 2,7 meter. I vindsvåning bör rumshöjden enligt civila byggnadsutredningens åsikt ej överstiga 2,4 meter.

Som skäl för införande av de av civila byggnadsutredningen föreslagna lägre måtten skulle kunna åberopas, att en bostad med mindre rumshöjd är lättare att uppvärma samt att uppförandet av en bostad måste bli dyrare,

ju större man gör rumshöjden. De sakkunniga anse, att dessa skäl icke ha den betydelsen, att de böra föranleda den ifrågasatta ändringen av bestämmelserna från minst 2,70 meter till högst 2,6 meter. Enbart en maximiregel på detta område torde för övrigt icke vara tillräckligt med hänsyn till lärarnas berättigade intresse av att icke behöva godtaga hur lågt i tak som helst. Ett maximimått torde med andra ord kräva en komplettering genom angivande även av minimimått (såsom skett i byggnadsstadgan).

De sakkunniga äro emellertid av den uppfattningen, att det på detta område icke är lämpligt att såsom huvudregel ha vare sig en maximi- eller en minimiregel. En sådan regel medgiver åt ena hållet stor frihet men sätter åt det andra en orygglig gräns, som under så skiftande förhållanden som de här rådande ibland torde vara mindre tillfredsställande. De sakkunniga föreslå därför, att rumshöjden bestämmes till »omkring» visst mått. Härvid förutsätta de sakkunniga, att ordet »omkring» i detta sammanhang medgiver en avvikelse av i varje fall 10 cm i vardera riktningen.

Beträffande det mått, omkring vilket rumshöjden bör bestämmas, ha de sakkunniga stannat för 2,6 meter såsom det lämpligaste. En bestämmelse om en rumshöjd av »omkring 2,6 meter» medger, om så skulle anses lämpligt, en höjd av åtminstone 2,7 meter. Den medger å andra sidan en sådan minskning av höjden, att man därigenom kommer i nära kontakt med den första specialregeln för rum i vindsvåning. Härvid bör ock beaktas, att folk- och småskollärarnas tjänstebostäder i de allra flesta fall torde vara belägna på den egentliga landsbygden, där byggnadsstadgan hittills fordrat och i sak alltjämt fordrar en rumshöjd av i regel minst 2,40 meter.

I likhet med vad som skett med byggnadsstadgans bestämmelser torde boställsordningens bestämmelser böra så ändras, att de hädanefter bliva grundade på begreppet »våningshöjd».

Även med denna ändring synes emellertid de sakkunnigas förslag formellt stå i strid med byggnadsstadgans nuvarande bestämmelser, såtillvida som byggnadsstadgan föreskriver »minst 2,90 meter» och de sakkunnigas förslag enligt det ovan anförda skulle bliva »omkring 2,90 meter». På grund av de många undantag, som äro medgivna från byggnadsstadgans bestämmelser, torde dock i verkligheten någon konflikt ej uppkomma. Då möjligheten till konflikt ej är utesluten, ha de sakkunniga ansett riktigast, att boställsordningens bestämmelse gives den utformning, att i händelse av konflikt byggnadsstadgans bestämmelse skall gälla.

De nuvarande bestämmelserna om rumshöjden i vindsvåning äro enligt de sakkunnigas mening lämpade för att utan annan ändring än den, som betingas av övergången till begreppet våningshöjd, överföras till nya boställsordningen.

Då man svårigen kan kräva, att rumshöjden i äldre tjänstebostäder skall, om den avviker från de nya bestämmelserna, anpassas efter dessa, har i 11 § gjorts ett generellt undantag för de äldre tjänstebostäderna från stadgandena i 6 §.

7 §.

Förevarande paragraf giver i sitt första moment de allmänna bestämmelserna om tjänstebostads storlek. Bestämmelserna avvika i såväl sakligt som formellt hänseende från de nu gällande, i 3 § 1 mom. av 1937 års boställsordning intagna föreskrifterna. För de sakliga ändringarna har tidigare redogjorts i kapitlet om tjänstebostads belägenhet och storlek. De formella ändringarna äro betingade av att de sakkunniga anse det riktigast att man i första hand garanterar lärarna ett visst utrymme, viss golvyta. Frågan om den garanterade golvytans fördelning bör komma i andra hand. Beträffande denna fördelning är att märka, att i författningstexten intagits ett krav på att fördelningen skall vara »lämplig». De sakkunniga ha observerat fall, då i en lägenhet om ett rum och kök rummet varit mycket mindre än köket eller då man för att uppnå de föreskrivna måtten till en lägenhet medräknat ett eller flera oproportionerligt stora garderobsutrymmen eller vindskontor. De sakkunniga kunna icke finna sådana förhållanden tillfredsställande. Även om de sakkunniga äro medvetna om att riskerna för en olämplig fördelning av golvytan äro relativt små, när det gäller tjänstebostäder, som byggts under senare år eller hädanefter komma att byggas, samt att rättelse av en olämplig fördelning i en äldre tjänstebostad kan visa sig vara omöjlig att åstadkomma utan alltför stora kostnader, anse de sakkunniga dock en bestämmelse av förslagets innehåll önskvärd och betydelsefull.

I detta sammanhang vilja de sakkunniga framhålla, att om man för att ernå föreskriven golvyta till en tjänstebostad medräknat oproportionerligt stora biutrymmen (t. ex. om en tjänstebostad om 45 kvadratmeter består av ett rum och kök om tillhoppa 30—35 kvadratmeter och en garderob om 15—10 kvadratmeter), det måste vara riktigast att anse, att en sådan tjänstebostad icke uppfyller de uppställda kraven på tjänstebostads storlek, enär golvytan icke är lämpligt fördelad.

Definitionen på ordet »golvyta» i första momentets andra stycke är utförligare än motsvarande definition i gällande boställsordning (3 § 1 mom. andra stycket). Den mera omfattande exemplifiering, som den föreslagna bestämmelsen innehåller, är enligt de sakkunnigas mening ägnad att minska riskerna för feltolkning av bestämmelsen. I övrigt är här att observera, att med »bostadens totala golvyta» förstås nettogolvytan, d. v. s. den yta mellan ytterväggarna, som återstår, sedan innerväggar och trappor frånräknats.

För innebörden av bestämmelsen i 7 § 2 mom. har redogjorts ovan i kapitlet om tjänstebostads belägenhet och storlek.

De särbestämmelser för äldre tjänstebostäder, som äro erforderliga när det gäller bostädernas storlek, återfinnas i 12 §.

8 §.

8 § motsvarar 4 och 5 §§ i 1937 års boställsordning. I 4 § 1 mom. givas utförliga bestämmelser om tjänstebostads beskaffenhet i vissa avseenden. Momentet lyder för närvarande:

Rummen i tjänstebostad skola vara ljusa och i övrigt sunda, väl ombonade, försedda med nödiga och lämpliga anordningar för eldning och uppvärmning samt även i andra avseenden ändamålsenligt inredda. Sålunda skola alla boningsrum förses med dubbelfönster och gipsade, boaserade eller spända tak. Paneler, dörrar samt dörr- och fönsterinfattningar ävensom annan synlig träinredning skola oljemålas eller på annat lämpligt sätt behandlas. Väggarna skola förses med tapeter eller lämplig målning. Bostaden skall vara försedd med säkra lås och andra nödiga stängningsanordningar för fönster och dörrar.

Om flera av dessa förhållanden givas emellertid bestämmelser i gällande hälsovårdsstadga av den 19 juni 1919, vars 8 och 43 §§ båda bära rubriken »Om bostäder och samlingslokaler m. m.» och innehålla bestämmelser rörande förhållandena i städerna respektive på landet. Då hälsovårdsstadgan äger giltighet för alla bostäder, således även för här ifrågavarande tjänstebostäder, och 4 § 1 mom. gällande boställsordning icke innehåller bestämmelser om alla de förhållanden, som regleras av 8 och 43 §§ hälsovårdsstadgan, äro tydligen för närvarande båda författningarnas bestämmelser tillämpliga på folk- och småskollärarnas tjänstebostäder. Man får därför i varje särskilt fall undersöka, vilken författning som har de strängaste kraven och som således i det avsedda fallet måste åttlydas.

De sakkunniga ha icke kunnat finna en sådan anordning tillfredsställande. De sakkunniga anse principiellt riktigast, att i boställsordningen givas bestämmelser i förevarande hänseenden endast i den mån man önskar genomdriva krav, som gå utöver dem som uppställts av hälsovårdsstadgan. Anledningen till att särbestämmelser givas i boställsordningen blir då, att man för denna speciella grupp av bostäder vill ställa strängare krav än hälsovårdsstadgan gjort. Förhållanden, som icke angivas i boställsordningens särbestämmelser, regleras då enligt huvudregeln av hälsovårdsstadgan.

I 8 § a) återfinnes först den redan gällande bestämmelsen, att tjänstebostads rum skola stå i lämplig, direkt förbindelse med varandra. Därefter har intagits en ny bestämmelse, att golvytan icke får så disponeras, att ingång till rummen endast kan vinnas genom köket. Denna regel för golvytans disponerande kanske kan synas så självklar, att en bestämmelse där om borde vara onödig. Enligt vad från olika håll inhämtade upplysningar giva vid handen, finnas dock ännu åtskilliga tjänstebostäder, särskilt småskollärrarinnestäder, som ha ingång endast genom köket. Ett sådant förhållande ha de sakkunniga ansett så otillfredsställande, att förbud däremot bör stadgas i boställsordningen. Är äldre tjänstebostad behäftad med detta fel i fråga om golvytans disponerande, skall bristen vara avhjälpt, innan tjänstebostaden kan anses stå i överensstämmelse med boställsordningens bestämmelser. För det fall att särskilda skäl därtill föranleda, kan dock skolöverstyrelsen enligt 13 § medgiva viss dispens från denna bestämmelse i 8 § a).

I 8 § b) ha intagits bestämmelserna om tjänstebostädernas bekvämligheter. För de sakkunnigas åsikter och förslag i fråga om bekvämligheterna har så utförlig redogörelse givits i 7 kapitlet, att någon ytterligare motivering för bestämmelserna icke torde behöva lämnas här.

8 § c) innehåller i huvudsak de föreskrifter, som i gällande boställsordning återfinnas i 4 § 2 och 3 punkterna, dock att i de sakkunnigas förslag icke medtagits någon bestämmelse om att tjänstebostad skall vara försedd med kontor och att köket skall lämna utrymme för sovplats åt tjänarinna, där ej särskilt rum för ändamålet upplåtits. Skälet till att de sakkunniga utelämnat dessa två bestämmelser framgår av vad de sakkunniga anfört i kapitel 6 i samband med behandlingen av frågan om tjänstebostädernas storlek.

De sakkunnigas förslag inrymmer däremot det nya stadgandet, att kapprummet skall vara försett med erforderlig uppvärmningsanordning. Särskild motivering för denna föreskrift torde vara obehövlig.

I 8 § d) slutligen har intagits föreskrift om vissa utrymmen, som skola höra till tjänstebostad. De angivna utrymmena äro i huvudsak desamma, som angivas i 5 § första stycket av gällande boställsordning.

9 §.

Denna paragraf motsvarar 4 § 4 mom. i 1937 års boställsordning. I den nu gällande bestämmelsen anges, att de särskilda åtgärder, som böra vidtagas för att bereda lärarinnan trygghet i tjänstebostaden, skola vara aningen upplåtande av ytterligare ett rum, tjänligt att användas av anhörig eller annan lämplig person, eller ock vidtagande av andra ändamålsenliga anordningar. Med hänsyn till att enligt huvudregeln för de sakkunnigas förslag ingen tjänstebostad skall bestå av mindre än två rum och kök, har det för närvarande angivna exemplet på lämpliga åtgärder såsom obehövt utelämnats av de sakkunniga.

I förevarande sammanhang vilja de sakkunniga även erinra om att skolöverstyrelsen avgivit ett förslag till lämpliga åtgärder för motverkande av de särskilda svårigheterna för ensamboende lärarinnor. Detta förslag är beroende på Kungl. Majt:s prövning.

2 kap. Vissa särskilda bestämmelser beträffande äldre tjänstebostäder.

10—15 §§.

Bestämmelserna i detta kapitel, vilket omfattar 10—15 §§, äro föranledda därav, att enligt de sakkunnigas förslag varje tjänstebostad måste uppfylla boställsordningens krav. En stor del av de äldre tjänstebostäderna uppfylla icke kraven i 5—8 §§ och man måste räkna med en avsevärd tid, innan sådan överensstämmelse kan uppnås. De flesta av dessa bostäder äro emellertid av sådan beskaffenhet, att de under denna övergångstid böra kunna godtagas såsom tjänstebostäder. På grund härav böra genom särskilda undantagsbestämmelser fastslås, att dessa tjänstebostäder uppfylla boställsordningens krav, ehuru de icke uppfylla de strängare kraven i 5—8 §§. De undantagsbestämmelser, som av de sakkunniga ansetts erforderliga i detta hänseende, återfinnas i 10—14 §§ och avse tjänstebostads belägenhet, våningshöjd, storlek och indelning samt golvytans disponerande och bostadens bekvämligheter.

Avvikelse från den nya boställsordningens generella regler i fråga om

tjänstebostads belägenhet och våningshöjd torde icke kunna avhjälpas utan mycket genomgripande ändringar av det hus, vari tjänstebostaden är belägen. Godkännes tjänstebostad, som avviker i nämnda hänseenden, bör godkännandet därför icke vara tidsbegränsat. Avvikelser i fråga om tjänstebostads storlek, indelning och bekvämligheter samt dess golvytas disponerande böra däremot kunna bringas att upphöra vid om- eller tillbyggnad av tjänstebostads-huset eller mera omfattande reparation å detta hus. Då detta är möjligt, bör det ock ske. De sakkunniga ha ansett lämpligt att intaga en bestämmelse därom i boställsordningen. Bestämmelsen återfinnes i 15 §.

Avsaknad av vatten, avlopp och elektriskt ljus är emellertid enligt de sakkunnigas uppfattning en så väsentlig brist för en tjänstebostad, att en bostad, som saknar nämnda bekvämligheter, endast bör få godkännas såsom tjänstebostad under en viss bestämd kortare tid, lämpligen ej längre än fem år. Undantagsbestämmelsen i 14 § i fråga om bekvämligheter har i överensstämmelse härmed givits nämnda tidsbegränsning, såvitt avser vatten, avlopp och elektriskt ljus.

3. avd. Om vissa med tjänstebostad följande förmåner m. m.

16 §.

16 § motsvarar 7 § i 1937 års boställsordning. Sådan ändring av den nu gällande bestämmelsen har ansetts motiverat att göra, att alla ordinarie lärare likställas i fråga om rätten till trädgårdsområde.

17 §.

Denna paragraf är likalydande med 8 § i gällande boställsordning.

18 §.

Bestämmelserna i denna paragraf, till vilken icke finnes någon motsvarighet i gällande boställsordning, reglera vissa förhållanden i samband med uppvärmningen av tjänstebostad, som är försedd med centraluppvärmning. Såsom ytterligare inskränkning i bestämmelsernas tillämpningsområde gäller, att paragrafens bestämmelser endast avse sådan tjänstebostad, som har gemensamt värmeledningssystem med andra bostäder eller lokaler, dock icke med andra än sådana, som tillhöra kommunen.

1 mom. avser det fall, att värmeledningssystemet omfattar en eller flera tjänstebostäder samt dessutom annan kommunen tillhörig lokal, t. ex. skolkokal. För detta fall ha de sakkunniga ansett skäligt, att det alltid ålägges skoldistriktet skyldighet att ombesörja uppvärmningen. För kostnaderna för detta ombesörjande bör skoldistriktet icke äga utfå någon gottgörelse av tjänstebostadsinnehavare, då distriktet ändå måste ombesörja uppvärmning av den lokal, som jämte tjänstebostaden eller tjänstebostäderna omfattas av värmeledningssystemet. Däremot bör tjänstebostadsinnehavare betala sin andel i bränslekostnaderna.

2 mom. avser det fall, då värmeledningssystemet omfattar två eller flera tjänstebostäder men icke några andra lokaler. Huvudregeln bör enligt de sakkunnigas mening i detta fall vara, att tjänstebostadsinnehavarna gemensamt skola vara ansvariga för uppvärmningens ombesörjande och bränslekostnaderna. Med hänsyn till intresset av att i möjligaste mån undvika oenighet mellan tjänstebostadsinnehavarna i fråga om uppvärmningen och kostnaderna därför, bör huvudregeln emellertid kompletteras med två andra regler. För det första bör enligt de sakkunnigas uppfattning införas den föreskriften, att om någon av bostadsinnehavarna så påfordrar, skoldistriktet skall vara skyldigt att anskaffa bränsle och ombesörja uppvärmningen. Denna skyldighet för skoldistriktet skall alltså inträda, så snart någon av bostadsinnehavarna det begär, oberoende av de meningar i frågan, som hysas av de andra bostadsinnehavarna. I detta fall skall skoldistriktet dock äga rätt att av tjänstebostadsinnehavarna kräva ersättning för sina självkostnader i anledning av uppvärmningens ombesörjande samt dessutom helt naturligt för sina kostnader för bränslet. — Den andra kompletterande bestämmelse, som bör meddelas, avser fördelningen tjänstebostadsinnehavarna emellan av ansvar och kostnader för uppvärmningen. Ansvaret fördelas enligt de sakkunnigas uppfattning mest rättvist, om till fördelningsgrund väljes tjänstebostädernas volymer.

4 avd. Om hyresavdrag.

19—21 §§.

Beträffande innebörden av dessa paragrafer torde vara tillräckligt att här hänvisas till vad de sakkunniga anfört ovan i kapitel 9.

5 avd. Om underhåll av tjänstebostad.

22 §.

Till denna paragraf finnes icke någon motsvarighet i 1937 års boställsordning. Då bestämmelserna i 2 avd. icke åsyfta underhållet, men vid underhållssyn, varom stadgas i 8 avd., skall tillses, bland annat, att skoldistriktet tillfredsställande underhållit tjänstebostaden, bör enligt de sakkunnigas mening en positiv bestämmelse meddelas, som fastslår skoldistriktens skyldighet att underhålla tjänstebostäderna.

6 avd. Om lärares skyldigheter vid tjänstebostads nyttjande m. m.

23—25 §§.

23 § motsvarar i huvudsak stadgandena i 9 § 1 punkten första och tredje styckena i 1937 års boställsordning. I 24 § första stycket återfinnes stadgandet i 9 § 1 punkten andra stycket av nämnda boställsordning. I både 23 och 24 §§ har dessutom intagits en hänvisning till vissa av de bestämmelser en-

ligt 3 kapitlet nyttjanderättslagen, som gälla för hyresgäst i fråga om förhyrd lägenhet. Stadgandet i 25 § har också av de sakkunniga ansetts motiverat med hänsyn till att motsvarande bestämmelse meddelats i fråga om hyresgästs ansvarighet.

26 §.

Denna paragraf motsvarar 9 § 3 punkten i gällande boställsordning. I det stadgande, som innefattas i andra stycket av 26 §, har dock vidtagits viss ändring med hänsyn till att enligt de sakkunnigas uppfattning vanvård bör konstateras vid syn, innan skoldistriktet må iordningställa trädgården på bostadsinnehavarens bekostnad.

27 §.

Till denna paragraf finnes icke någon motsvarighet i 1937 års boställsordning. De sakkunniga ha ansett det önskvärt, att reglering gives för de fall, då tjänstebostadsinnehavare med skolstyrelsens tillstånd på egen bekostnad verkställer ändring av sin tjänstebostad eller vidtager vissa andra åtgärder. En dylik reglering har särskild betydelse vid ombyte av tjänstebostadsinnehavare, enär svårlösta ersättningsfrågor då eljest kunna uppkomma.

7 avd. Om klassificering av tjänstebostäder.

28—32 §§.

8 avd. Om underhållssyn.

33—38 §§.

Innebörden av bestämmelserna i 7 och 8 avdelningarna torde tillfredsställande framgå av vad de sakkunniga anfört ovan i kapitel 10.

9. avd. Om avträdande av tjänstebostad m. m.

39 §.

Denna paragraf motsvarar 11 § i 1937 års boställsordning.

Första momentet av 39 § är till formen helt olika 1 punkten av den nu gällande 11 § men innebär i sak ingen ändring, enär hela stadgandet i förenämnda 11 § 1 punkten oförändrat intagits i 39 § folkskolans avlöningsreglemente. Då bestämmelsen icke torde behöva återgivas i två skilda författningar, har här givits endast en hänvisning till nämnda paragraf i folkskolans avlöningsreglemente.

Andra momentet av 39 § överensstämmer med 11 § 2 punkten i nu gällande boställsordning.

De sakkunnigas hemställan.

Under åberopande av vad 1941 års lärarlönesakkunniga i det föregående i skilda hänseenden anfört och föreslagit få de sakkunniga hemställa, att Kungl. Maj:t måtte

dels föreslå riksdagen att godkänna

1) i förevarande betänkande framlagda förslag till boställsordning för folkskolans lärare och till kungörelse om ändrad lydelse av 37 och 38 §§ folkskolans avlöningsreglemente;

2) de av de sakkunniga föreslagna grunderna för ändring i vissa delar av folkskolestadgan och kungörelsen den 10 december 1937 (nr 999) angående statsbidrag till avlöning av lärare vid folk- och småskolor m. m.;

3) de av de sakkunniga föreslagna grunderna för statsbidrag till nybyggnad samt om- och tillbyggnad m. m. av tjänstebostäder för folkskolans lärare ävensom de av de sakkunniga föreslagna grunderna för vissa ersättningar vid allmän klassificering av äldre tjänstebostäder;

dels föreslå riksdagen att å riksstaten för budgetåret 1946/47 uppföra två förslagsanslag med följande benämning och till följande belopp:

1) Folkskolor m. m.: Byggnadsbidrag till tjänstebostäder	kronor 100 000,
2) Folkskolor m. m.: Vissa kostnader i samband med klassificering av äldre tjänstebostäder	» 350 000;

dels vid framläggande för riksdagen av förslag om anvisande av anslag för därefter följande budgetår — med utslutande av det för närvarande å riksstaten uppförda förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Tjänstebostadsbidrag — upptaga, förutom nyssnämnda förslagsanslag till byggnadsbidrag till tjänstebostäder, ett förslagsanslag, benämnt Folkskolor m. m.: Övergångsbidrag till tjänstebostäder, vartdera anslaget med belopp, som föranledes av de av de sakkunniga föreslagna statsbidragsgrunderna;

dels ock, vid bifall till vad sålunda hemställts, utfärda erforderliga författningsföreskrifter i huvudsaklig överensstämmelse med av de sakkunniga utarbetade förslag.

Särskilt yttrande av folkskolans personalrepresentanter.

I samband med förhandlingar med de sakkunniga avgåvo folkskolans personalrepresentanter följande gemensamma yttrande.

Efter överläggning med 1941 års lärarlönesakkunniga i fråga om boställsordning åt folkskolans lärare m. m. få undertecknade lärarrepresentanter anföra, att vi ansluta oss till det föreliggande förslaget utom i följande avseenden.

Beträffande storleken av golvytan i bostad åt »annan lärare» ha de sakkunniga föreslagit, att nämnda yta skall vara 55 kvadratmeter. Vi hävda emellertid, att denna golvyta bör vara 60 kvadratmeter, då vi anse, att en fullgod familjebostad icke kan rymmas inom en golvyta av 55 kvadratmeter.

Inför de sakkunniga ha vi framhållit önskvärdheten av att varje tjänstebostad vore förlagd till särskilt hus. Visserligen ha de sakkunniga uttalat, att hinder icke möter för skoldistrikt att förlägga varje bostad till särskilt hus, men vi anse, att de sakkunniga borde ha tagit positiv ståndpunkt för en sådan anordning.

O. Malmborg.

Lennart Frankman.

Hedvig Norgren.

Ruth Linder.

Förslag

till

kungörelse angående allmän klassificering av äldre tjänstebostäder för folkskolans lärare.

1 §.

Före den 1 juli 1947 skall klassificeringssyn, varom förmåles i 28 § gällande boställsordning för folkskolans lärare, hållas å samtliga sådana tjänstebostäder för folkskolans lärare, som den 1 juli 1946 voro färdigställda eller under uppförande.

Vid klassificeringssynen skall beträffande varje tjänstebostad fastställas, huruvida bostaden står i överensstämmelse med de i boställsordningen givna eller med stöd av densamma meddelade bestämmelserna. Står bostaden i överensstämmelse med de angivna bestämmelserna, skall den hänföras till viss klass jämlikt de grunder härför, som angivas i 20 § 2 mom. boställsordningen. I annat fall skall bostaden förklaras icke kunna godkännas såsom tjänstebostad.

2 §.

Klassificering, som i 1 § föreskrives, skall verkställas av en synenämnd.

I synenämnden, som skall bestå av tre ledamöter, skall statens vederbörande folkskolinspektör vara ordförande. Övriga två ledamöter, av vilka den ene skall vara byggnadssakkunnig och den andre i allmänna värv betrodd, utses av vederbörande länsstyrelse. Där så befinnes av förhållandena påkallat, må länsstyrelse utse synenämndsledamot att vara ledamot av synenämnd vid klassificering av tjänstebostäderna inom endast viss del av inspektionsområdet.

Det åligger ordföranden i synenämnden att tillse, att samtliga äldre tjänstebostäder inom inspektionsområdet bliva inom föreskriven tid klassificerade.

3 §.

Klassificeringssyn skall hållas å tid, som ordföranden i synenämnden bestämmer.

Syn bör förrättas i närvaro av representant för skolstyrelsen samt vederbörande tjänstebostadsinnehavare eller ombud för denne.

Det ankommer på ordföranden i synenämnden att i god tid underrätta vederbörande skolstyrelse och tjänstebostadsinnehavare om synen.

4 §.

Yppas hos synenämndens ledamöter olika meningar, skall såsom nämndens beslut gälla den, varom två av ledamöterna förena sig, eller, där var har sin mening, ordförandens.

5 §.

Vid klassificeringssyn skall föras protokoll, som skall underskrivas av synenämndens samtliga ledamöter och förvaras hos ordföranden. Det åligger ordföranden att, så snart ske kan, tillställa såväl skolstyrelsen som vederbörande tjänstebostadsinnehavare bestyrkt avskrift av protokollet.

6 §.

Besvär över synenämndens beslut må av vederbörande skolstyrelse och tjänstebostadsinnehavare anföras hos länsstyrelsen inom trettio dagar efter det klaganden fått del av beslutet.

Mot länsstyrelsens utslag må talan ej föras.

7 §.

I fråga om ersättning till ledamöterna i synenämnd skola gälla följande bestämmelser.

Vid resa, som folkskolinspektör företager i egenskap av ordförande i synenämnd, skola bestämmelser om traktamentsersättning åt statens folkskolinspektörer, som Kungl. Maj:t utfärdat med stöd av 1 § andra stycket allmänna resereglementet, icke äga tillämpning.

Annan ledamot av synenämnd än ordförande skall åtnjuta särskilt arvode av femton kronor för dag, då han deltagit i förrättning eller då han på grund av förrättning måste vistas å annan ort än hemorten. Vid resa i anledning av syneförrättning skall nu avsedd ledamot av synenämnd äga åtnjuta resekostnads- och traktamentsersättning enligt klass II D i allmänna resereglementet.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1946.

Förslag

till

kungörelse angående statsbidrag till tjänstebostäder för folkskolans lärare.

1 avd. Allmänna bestämmelser.

1 §.

Till bestridande av kostnaderna för tillhandahållande av tjänstebostäder åt folkskolans lärare må skoldistrikt åtnjuta bidrag av staten (tjänstebostadsbidrag) enligt de grunder och i den ordning, som i denna kungörelse stadgas.

2 §.

Tjänstebostadsbidrag är antingen byggnadsbidrag eller övergångsbidrag.
Byggnadsbidrag utgår till åtgärder, som vidtagas efter denna kungörelsens ikraftträdande.

Övergångsbidrag utgår till mera kostnadskrävande åtgärder, som vidtagits under viss tid före denna kungörelsens ikraftträdande eller påbörjats men icke avslutats före nämnda ikraftträdande.

3 §.

1 mom. Beslut om byggnadsbidrag meddelas av Kungl. Maj:t.

Byggnadsarbete, för vilket byggnadsbidrag avses utgå, må icke igångsättas, innan Kungl. Maj:ts beslut i statsbidragsfrågan föreligger.

2 mom. Beslut om övergångsbidrag meddelas av vederbörande länsstyrelse.

4 §.

Med *skolstyrelse* förstås i denna kungörelse folkskolestyrelsen i kommun, där lagen den 6 juni 1930 om skolstyrelse i vissa kommuner äger tillämpning, samt eljest skolrådet.

Vad i denna kungörelse sägs om länsstyrelse skall, då fråga är om ärende rörande Stockholms stads skoldistrikt, gälla statskontoret.

2 avd. Om byggnadsbidrag.

1 kap. Statsbidrag till anskaffande av tjänstebostäder.

5 §.

Till bestridande av kostnader för anskaffande av tjänstebostad genom *nybyggnad* må skoldistrikt åtnjuta statsbidrag med följande belopp, nämligen

med tolv tusen kronor för tjänstebostad för ordinarie folkskollärare och

med åttatusen kronor för tjänstebostad för annan lärare;

dock att statsbidraget icke må överstiga fyrtio procent av de styrkta byggnads-kostnaderna, i förekommande fall reducerade på sätt i 7 § sägs.

6 §.

Statsbidrag enligt i 5 § angivna bestämmelser må ock av skoldistrikt åtnjutas till bestridande av kostnader för anskaffande av tjänstebostad genom *inköp av redan uppförd byggnad och inredande av tjänstebostad i denna* eller genom *inredande av tjänstebostad i annorledes än genom inköp förvärvad byggnad*.

7 §.

Därest ny tjänstebostad anskaffas för att ersätta äldre sådan bostad, skall det belopp, som av Kungl. Maj:t prövas motsvara den äldre tjänstebostadens värde, frånräknas anskaffningskostnaderna, innan byggnadsbidraget beräknas. På samma sätt skall i de fall, då anskaffandet sker i anledning av att äldre tjänstebostad genom eldsvåda eller på annat sätt förstörts eller skadats, förfaras med ersättning, som skoldistriktet äger uppbära på grund av försäkring eller eljest.

2 kap. Statsbidrag till förbättrande av vid denna kungörelses ikraftträdande befintliga tjänstebostäder.

8 §.

Till kostnaderna för om- eller tillbyggnad av vid denna kungörelses ikraftträdande befintlig tjänstebostad ävensom för utförande av mera omfattande ändringsarbeten å sådan bostad må skoldistrikt åtnjuta statsbidrag enligt i detta kapitel stadgade grunder.

Såsom förutsättning för statsbidrags beviljande skall gälla, att genom den ifrågasvarande byggnadsåtgärden antingen tjänstebostad, som omfattar mindre golvyta än i 7 § 1 mom. gällande boställsordning för folkskolans lärare sägs, erhåller väsentligt utökad golvyta eller ock tjänstebostad enligt statens vederbörande folkskolinspektörs beprövande erhåller sådan beskaffenhet, att den kan jämlikt bestämmelserna i 20 § boställsordningen uppflyttas från klass B eller C till klass A, eller, om den på grund av betydande svårigheter icke kan förses med samtliga för A-bostad föreskrivna bekvämligheter, utan sådan uppflyttning likväl blir väsentligt förbättrad.

9 §.

Byggnadsbidrag, som i 8 § avses, skall endast utgå till kostnaderna för sådana åtgärder, som av Kungl. Maj:t i statsbidragsärendet bedömas skäliga.

10 §.

Byggnadsbidrag, som i 8 och 9 §§ avses, skall utgå med ett belopp, motsvarande tjugufem procent av ett av Kungl. Maj:t i statsbidragsärendet med hänsyn till de beräknade kostnaderna fastställt belopp.

Därest de verkliga kostnaderna understiga det av Kungl. Maj:t fastställda beloppet, skall bidraget dock utgå med tjugufem procent av de förra.

3 kap. För olika slag av byggnadsbidrag gemensamma bestämmelser.

11 §.

1 mom. Ansökan om byggnadsbidrag, upprättad enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär, skall ställas till Kungl. Maj:t och ingivas till statens vederbörande folkskolinspektör.

2 mom. Ansökan skall vara åtföljd av

a) utdrag ur protokoll, utvisande att skoldistriktet för sin del beslutat verkställa det inköp eller utföra de åtgärder, för vilka bidrag begäres;

b) utredning angående behovet av de åtgärder, vartill byggnadsbidrag begäres;

c) av folkskolinspektören granskade huvudritningar med därtill hörande situationsplan;

d) arbetsbeskrivning jämte fullständig kostnadsberäkning, utvisande de för byggnadsarbetena beräknade kostnaderna;

e) redogörelse för det sätt, varpå kontroll över arbetets utförande är avsedd att utövas;

f) därest bidrag begäres för anskaffande av ny tjänstebostad, uppgift, huruvida den nya bostaden är avsedd att ersätta äldre tjänstebostad, utredning angående den äldre tjänstebostadens framtida disposition samt av byggnadssakkunnig person utfärdat intyg rörande dess värde;

g) därest bidrag begäres för anskaffande av ny tjänstebostad på sätt i 6 § sägs, taxeringsbevis eller av byggnadssakkunnig person utfärdat värderingsintyg samt beskrivning av byggnaden ävensom i förekommande fall köpekontrakt och köpebrev; samt

h) den ytterligare utredning skoldistriktet vill åberopa till stöd för ansöknings-

Därest bidrag sökes för utförande av ombyggnads-, tillbyggnads- eller ändringsarbeten å befintlig byggnad, skall dessutom företes intyg av byggnadssakkunnig person, att byggnaden är av den beskaffenhet, att de planerade arbetena lämpligen kunna utföras.

12 §.

1 mom. Det åligger folkskolinspektören att granska de i ansökningshandlingarna lämnade uppgifterna. Efter verkställd granskning skall inspektören med eget yttrande översända handlingarna till skolöverstyrelsen.

2 mom. Därest bevis, att skoldistriktets i 11 § 2 mom. a) avsedda beslut vunnit laga kraft, icke fogats vid ansökningshandlingarna, har skoldistriktet att, sedan beslutet blivit lagakraftvunnet, ingiva bevis därom till skolöverstyrelsen.

3 mom. Om skolöverstyrelsen så prövar erforderligt, må överstyrelsen inhämta utlåtande i ärendet från vederbörande länsstyrelse.

Efter verkställd handläggning har skolöverstyrelsen att med eget utlåtande överlämna handlingarna i ärendet till Kungl. Maj:t.

13 §.

Skoldistrikt, som tillerkänts byggnadsbidrag, är för åtnjutande av bidraget pliktigt: att låta utföra de byggnadsarbeten, till vilka bidraget beviljats, i huvudsaklig överensstämmelse med godkända ritningar med därtill hörande arbetsbeskrivning och i övrigt givna föreskrifter och under kontroll av byggnadssakkunnig person, som efter förslag av skolstyrelsen godkännes av länsstyrelsen;

att bestrida ersättning till den i 14 § omförmålde, av länsstyrelsen förordnade byggnadssakkunnige;

att hava den tjänstebostad, till vars anskaffande eller förbättrande byggnadsbidrag beviljats, brandförsäkrad till av länsstyrelsen godkänt belopp;

att, sedan byggnadsarbetena blivit utförda samt avsynade och godkända, ansvara för tjänstebostadens vård och underhåll; samt

att i övrigt ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som må hava meddelats vid bidragets beviljande.

Länsstyrelsen äger meddela de föreskrifter i avseende å kontrollens utövande, som må finnas påkallade. Det åligger kontrollant att till vederbörande avsyningsförrättare avgiva redogörelse över den verkställda kontrollen, de därvid gjorda iakttagelserna och därav föranledda åtgärder.

14 §.

1 mom. Sedan byggnadsarbetena utförts, skall avsyning förrättas av folkskolinspektören och en av länsstyrelsen förordnad byggnadssakkunnig person i närvaro av ombud för skolstyrelsen. Vid förfall för folkskolinspektören skall skolöverstyrelsen förordna annan lämplig person i hans ställe.

Vid avsyningsförrättningen skola vara tillgängliga alla räkenskaper och andra handlingar rörande byggnadsföretaget.

Över vad vid avsyningsförrättningen förekommit skall upprättas protokoll, som

av förrättningsmännen underskrives. I protokollet skall särskilt antecknas, huruvida byggnadsarbetena blivit på ändamålsenligt sätt verkställda i huvudsaklig överensstämmelse med godkända ritningar med därtill hörande arbetsbeskrivning och i övrigt givna föreskrifter samt förty böra godkännas, ävensom de styrkta kostnaderna för byggnadsföretaget i dess helhet. Protokollet samt räkenskaperna och övriga handlingar rörande byggnadsföretaget skola inom trettio dagar efter förrättningens avslutande insändas till länsstyrelsen, varjämte avskrift av protokollet inom samma tid skall tillställas skolstyrelsen.

2 mom. Sedan protokollet och övriga handlingar inkommit till länsstyrelsen samt skoldistriktet, där länsstyrelsen finner sådant erforderligt, beretts tillfälle att yttra sig i anledning av protokollets innehåll, har länsstyrelsen att meddela beslut i fråga om byggnadsarbetenas godkännande.

Länsstyrelsens beslut skall delgivas skolöverstyrelsen, skolstyrelsen och folkskolinspektören.

15 §.

Sedan byggnadsföretaget blivit godkänt på sätt i 14 § sägs, skall det byggnadsbidrag, som skall utgå enligt bestämmelserna i denna kungörelse, utbetalas av länsstyrelsen.

16 §.

Därest skoldistrikt försäljer tjänstebostad, till vilkens anordnande bidrag utgått enligt denna kungörelse, eller bereder sig mera stadigvarande inkomst eller eljest lättnad i sina utgifter genom bostadens uthyrning eller användning för annat ändamål, har distriktet att härom göra anmälan hos skolöverstyrelsen. Överstyrelsen har att med eget yttrande till Kungl. Maj:ts prövning hänskjuta frågan, huruvida och i vad mån utbetalat byggnadsbidrag skall återgäldas till statsverket.

3 avd. Om övergångsbidrag.

17 §.

1 mom. Övergångsbidrag skall utgå till skoldistrikt, som efter den 30 juni 1926 för i 2 mom. angiven, av distriktet bestridd minimikostnad antingen anskaffat ny tjänstebostad eller ock beträffande befintlig tjänstebostad vidtagit sådan förbättring, som i 2 avd. 2 kap. avses.

2 mom. I 1 mom. omförmälda minimikostnad skall utgöra

8 000 kronor, såvitt gäller tjänstebostad med en golvyta av omkring 90 kvadratmeter,

6 000 kronor, såvitt gäller tjänstebostad med en golvyta av omkring 65 kvadratmeter, och

4 000 kronor, såvitt gäller tjänstebostad med en golvyta av omkring 45 kvadratmeter.

Den angivna minimikostnaden skall avse i ett sammanhang företagna byggnadsåtgärder beträffande viss tjänstebostad.

3 mom. Såsom villkor för utgående av övergångsbidrag för visst redovisningsår skall därutöver gälla, att bostaden ifråga under det året eller del därav använts såsom tjänstebostad.

18 §.

Övergångsbidrag skall utgå med följande belopp för redovisningsår räknat, nämligen med

160 kronor för tjänstebostad med en golvyta av omkring 90 kvadratmeter,

120 kronor för tjänstebostad med en golvyta av omkring 65 kvadratmeter, och

80 kronor för tjänstebostad med en golvyta av omkring 45 kvadratmeter.

19 §.

Övergångsbidrag skall under i 17 § 3 mom. angivet villkor utgå till och med det redovisningsår, under vilket tjugu år förflutit från den tidpunkt, då tjänstebostaden i fråga tagits i bruk efter verkställd sådan byggnadsåtgärd, som medför rätt till övergångsbidrag; dock att rätt till fortsatt övergångsbidrag skall upphöra, därest för den ifrågavarande tjänstebostaden utbetalats byggnadsbidrag, varom i 2 avd. stadgas.

20 §.

1 mom. Ansökan om övergångsbidrag, upprättad enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär, skall ställas till vederbörande länsstyrelse och ingivas till statens vederbörande folkskolinspektör. Den skall vara åtföljd av sådana handlingar, varigenom kan anses bliva behörigen styrkt, dels den tidpunkt, då i 17 § 1 mom. angiven åtgärd vidtagits, dels ock kostnaderna för den ifrågavarande åtgärden.

2 mom. Det åligger folkskolinspektören att granska de i ansökningshandlingarna lämnade uppgifterna. Efter verkställd granskning skall inspektören med eget yttrande översända handlingarna till länsstyrelsen.

21 §.

Länsstyrelsens beslut om rätt till övergångsbidrag skall innefatta angivande av dels det belopp, varmed övergångsbidrag skall utgå, dels ock den tidpunkt, intill vilken bidrag längst skall utgå.

Avskrift av länsstyrelsens beslut skall tillställas skolöverstyrelsen, folkskolinspektören och riksräkenskapsverket.

22 §.

1 mom. Rekvisition av övergångsbidrag, upprättad enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär, bör av skolstyrelsen efter ingången av juli och före utgången av augusti månad näst efter det redovisningsår, som avses, i två likalydande exemplar ingivas till statens vederbörande folkskolinspektör.

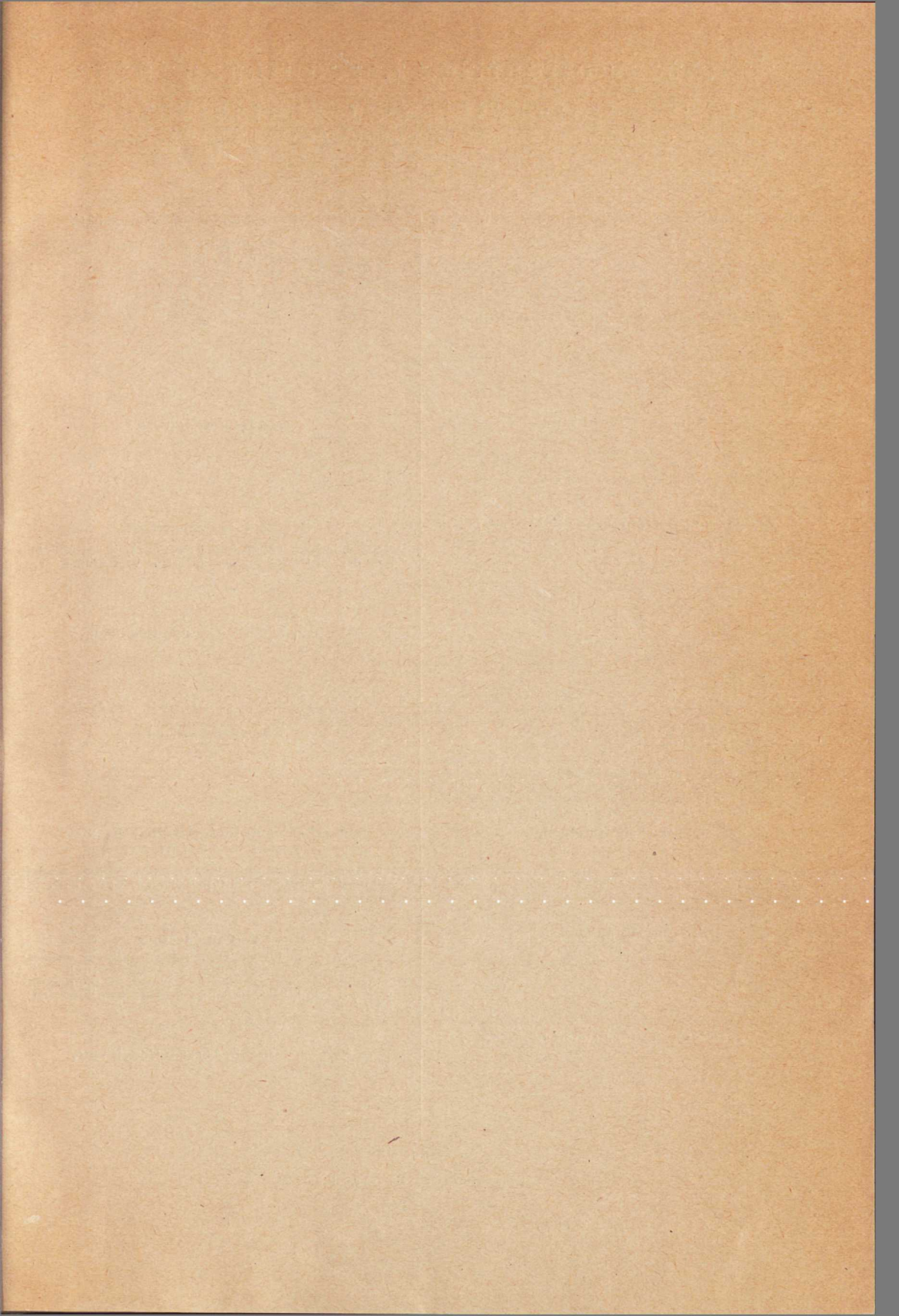
2 mom. Folkskolinspektören skall granska inkomna rekvisitioner och därvid tillse, att de för övergångsbidrag utgående stadgade villkoren äro uppfyllda och de lämnade uppgifterna riktiga. Efter verkställd granskning skall inspektören snarast möjligt med eget yttrande insända ett exemplar av rekvisitionen till länsstyrelsen.

3 mom. I den mån folkskolinspektörens yttrande eller andra på länsstyrelsens beslut inverkan sarskilda omständigheter icke prövas annat föranleda, skall övergångsbidraget, så snart ske kan, av länsstyrelsen utbetalas till skoldistriktet.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1946, från och med vilken dag stadgandena i § 14 av kungörelsen den 6 mars 1936 (nr 45) angående statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet upphöra att gälla.

Innehållsförteckning.

Skrivelse till statsrådet och chefen för finansdepartementet	Sid. 3
Kap. 1. Historik	5
Kap. 2. Vissa statistiska uppgifter	18
Kap. 3. Allmänna synpunkter	30
Kap. 4. Skoldistrikts skyldighet att tillhandahålla tjänstebostad.....	39
Kap. 5. Lärares skyldighet att mottaga tjänstebostad eller att eljest bo i skolans närhet	44
Kap. 6. Tjänstebostads belägenhet och storlek.....	50
Kap. 7. Tjänstebostads bekvämligheter	64
Kap. 8. Bränsle och bränsleersättning	73
Kap. 9. Ersättning för tjänstebostad (hyresavdrag)	76
Kap. 10. Syn	89
Kap. 11. Statsbidrag till nybyggnad och ombyggnad av tjänstebostäder	94
Kap. 12. Författningsförslag	107
Kap. 13. Specialmotivering	122
De sakkunnigas hemställan	137
Särskilt yttrande av folkskolans personalrepresentanter.....	138
Bilaga 1. Förslag till kungörelse angående allmän klassificering av äldre tjänste- bostäder för folkskolans lärare	139
Bilaga 2. Förslag till kungörelse angående statsbidrag till tjänstebostäder för folkskolans lärare.....	141

Statens offentliga utredningar 1946

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Dödföddheten och tidigdödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetsminskningen och dess förhållande vid olika former av förlossningsvård samt dess socialmedicinska och befolkningspolitiska betydelse. [2]
Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag till allmänna barnbidrag m. m. [5] Bilagor [6].

Hälso- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till ändrade grunder för flottningsslågstiftningen m. m. [3]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Betänkande ang. rundradion i Sverige. Dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. [1]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. [8]

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag ang. uniformspliktens omfattning för viss personal vid försvarsväsendet. [4]
Betänkande och förslag rörande åtgärder för att begränsa antalet kontraktsanställt manskap inom krigsmakten. [7]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.